

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

DPT: 2645 - ÖİK: 653

BİTKİSEL ÜRETİM ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU SÜS BİTKİLERİ ALT KOMİSYON RAPORU

ANKARA 2001

ISBN 975 – 19 – 2909 - 1 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtma. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 600 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir.

Ö N S Ö Z

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, "İktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'na, Kalkınma Planı çalışmalarında yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek" üzere sürekli ve geçici Özel İhtisas Komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Başbakanlığın 14 Ağustos 1999 tarih ve 1999/7 sayılı Genelgesi uyarınca kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının hazırladığı raporlar, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan'a yansıtacaktır. Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarını, 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 29.9.1961 tarih ve 5/1722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş olan tüzük ve Müsteşarlığımızca belirlenen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu genel çerçeveleri dikkate alınarak tamamlamışlardır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmekte, ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak yeni bin yılda Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına toplumun tüm kesimlerinin katkısı, her sektörde toplam 98 Özel İhtisas Komisyonu kurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Planların demokratik katılımcı niteliğini güçlendiren Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarının dünya ile bütünleşen bir Türkiye hedefini gerçekleştireceğine olan inancımızla, konularında ülkemizin en yetişkin kişileri olan Komisyon Başkan ve Üyelerine, çalışmalara yaptıkları katkıları nedeniyle teşekkür eder, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemize hayırlı olmasını dilerim.

Dr. Akın İZMİRİOĞLU
Müsteşar

SÜS BİTKİLERİ

Alt Komisyon Başkanı

Kamil GÜRSAN
Atatürk Bahçe Kùltürleri
Merkez Araştırma Enstitüsü / Yalova

Koordinatör

Taner KIVANÇ (M.S.)
Müjgan ÇELİKBİLEK
DPT

Raportör

Ersin AKSU
Atatürk Bahçe Kùltürleri
Merkez Araştırma Enstitüsü / Yalova

YALOVA - 2000

YÖNETİCİ ÖZETİ

Dünyanın bazı ülkelerinde ve Türkiye’de, bitkisel üretimler arasında Süs Bitkileri önemli bir sektör olarak yer almaktadır. Pek çok ülkede ekonomiye katkı sağlayan etkili bir sektör olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkeler yanında gelişmekte olan bazı Afrika, Asya, ve Güney Amerika ülkeleri, uygun ekoloji ve ucuz iş gücü olanaklarını süs bitkileri üretiminde kullanarak önemli ölçüde ihracat geliri elde etmektedirler. Bazı ülkelere süs bitkileri, özellikle kesme çiçekler, geleneksel ana ihraç ürünleri arasına girmiştir. Kolombiya, İsrail, Kenya, Ekvator gibi ülkeler örnek olarak verilebilir. Rabo Bank/ Hollanda’nın tahminlerine göre dünyada süs bitkileri ticaret hacimi 50 milyar \$ civarındadır.

Dünyadaki bazı ülkelerin süs bitkileri ihracatının gelişmesinde zengin komşu ülkeler çok önemli rol oynamışlardır. ABD, Kolombiya’da, Almanya, Hollanda’da ve diğer Avrupa ülkeleri İspanya, İsrail ve Kenya’da çiçek ihracatının gelişmesinde önemli olmuşlardır.

Süs Bitkileri genel bir kavram olup; dört alt grupta incelenmektedir:

- *Kesme çiçekler
- *İç mekan (Saksı-salon) süsbitkileri
- *Dış mekan süs bitkileri
- *Doğal çiçek soğanları (Geofitler)

Bu raporda süs bitkileri gurupları ayrı ayrı ele alınarak incelenmişlerdir.

1.Kesme Çiçekler

Dünyada ticareti en fazla yapılan süs bitkileri grubudur. Kitlesele üretim yapılabilmesi ve taşınmalarının kolay oluşu ticaretini de kolaylaştırmaktadır. Kesme çiçek kavramı genellikle buket, sepet, çelenk ve aranjmanlarda kullanılan, çiçek, gonca, dal ve yaprakların taze, kurutulmuş, boyanmış veya ağartılmış olarak kullanıma sunulmuş durumlarını ifade etmektedir. Bu ürünlerin yetiştirilmesi, toplanması, işlenmesi, sınıflandırılması, depolanması ve pazarlanması gibi faaliyetlerin tümü kesme çiçek konuları arasında yer almaktadır. Gümrük pozisyonlarında 06.03 Poz Numarası ile ve Uluslararası Ticarete 292.71 ticaret kod numarası ile gösterilmektedir.

Türkiye’de kesme çiçek üretimi ticari olarak 1940’lı yıllarda başlamış, önceleri İstanbul civarı, Adalar’da ve Yalova’da yapılan üretim, ulaşımın kolaylaşması ile 1975’li yıllarda İzmir’de gelişmeye başlamıştır. 1985 yılından sonra ilk ihracatın Antalya’dan yapılması ile Antalya’da, özellikle ihracata yönelik bir çiçek üretimi başlamış ve gelişmiştir. Ancak gelişmelerin yeterli olmadığı görülmektedir. Son 5 yılda gelişmenin durakladığı ve dış ülkelerle karşılaştırıldığı zaman istenen seviyede artmadığı ortaya çıkmaktadır.

Dünya da kesme çiçek ticareti 24,7 milyar \$ olup, Türkiye kesme çiçek ihracatından (1997 ve 1998 ihracatı) 13,5 milyon \$ gibi çok küçük bir pay almaktadır. Türkiye’nin iç pazarda kooperatifler kanalı ile yapmış olduğu toptan satışların tutarı 1996 yılında 1,5 trilyon TL.(17,8 milyon \$), 1997 yılında 2,6 trilyon TL.(16,88 milyon \$) ve 1998 yılında 5,6 trilyon TL (21,6 milyon \$) olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de kesme çiçek üretimi ağırlıklı olarak Marmara bölgesinde Yalova, Ege bölgesinde İzmir, Akdeniz bölgesinde Antalya ili ve çevresinde yapılmaktadır. Yalova üreticileri genellikle iç pazara, Antalya üreticileri dış pazara , İzmir üreticileri iç pazar ve dış pazara (Bavul ticaretine) yönelik üretim yapmaktadır. Bölgelerin üretim alanları karşılaştırıldığı zaman; Marmara bölgesinin toplam 8700 da. Üretim alanı ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu üretim alanının 4579,9 da. Bölümünü örtülü alanlar,(sera) ve 4120,1 da lık. bölümünün açık (tarla) üretim alanı olduğu görülür.

Çizelge 1: Kesme Çiçek Üretim Alanlarının Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGELER	Y I L L A R							
	1988		1993		1999		TOPLAM 1999	
	Alan (Da)	Oran (%)	Alan (Da)	Oran (%)	Alan (Da)	Oran (%)	Tarla (Da)	Sera (Da)
Marmara	2 397,0	46,5	2 403,3	35,9	8 700,0	56,9	4120,1	4579,9
Ege	2 006,7	39,0	2 518,8	37,6	3 268,7	21,5	1113,7	2155,0
Akdeniz	722,1	14,0	1 710,2	25,5	3 136,4	20,5	77,0	3059,4
Diğer	25,2	0,5	50,0	1,0	174,7	1,1	118,4	56,3
TOPLAM	5 151,0	100,0	6 693,9	100,0	15 280,3	100	5429,7	9850,6

Kaynak: Tarım İl Müdürlükleri kayıtları (1999); Erkal ve ark., 1988 , Ertan ve ark., 1996’ ve Çiçek. Kooperatiflerinin .üretici rekolte beyanlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ege bölgesi 3 268,7 da üretim alanı ile ikinci sırada ve Akdeniz Bölgesi tamamına yakın kısmı sera olmak üzere 3 136,4 da kesme çiçek üretim alanı ile üçüncü büyük kesme çiçek üretim bölgesini oluşturmaktadır. Kesme çiçek üretim alanlarının toplamı 15 280,3 dekadır. 1988-1999 yılları arasında Türkiye kesme çiçek üretim alanları 3 kat artış göstermiştir.

Türkiye’de 1995 yılında de 280 milyon adet kesme çiçek, 1999 yılında 406,8 milyon adet kesme çiçek üretilmiştir. Üretilen bu çiçeklerin 231 milyonu iç pazarda tüketilirken, 175 milyon dal çiçek (1998) yurt dışına ihraç edilmiştir. Kesme çiçek ihracatından elde edilen döviz miktarı 1998 yılında 13,5 milyon \$ olmuştur. İhracatın % 90 dan fazlasını spreyci karanfil oluşturmakta ve ihracatın %65-70’i İngiltere’ye yapılmaktadır.

Türkiye potansiyel olarak uygun ekolojiye, deneyimli üreticilere ve ihracatçılara sahip olmasına rağmen, kesme çiçek üretim ve ihracatı istenen seviyede geliştirememiştir. İhracat 15 yılda ancak 13,5 milyon \$’ düzeyine çıkabilmiştir.

Bunun nedenleri arasında:

- *İşletmelerde alt yapı yetersizlikler,
- *Kesme çiçek üretim ve ihracatı için bağımsız bir teşvik ve uygulama politikasının olmayışı,
- *Dış pazarlardaki kıyasıya rekabet koşulları ve ürün kalitesi,
- *Tek ürün (karanfil) ve tek pazar (İngiltere) oluşu ve küçük ölçekli fazla sayıda ihracatçının kendi aralarında rekabete girmeleri,
- *Akdeniz ve Ege bölgelerinde sebze ürünlerinin kesme çiçeklere alternatif olması,
- *İhracatta nakliyenin çok pahalı olması sayılmaktadır.

2. Dış Mekan (Park Bahçe) Süs Bitkileri

Dış mekan süs bitkileri genellikle park ve bahçelerin düzenlenmesinde, karayolu ve metropollerin ağaçlandırılmalarında ve rekreasyon sahalarında kullanılan ağaç, ağaççık, çalı ve otsu bitkilerdir. Doğadaki bütün bitkiler dış mekan süs bitkisi olarak kullanılabilir. Örneğin kiraz ağacı meyveleri ve süs lahanası yaprak renkleri ile süs bitkisi olarak değerlendirilebilmektedir.

Büyüklikleri, formları, işlevleri ve bitkisel özelliklerine göre dış mekan süs bitkileri 5 grupta incelenirler Bu yapay sınıflandırma;

- *Geniş yapraklı ağaç, ağaççık ve çalılar,
- *İbrelili ağaç ve ağaççıklar (Koniferler)
- *Yer örtücü, tek ve çok yıllık bitkiler
- *Tırmanıcı ve sarılıcı bitkiler
- *Mevsimlik çiçekler, şeklindedir.

Türkiye'nin doğası bitki türleri yönünden çok zengindir. Doğadaki pek çok bitki türü süs bitkisi olarak kullanılmak üzere kültüre alınıp çoğaltılabilir. Doğanın zengin bitki türlerini dış mekan süs bitkisi olarak kullanmak, kesme çiçek ve saksı çiçeği olarak kullanmaktan daha kolay olmaktadır.

Türkiye'de dış mekan süs bitkileri üretim alanları incelendiğinde, bu bitkilerin en fazla Marmara bölgesinde, İstanbul civarında yoğunlaştığı ve Yalova, İstanbul, Kocaeli ve Bursa'da üretildiği görülür (Çizelge 2.).

Çizelge2. Bölgelere Göre Özel İşletmelerin Dış Mekan Süs Bitkileri Üretim Alanları (1999)

BÖLGELER	Açıkta üretim Alanı (Dekar)	Sera alanı (Dekar)	Toplam Üretim Alanı (Dekar)
Marmara Bölgesi	3 092,4	57,8	3 150,2
Ege Bölgesi	1 247,7	199,5	1 447,2
Akdeniz Bölgesi	301,1	28,0	329,1
Diğer Bölgeler	686,7	29,7	716,4
TOPLAM	5 327,9	315,0	5 642,9

Kaynak: Tarım İl Müdürlükleri anket sonuçları (1999)

Türkiye'de dış mekan süs bitkileri üretiminin yeterli olmadığı, özellikle büyük boylu fidanlarla, Mavi ladin, Manolya vb. gibi fidanların üretiminde sıkıntılar bulunmaktadır.

İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyelerince fazla miktarda boylu fidan kullanılmakta ve talep edilmektedir. Bu talepler başta İtalya olmak üzere, değişik ülkelerden ithal yolu ile karşılanmaktadır. Dış mekan süs bitkileri ithalatı 1997 yılında 15,6 milyon \$, 1998 yılında 22,1 milyon \$ (İtalya 15,3 ve Hollanda 4,5 milyon \$) olarak gerçekleşmiştir.

Dış mekan süs bitkilerinde bitki standardı olmadığından fiyatlar çok değişkenlik göstermekte, fiyatlandırmada çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Bitkinin büyük ve formunu almış olması, kalite özelliklerinden olup, fiyat oluşumunda en büyük etkidir. Genellikle

yavaş büyüyen, çoğaltılması zor ve beceri isteyen özel (Mavi ladin, manolya vb. gibi) bitkiler çok yüksek fiyatlarla satılabilmektedir.

Dış mekan süs bitkileri yetiştiriciliği için ülkemizin ekolojik koşulları çok uygun olmasına karşın, üretim tekniklerinin yetersiz, işletmelerin sermayelerinin sınırlı oluşu ve mekanizasyonun yaygınlaştırılmaması, özellikle büyük fidan üretimini sınırlamaktadır.

3. İç Mekan (Saksı-Salon) Süsbitkileri

İç mekan (saksılı - salon) süsbitkileri; evlerde, bürolarda ve salonlarda iç dekorasyonda yeşil bir mekan oluşturmak için kullanılan bitkilerdir;

*Çiçekli iç mekan (saksılı) süs bitkileri

*Yaprak güzelliği olan iç mekan (saksılı) süs bitkileri

*Kaktüsler olmak üzere yapay olarak 3 guruba ayrılabilirler.

Genellikle ılık-sıcak ve nemli ortamlarda yetişirler. Çoğunluğu tropikal bitkiler olduğu için soğuk karanlık ve havasız ortamlarda çabuk bozulurlar.

Isıtma sistemleri olan seralarda veya sıcaklığın uygun olduğu yaz aylarında yetiştirilebilirler. Bu nedenlerle yetiştirme özellikleri diğer süs bitkilerinden farklılık göstermektedir.

Türkiye’de iç mekan (saksılı) süs bitkisi üretim alanları, 1999 yılında, toplam 541,7 dekar olarak belirlenmiştir. Üretim alanları daha çok Yalova (160 da.), İzmir(138,5 da), Antalya (75 da.) ve Adana’da (60da.) yoğunlaşmıştır. Türkiye’de toplam 15-20 milyon adet civarında iç mekan (saksılı) süs bitkisi üretildiği tahmin edilmektedir. 1999 yılı ortalama fiyatları 1-3 \$ (tropikal türler 1-2.5 milyon TL., çiçekli türler 400-750 bin TL.) arasında oluşmuştur. İç mekan (saksılı) süs bitkileri üreten 70-80 işletmenin varlığı bilinmektedir. Bunların çoğunluğu Yalova ilinde bulunmaktadır.

Saksılı bitki üreten işletmeler kullandıkları saksı toprağının (torf) tamamını ve üretim materyali olarak kullandıkları tohum, fide ve çeliklerin büyük bölümünü ithal etmektedirler.

Saksı çiçeği üreten işletmelerin diğer süs bitkilerinden farkı, ilk yatırım masraflarının fazla oluşu, uygun ısıtma sistemlerini gerektirmesi, büyük pazarlara yakın ve ulaşımın kolay olduğu yerlerde gelişmesi gibi özellikleridir.

4.Doğal Çiçek Soğanları

Doğal çiçek soğanları Türkiye’de süs bitkilerinin ilk olarak tanınmasında öncülük yapan süs bitkisi grubudur. 1960 ve 1970’li yıllarda süs bitkisi olarak doğal çiçek soğanları algılanmış ve anlaşılmıştır. Döviz kıtlığı yaşanan 1970’li yıllarda doğal çiçek soğanları ihracatından gelen 2 milyon \$’lık gelirin anlamı büyük olmuştur.

Ancak 1980’li yıllarda üretim adı ile ihracat kotalarındaki büyük artış sonucunda küçük- büyük ayrımı yapılmaksızın doğadan sökülen soğanların irileri ihraç edilmiş, yavruları tarlalara serpilmiş ilgili makamlara “bunlar üretim” diye gösterilerek özellikle Galanthus’ta normal olarak 15-20 milyon adet olan kontenjan, 80 milyon adete kadar yükseltilmiştir. Bu tarlalara ekilen yavru soğanların sadece % 20’si kadarı büyütülebilmiş, fakat kontenjanlar doğadan sökülen soğanlarla tamamlanmıştır. Bu durum doğayı tahrip eden en büyük etken olmuştur. Bu dönemde Galanthusun doğadaki yayılma alanları önemli ölçüde daralmıştır.

Doğal çiçek soğanlarının doğada azalması sonucu, CİTES ve çeşitli yurt içi ve yurt dışı çevre örgütlerinin baskısı ile kontenjanlar önemli ölçüde azaltılarak Galanthus’da 6-7 milyon adete kadar düşürülmüştür.

Doğal çiçek soğanları 1970 yılından beri, doğada türlerin azalması ve yok olması, doğanın değerlendirilmesi, firmalara ayrılan kontenjanların saptanması, üretme-büyütme vb. gibi konularda sürekli olarak tartışmalara neden olmuştur. Bir tarafta çevre örgütleri, bilim kurulları, danışma kurulları ve CİTES gibi kuruluşlar, doğal yapıda türlerin azaldığını ve hatta yok olduklarını dile getirirken, diğer tarafta firmalar (toplam 4 firma) doğadan yapılan soğan sökümü ile doğanın değerlendirildiğini ve gençleştiğini, mevcut Avrupa pazarının kaybedilmemesi gerektiğini savunmuşlardır.

Bir yanda bu tartışmalar yapılırken, diğer tarafta bu soğanların kültüre alınıp üretilmeleri önem kazanmakta ve gündeme gelmektedir. Bu konuda Liliium, Leucojum, Fritillaria, ve Sternbergia gibi türlerde kültür arazilerinde yapılan üretme çalışmaları ümitvar görünmektedir. İhracatın bir kısmı bu tür üretilmiş soğanlardan karşılanmaktadır. Ancak Galanthus türünde henüz başarı sağlanamamıştır. Üniversiteler ve Araştırma Enstitülerinde özel ortamlarda chipping, twin scale gibi yöntemlerle yapılan çoğaltma çalışmaları halen devam etmektedir.

Bazı firmalar ise her yıl doğadan sökülen soğanlarla birlikte gelen küçük yavru soğanları tarlalara dikerek üretim yaptıklarını iddia etseler bile, bu yöntemle dikilen soğanların ancak % 20-25 i büyüme şansına sahip olabildiği, yapılan araştırma çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu şekilde her yıl tarlalara dikilen milyonlarca adet yavru soğanın (1 kg.içinde 1500-2500 adet yavru vardır) % 75'inin kaybolduğu tahmin edilmektedir. 1980'li yıllarda doğayı tahrip eden temel nedenin bu olduğu düşünülmektedir.

Doğal çiçek soğanları üretim ve büyütme (Doğadan sökülen yavruların ihraç boyuna kadar büyütülmesi) alanları toplam 267 dekar olarak saptanmıştır. Bu alanın 60 dekarına Galanthus yavru soğanları dikilmiştir. Kalan kısım Leucojum, Fritillaria, Cyclamen ve diğer soğanlar için kullanılmıştır (Çizelge 1.)

Türkiye'de özel sektörün toplam süs bitkileri üretim alanı 21 731,8 dekadır. Bunun süs bitkisi guruplarına göre dağılımında kesme çiçekler 15 280 dekar üretim alanı ile ilk sırada yer almaktadır. Bölgelere göre dağılımında ise 12 137 dekar üretim alanı ile Marmara bölgesi önem taşımaktadır.

Özel işletmelerin yanında Orman Fidanlıklarında 4,5-5 milyon adet dış mekan süs bitkisi üretilmektedir. Yerel yönetimler (Belediyeler) 926,8 dekar açık ve kapalı alanda; dış mekan ve saksı bitkileri üretimi yapmakta ve çevre düzenlemelerinde kullanılmaktadırlar (Çizelge.3).

Çizelge.3. Türkiye Süs Bitkileri Toplam Üretim Alanlarının Bölgelere Göre Dağılımı*
1999 Yılı (Da)

ÜRÜN GRUPLARI	Marmara Bölgesi	Ege Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Diğer Bölgeler	TOPLAM
Kesme Çiçekler	8 700.0	3 268.7	3 136.4	174.7	15 280.3
Dış Mekan Bitkileri	3 150.2	1 447.2	329.1	716.4	5642.9
İç Mekan Bitkileri	204.0	161.7	149.0	26.5	541.2
Doğal Çiçek Soğanları	83.0	62.2	67.1	58.1	267.4
TOPLAM	12 137.2	4 939.8	3 681.6	975.7	21 731.8

*Orman fidanlıkları, Belediyeler ve diğer kamu kuruluşları hariç

*Türkiye'nin toplam süs bitkileri üretim değerleri (toptan fiyatlarla), ürün guruplarına göre aşağıda verilmiştir.

Kesme çiçekler İhracatı: (1998)	13.5 Milyon \$
Kesme çiçekler iç tüketim(Koop. Top.Fiy.1998)	21.6 Milyon \$
Kesme çiçek bavul ticareti (Tahmin)	6.5 Milyon \$
İç mekan (Saksı) bitkileri (10Mil ad.X1\$)	10.0 milyon \$
Dış mekan Süs bitkileri (Tahmin 2000\$/Dk)	11.3 Milyon \$
<u>Doğal Çiçek Soğanları</u>	<u>2.5 Milyon \$</u>
Türkiye Toplam Süs Bitkileri Üretim Değeri	65.4 Milyon \$

Türkiye, uygun ekolojik koşulları, çok değişik iklim özellikleri ve zengin bir doğası olmasına ve süs bitkilerinde son 15 yılda hızlı bir gelişme göstermesine rağmen, arzu edilen seviyede gelişme sağlayamamıştır. Örneğin Uganda 1994 yılında gül üretimine başlamış ve 1996 yılında 12 üretici, 400 dekar üretim alanı ile 10 milyon \$ ihracat yapmıştır. 2000 yılındaki hedefi 40 milyon \$ ihracat değerine ulaşmaktır (Bob Galinsky,.Flor.İnt.Dec.1996).

Afrika ülkelerinden Kenya ve Zimbabwe ihracatçı ülkeler arasında 100 milyon \$ civarında ihracatla önemli yere sahiptirler.

Türkiye ise 1985 yılından sonra 15 yıllık sürede ihracatını ancak 13,5 milyon \$'a çıkarabilmiştir. Türkiye'nin AB üyesi olması nedeniyle üretim, kalite ve standartlarda gelişme sağlaması durumunda, süs bitkileri ihracatını artırabilecektir. Diğer taraftan Rusya, önemli bir çiçek tüketicisi komşu ülkedir. Ekonomik krize rağmen 100 milyon \$'lık çiçek ithalatını Hollanda, Kolombiya vb. ülkelerden sağlamaktadır.

Süs bitkileri üretim ve ihracatının teşvik edilmesi ve desteklenmesi konularında toplumun bütün kesimlerine görevler düşmektedir. Bu konuda kararlı bir politika oluşturması ve izlenmesi sektörün gelişmesini hızlandıracaktır.

SÜS BİTKİLERİ ALT KOMİSYONU

KESME ÇİÇEKLER RAPORU

HAZIRLAYANLAR

Doç. Dr. Osman KARAGÜZEL

Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Böl./ ANTALYA

Fatma AKKAYA

Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü / ANTALYA

Cengiz TURKAY

İGEME / ANKARA

Kamil GÜRSAN

Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araş. Enstitüsü / YALOVA

Adnan ÖZÇELİK

Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü / ANTALYA

Kamil ERKEN

Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araş. Enstitüsü / YALOVA

Doç. Dr. Fisun G.ÇELİKEL

Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araş. Enstitüsü / YALOVA

YALOVA - 2000

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	14
II. YAKIN GEÇMİŞTEKİ GELİŞMELER VE MEVCUT DURUM	15
1. Bitki Genetik Kaynakları	15
2. Üretim	16
2.1. Üretim Alanı	
2.2. Üretim Miktarı ve Verim	
2.3. Üretim Teknolojisi	
2.4. Üretim Tesisleri	
3. Dış Ticaret	25
3.1. İhracat	
3.2. İthalat	
3.3 Standartlar	
4. Stok	29
5. Yurtiçi Tüketim Miktarı	29
6. Fiyatlar	30
7. İstihdam	31
8. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyetler	32
9. Sektördeki Kamu Kurum ve Kuruluşları, Önemli Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri ve Üretici Kuruluşları ve Faaliyetleri	32
10. Sektöre Sağlanan Destekler	34
11. Pazarlama Faaliyetleri	34
12. Sektörde Araştırma Faaliyetleri ve Alt Yapısı	39
13. Sektörde Yayım Faaliyetleri ve Alt Yapısı	40
14. Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetler	41
15. Sektörle İlgili Önemli Projeler ve Etkileri	41
16. Diğer Sektörler İle İlişki	41
17. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	42
18. Dünyadaki Durum ve Diğer Ülkelerle Kıyaslama	46
III. SEKTÖRDE TEŞVİK ALMIŞ YATIRIMLAR	49
IV. SEKİZİNCİ PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER	49
1. Genel Politika Önerileri	49
2. Sektör Projeksiyonları	50
3. Öngörülen Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	53
4. Çevre Sektörü İle İlgili Sorunlar ve İlişkiler	53
5. Diğer Sektörler İle İlgili İlişkiler	54

6. Üretim Teknolojisindeki Muhtemel Gelişmeler ve Etkileri	54
V. SEKTÖRÜN MEVCUT VE GELECEKTEKİ DURUMUNUN OECD; AB VE DİĞER ÖNEMLİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI, DTÖ ÇERÇEVESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER	55
VI. DEĞERLENDİRME VE ALINMASI ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER	56
KAYNAKLAR	59

I. GİRİŞ

Kesme Çiçek yetiştiriciliği süs bitkileri alt sektörü içinde üretim miktarı ve değer olarak en büyük paya sahip olan önemli bir faaliyet alanıdır. Kesme Çiçek kavramı genellikle buket, sepet, çelenk ve aranjmanlarda kullanılan, çiçek, gonca, dal ve yaprakların taze, kurutulmuş, boyanmış veya ağartılmış olarak kullanıma sunulmuş durumlarını ifade etmektedir. Bu ürünlerin yetiştirilmesi, toplanması, işlenmesi, sınıflandırılması, depolanması ve pazarlanması gibi faaliyetler kesme çiçek yetiştiriciliğinin konuları arasında yer almaktadır.

Kesme çiçek ürünleri Brüksel Gümrük Terminolojisinde (BTN) 06.03. gümrük tarife ve pozisyon numarasıyla, Uluslararası Ticaret Standartları Sınıflandırmasında ise 292.71 ticaret sınıflandırma koduyla gösterilmektedir.

Kesme çiçek yetiştiriciliğinin dünyadaki tarihsel gelişimi süs bitkileri sektörünün gelişimiyle büyük ölçüde paralellik göstermiştir. Bu faaliyet alanı ticari anlamda 20. yüzyılın başında önem kazanmaya başlamış ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede önemli bir ticari faaliyet konumuna gelmiştir.

Başlangıçta bilgi birikimi ve hızla uygulamaya aktarılabilen teknolojik gelişmeler sonucu dünya kesme çiçek üretimi, ağırlıklı olarak ABD, Hollanda ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde hızlı bir büyüme göstermiştir. Ancak 1970'li yıllardan sonra gelişmekte olan bazı ülkeler, bu sektörün karanfil ve gül gibi ana ürünleri açısından ekolojik avantajlarının farkına varmış, İsrail, Kolombiya ve Kenya bu avantajlarını kullanarak dünyanın önemli kesme çiçek ihracatçısı konumuna gelmişlerdir. Bu süreçte gelişmekte olan ülkeler yalnızca ekolojik avantajlardan değil, kesme çiçek üretiminde önemli maliyet unsurlarından birini oluşturan işgücü ucuzluğu avantajından da yararlanmışlardır.

Gelişmekte olan ülkelerin bu avantajlarla kesme çiçek alanına yönelmesi ve pazar olarak ABD, AB ve Japonya pazarını hedef alması, dünya kesme çiçek üretiminde değişimlere yol açmış, karanfil gibi çok işçilik isteyen kesme çiçekler, işçiliğin ucuz , ekolojinin uygun olduğu Kolombiya, İspanya gibi sıcak bölgelere kaymıştır. ABD ve AB ülkelerinde kesme çiçek yetiştiriciliği ile uğraşan işletmeler saksılı süs bitkileri yetiştiriciliğine yönelmiştir. Hollanda ise ileri teknoloji kullanımı, re-export ve Almanya pazarına yakınlık avantajları ile dünya pazarındaki yerini ve önemini korumuştur.

İklim özellikleri açısından kesme çiçek yetiştiriciliği için önemli avantajlara sahip olan ülkemizde ise, ticari anlamda kesme çiçek üretimi, 1940'lı yıllarda İstanbul ve çevresinde başlamış, daha sonra Yalova önemli bir üretim merkezi konumuna gelmiştir. Sonraki yıllarda sebze üretiminden daha cazip olması nedeniyle, Ege bölgesinde sebze yerine alternatif bir ürün olarak yayılmıştır. 1985 yılından itibaren Antalya'dan yapılmaya başlayan kesme çiçek ihracatı, çiçek üretim alanlarını bu bölgede hızla artırmıştır.

Özellikle VI. ve VII. Beş Yıllık Kalkınma Plan dönemlerinde ihracata yönelik üretimin dolaylı yollarla teşvik edilmesi ve bitki materyali ithaline getirilen kolaylıklar, kesme çiçek üretim alanı ve miktarında önemli artışların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak bu artış; bazı Afrika ve Güney Amerika ülkeleri ve İsrail kadar büyük olamamıştır. Son yıllarda hem ihracat ve hem de iç tüketim değerlerinin artışında gözlenen duraklamalar Türkiye kesme çiçek üretim sektöründe bir karar sürecinin yaşandığı varsayımını yaygınlaştırmıştır.

Bu raporda Türkiye kesme çiçek üretiminde yakın geçmişte ortaya çıkan ve VIII. Beş Yıllık Plan döneminde ortaya çıkabilecek yapısal ve ekonomik gelişmeler değerlendirilmiş ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bu faaliyet alanında beklenen gelişmelerin sağlanması için alınması gereken önlemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

II. YAKIN GEÇMİŞTEKİ GELİŞMELER VE MEVCUT DURUM

1. Bitki Genetik Kaynakları

Türkiye, dünyanın üç önemli gen merkezinin kesişme noktası olan bir bölgede bulunması bitki genetik kaynakları açısından büyük bir potansiyele sahip olmasını sağlamıştır. Sahip olduğu 3000'i endemik olmak üzere 10.500 tür arasında, kesme çiçek yetiştiriciliği açısından önem taşıyan çok sayıda bitki türünün doğal formları ve ıslah edilmemiş hatları bulunmaktadır. Özellikle kuru olarak değerlendirilen kesme çiçek türleri bakımından önemli bir genetik potansiyele sahip olan ülkemizde, bu kaynaklardan yeterince yararlanıldığını söylemek oldukça güçtür.

1963 yılında başlatılan bitki genetik kaynakları çalışmalarıyla önemli sayıda bitki türünün toplama ve teşhis çalışmaları yapılmıştır. Ancak bu türlerden ıslah materyali olarak yararlanılması veya ticari anlamda üretimde kullanılmaları konularındaki gelişmeler sınırlı kalmıştır.

Ülkemizde bitki genetik kaynaklarının belirlenmesi, korunması ve ticari anlamda üretim sürecine katılması konusunda etkili ve bütüncül politikalar yürütülemediği, bitki genetik kaynaklarından etkin bir biçimde yararlanmayı kesme çiçek faaliyet alanı için de zorlaştırmaktadır. Öte yandan, yurtdışından getirilen çok sayıda türe ait genetik materyal ve şu anda sahip olunan potansiyel ile ilgili bilgiler son derece sınırlıdır.

Dünya pazarında son yıllarda doğal formlu kesme çiçek ürünlerine olan ilginin artıyor olması, ülkemizdeki bitki genetik kaynakları potansiyelinden bu amaçla yararlanılması için yoğun çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

2. Üretim

2.1. Üretim Alanı

Türkiye kesme çiçek üretim alanlarının değişiminde son 11 yılda ortaya çıkan gelişmeler Çizelge 1’de verilmiştir. 1988 yılında 5 151 dekar olan toplam kesme çiçek üretim alanı, 5 yıl içinde %29.9 artarak 1993 yılında 6 693.9 dekara yükselmiş, 1993-1998 yılları arasındaki 5 yıllık artış ise % 100’den fazla olmuş ve toplam üretim alanı 1999 yılında 15 280.3 dekara yükselmiştir. Bu değerler Türkiye kesme çiçek üretim alanlarının, 1988-1999 yıllarında artış gösterdiğini, artış hızının 1993-1999 döneminde çok fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse Türkiye kesme çiçek üretim alanları son 11 yılda toplam 3 kat artmıştır.

Çizelge 1: Türkiye Kesme Çiçek Üretim Alanları (Da).

YETİŞME ORTAMI	Y I L L A R		
	1988**	1993***	1999*
Cam Sera	454.7	360.8	382.8
Plastik Sera	2 135.5	3 574.4	9 467.8
Açık Alan	2 560.8	2 758.7	5 429.7
TOPLAM	5 151.0	6 693.9	15 280.3

Kaynak:*Tarım İl Müdürlükleri kayıtları(1999); **Erkal ve ark. 1988 ve ***Ertan ve ark.,1996 ve Çiçek Kooperatifleri üretici rekolte beyanlarından yararlanılmıştır.

Türkiye kesme çiçek üretim alanlarının bölgelere göre dağılımı ve dağılım oranlarındaki değişimler yıllara göre Çizelge 2’de verilmiştir.

Marmara Bölgesi; 1988 yılında Türkiye kesme çiçek üretim alanlarının %46.5’i Marmara bölgesinde iken, 1993 yılına kadar olan 5 yıllık dönemde bu oran %35.9’a gerilemiş,

1993-1999 döneminde ise tekrar artış göstererek %56.9' a yükselmiştir. Bu artış gladiol, stasis, vb.gibi türlerin açık alanlarda tarla çiçeği olarak yetiştiriciliğindeki artıştan kaynaklanmıştır.

Akdeniz Bölgesi; Üretim alanlarında 1988-1993 arasında önemli artışlar olmuş, bu dönemde Akdeniz bölgesinde üretim alanları oranı %14.0'ten %25.5'e yükselmiştir. 1993-1999 döneminde ise artış hızı yavaşlamış ve Akdeniz bölgesinin toplam üretim alanları içindeki payı %20.5'e düşmüştür. Burada en önemli faktör Antalya'da açık alanda kesme çiçek yetiştiriciliğinin yapılmamasıdır.

Ege Bölgesi; Bu bölgede kesme çiçek üretim alanları artış hızının dengeli ve yavaş olduğu görülmektedir. Burada da üretimin büyük bölümü açıkta yapılmakta, 1999 yılında % 21.5 pay ile ikinci büyük kesme çiçek üretim bölgesidir.

Çizelge 2: Kesme Çiçek Üretim Alanlarının Bölgelere ve Yıllara Göre Dağılımı

BÖLGE	Y I L L A R							
	1988**		1993***		1999 Toplam		1999*	
	Alan(da)	(%)	Alan(da)	(%)	Alan(da)	(%)	Tarla(da)	Sera (da)
Marmara	2 397,0	46,5	2 403,3	35,9	8 700,0	56,9	4 120,1	4 579,9
Ege	2 006,7	39,0	2 518,8	37,6	3 268,7	21,5	1 113,7	2 155,0
Akdeniz	722,1	14,0	1 710,2	25,5	3 136,4	20,5	77,0	3 059,4
Diğer	25,2	0,5	50,0	1,0	174,7	1,1	118,4	56,3
TOPLAM	5 151,0	100,0	6 693,9	100,0	15 280,3	100,0	5 429,7	9 850,6

Kaynak:*Tarım İl Müdürlükleri kayıtları (1999); **Erkal ve ark., 1988, ***Ertan ve ark., 1996' ve Çiçek Kooperatiflerinin üretici rekolte beyanlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.2. Üretim Miktarı ve Verim

2.2.1. Üretim Miktarı

Türkiye'nin 1995-1998 yılları arasında ihracat ve iç tüketim düzeyindeki kesme çiçek üretim miktarları Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3: Türlerine Göre Türkiye Kesme Çiçek Üretim Miktarı (Adet).

YILLAR		1995	1996	1997	1998*
TÜRLER					
İHRACAT	Karanfil	116 150 544	153 954 476	169 177 327	174 136 752
	Gül	282 266	23 025	114 015	42 315
	Krizantem	74 729	306 831	635 135	74 154
	Gladiol	6 250	129 500	5 105	500
	Diğerleri	20 250	44 615	62 215	125 265
	TOPLAM	116 534 039	154 458 447	169 993 797	175 378 986
İÇ TÜKETİM	Karanfil	51 747 710	68 984 430	67 598 040	84 474 155
	Gül	37 630 000	38 327 000	32 109 102	46 873 289
	Glayöl	24 096 420	23 549 760	23 024 770	31 622 560
	Kasımpatı	14 174 600	15 223 400	12 539 150	14 444 906
	Gerbera	8 959 910	9 035 570	7 419 735	8 539 147
	Diğerleri	26 936 400	30 231 000	32 222 000	45 442 800
	TOPLAM	163 545 040	185 351 160	174 912 279	231 396 857
GENEL TOPLAM		280 079 079	339 809 607	344 906 594	406 775 843

Kaynak : İGEME ve Kooperatiflerin Kayıtları, 1995-1998

1995 yılında 280 079 079 adet olan toplam kesme çiçek üretimi, 1996 yılında %23'lük bir artışla 339 809 607 adete yükselmiş, 1997 yılında artış hızında önemli bir düşme yaşanmış ve toplam üretim %1,5 artarak 344 906 594 adet olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında (S.S.Çiçekçilik Üretim ve Paz. Koop. kayıtlarındaki açıklanamayan %50 artış nedeniyle) yeniden bir artış eğilimi ortaya çıkmış ve toplam kesme çiçek üretimi 1997 yılına göre %17 artarak 406 775 843 adete yükselmiştir. Son dört yıllık dönemde ise Türkiye kesme çiçek üretiminde toplam % 43,5 oranında bir artış olmuştur.

Türkiye kesme çiçek üretim miktarları ihracat ve iç tüketim düzeyinde ele alındığında; son dört yılda ihracata yönelik üretim miktarının toplam % 50,5 oranında arttığı, bu oranın 1996 yılında yüksek olduğu, 1997 ve 1998 yıllarında ise artış oranının azaldığı görülmektedir. İç tüketime yönelik üretim miktarı ise 1997 yılında düşmüş, ancak 1998 yılında önemli bir artış ortaya çıkmıştır. Buna karşın iç tüketime yönelik üretim miktarı son dört yılda toplam %42 oranında artmıştır. Veriler, son dört yılda ihracata yönelik üretim miktarının, iç tüketime yönelik üretimden daha hızlı arttığını ortaya koymaktadır (Çizelge 3).

Kesme çiçek üretim miktarları türler düzeyinde ele alındığında; son dört yılda hem ihracat ve hem de iç tüketim amacıyla yapılan üretim miktarı içinde en büyük payın karanfil türüne ait olduğu görülmektedir. Yıllara göre, diğer ürünler grubuna giren türlerin üretim miktarlarında da önemli artışlar olmuştur. İç tüketime yönelik üretimde gül ikinci sırayı almış, bunu sırasıyla glayöl, kasımpatı ve gerbera izlemiştir. İç tüketime yönelik üretimde de diğerleri grubuna alınan yeni ve farklı kesme çiçek türlerinin payındaki artış oranı % 75 olmuştur.

Hem ihracatta hem de iç tüketimde “diğer çiçekler” gurubundaki artış kesme çiçek yetiştiriciliğinde ana ürünlerden, diğer çeşitlere doğru bir eğilim olduğunu göstermektedir.

2.2.2. Verim

Türkiye kesme çiçek üretiminde, iklime bağlı bir üretim gerçekleşmekte, kış aylarında az, diğer mevsimlerde çok verim alınmaktadır.

Kalite iklime bağlı olarak, ilkbahar ve sonbahar aylarında yüksek, yaz aylarında düşük olmaktadır. Yıl boyu kaliteli ürün alma imkanı olmamaktadır. Türkiye kesme çiçek üretiminde kullanılan bazı türlerin ortalama verim tahminleri, deneyimler ve gözlemler yardımı ile belirlenerek Çizelge 4’de verilmiştir.

Çizelge 4: Bazı Türlerin Dekara Ortalama Verim Tahminleri

TÜRLER	VERİM (adet/da)
Gül	120 000
Karanfil	140 000
Lilium	50 000
Frezya	150 000
Gypsophylla	80 000
Gerbera	140 000

2.3. Üretim Teknolojisi

Türkiye’de kesme çiçek üretimi yapan işletmelerin, işletme büyüklüğü, işgücü kaynağı, üretim materyali sağlama yöntemleri ve hukuksal niteliklerinde olduğu gibi kullandıkları üretim teknolojileri ve sistemleri açısından da, ihracata yönelik üretim yapan işletmeler ve iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmeler olarak iki başlık altında incelenmesi gerekmektedir.

İhracata yönelik üretim yapan işletmelerin büyük çoğunluğu, yetiştirdikleri tür için cam veya genellikle uygun plastik seralar, otomatik gübre enjeksiyon ve fotoperiyodik aydınlatma ve bilgisayarlı muhasebe sistemleri ile soğuk hava depoları ve boylama ve paketleme sistemlerine sahiptirler. Öte yandan sözleşmeli üretim sistemi içinde sözleşmeli üreticilerin ürünlerinin değerlendirilmesinde özellikle hasat sonrası işlemlere yönelik teknolojiler kullanılmaktadır.

Ancak büyük bölümü 1985-1990 yılları arasında kurulmuş olan ve 1997 yılına göre ortalama deneyimleri 6,1 yıl olan bu işletmelerin, başlangıçta gelişmiş ülkeler düzeyinde olan teknolojik yapılarına bu alandaki yeni gelişmeleri monte etmek konusunda önemli eksikleri bulunmaktadır. Bir çok gelişmiş ülkede rutin hale gelmekte olan topraksız kültürde üretim teknolojisine ilgi duyan ve bu konuda yatırım yapan işletme sayısı oldukça azdır.

İç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerin yararlandıkları teknoloji düzeyi ihracata yönelik üretim yapan işletmeler göre oldukça düşüktür. Bir çok üretim bölgesinde kullanılan seraların yapısal özellikleri basit, işletme büyüklüğü küçük ve çoğunluğunun kiralık arazilerde olması, iç pazar fiyatlarının genellikle düşük olması gibi nedenlerle otomatik ısıtma, gübre enjeksiyon sistemleri ve soğuk hava depoları gibi teknolojik unsurlara yatırım yapamamaktadırlar.

Kesme çiçek işletmelerinde kullanılan ve türlere bağlı olarak değişebilen kültürel işlemler ise iç veya dış piyasa için üretim yapan işletmelerde temelde benzerlik göstermektedir. Kesme çiçek yetiştiriciliğinde kullanılan önemli kültürel işlemler ana başlıklar halinde aşağıda verilmeye çalışılmıştır:

Çoğaltma

Kesme çiçek yetiştiriciliğinde kullanılan türlerin çoğaltılmasında çelik köklendirme, aşı ve tohumla çoğaltma gibi klasik yöntemlerin yanında, doku kültürü ile çoğaltma gibi modern vegetatif çoğaltma yöntemleri de kullanılabilir.

Kesme çiçek üretmek amacıyla kurulacak plantasyonlar için ihtiyaç duyulan üretim materyalinin çoğaltılması ve temini konusundaki önemli sorunların VII. Beş Yıllık Plan döneminde bir ölçüde çözümlendiği, Antalya ve İzmir'de özellikle yabancı firma patentleri ile

karanfil ve gerbera fidesi üreten işletmeler kurulduğu, damızlık fide ihtiyacını önemli ölçüde giderildiği bilinmektedir. Geçen plan döneminde de var olan Kooperatiflerin damızlık bitki plantasyonları ve fide üretimi ile birlikte üretilen yıllık yaklaşık 20-25 milyon karanfil fidesinin ihtiyacı karşılamadığı, fide ithalatının devam ettiği görülmektedir. Ancak karanfil çiçek fiyatlarının fide fiyatları ile orantılı olarak artmaması nedeniyle, özellikle iç tüketime yönelik üretim yapan üreticilerin bir kısmı fidelerini kendileri üretmek zorunda kalmaktadır.

İhracata yönelik üretim yapan işletmeler, özellikle karanfil için damızlık hatlar satın alma ve bunlarla kurdukları damızlık seralarından çiçek üretim materyali ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Ancak bu alandaki dışa bağımlılık, hem damızlık hatlar ve hem de üretim materyali ihtiyacı için sürmektedir.

Öte yandan glayöl, liliüm ve lale gibi soğanlı kesme çiçek türleri ile tohumdan kesme çiçek üretilen (şebboy, lisianthus gibi) türlerde soğan ve hibrit tohum materyalinin tamamen ithalat yoluyla karşılanması devam etmektedir.

Dikim

Kesme çiçek yetiştiriciliğinde, dikim zamanı, dikim sistemleri ve sıklığı kullanılan tür, hedeflenen hasat zamanı, sera konstrüksiyonu ve üretimin yapıldığı mevsim ve bölgenin ekolojik koşullarına göre değişebilmektedir.

Teknik İşlemler ve Ürün Programlama (Budama, Uçalma ve Soğan Preparasyonu)

Kesme çiçek üretiminde gül ve karanfil gibi önemli türlerin yetiştiriciliğinde budama ve uç alma gibi işlemler, ürün kalitesi ve ürün programlamada yararlanılan temel araçlardan biri olarak önem taşımaktadır. Soğanlı, yumrulu kesme çiçek türlerinde ise soğan preparasyonu işlemleri çiçek açma oranı, çiçek kalitesi ve çiçek açma zamanını düzenlemekte büyük önem taşımaya rağmen, Türkiye’de bu konuda gelişme sağlanamamıştır. Bu teknikler üreticiler tarafından fazla bilinmemektedir.

Toprak İşleme ve Gübreleme

Türkiye’de kesme çiçek yetiştiriciliği, sınırlı uygulamalar dışında genellikle toprakta yapılmaktadır. Kesme çiçek işletmelerinin yapısal özellikleriyle ilgili araştırmalar, üreticilerin aşırı gübreleme yaptıkları ve gübreleme için toprak ve yaprak analizlerinden yararlanan üretici sayısının oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Antalya’da sözleşmeli üretici olarak üretim yapan işletmelerin %32,3’ünün gübrelemede yaprak ve toprak analiz sonuçlarından yararlandığı saptanmıştır.

Sulama

Diğer kültürel işlemlerde olduğu gibi, sulama sıklığı ve kullanılan su miktarı da üretimin yapıldığı bölgenin ekolojik koşulları, yetiştirilen türler ve yararlanılan sulama yöntemine göre önemli farklılıklar gösterebilmektedir. İhracata yönelik işletmelerin tamamı ve iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerin ise büyük çoğunluğu damla sulama ve yağmurlama sulama gibi modern sulama yöntemlerini kullanmaktadırlar.

Hastalık ve Zararlılarla Mücadele

Hastalık ve zararlı belirtisi taşımamak, kesme çiçek ürünleriyle ilgili standartların tümünde tanımlanan ilk özelliklerden birisidir. Bunun nedeni, bu tip zararlıların direk olarak ürünün fiyatına yansması ve pazar değerini tayin edebilmesidir. Öte yandan ihracat yapılan ülkelerin çok katı karantina kurallarının olması, hastalık ve zararlılarla mücadeleyi önemli bir konuma taşımaktadır.

Hastalık ve zararlılar için aşırı kimyasal kullanımı ise, çevre ve toprak kirlenmelerine neden olmakta, canlılar arasındaki doğal dengeleri bozmaktadır.

Hasat Sonrası Uygulamalar

Kesme çiçekler, vazoda tamamen açılabilceği ve en uzun vazo ömrünün elde edileceği en erken devrede kesilmelidir. En uygun hasat zamanı tür, çeşit, zaman/mevsim, pazarlama şekli, pazar uzaklığı, tüketici istekleri ve çevre koşullarına göre değişmektedir.

Pazarlama kanallarında %25’i aşan kayıpların başlıca nedenleri; solunum ile depo besinlerinin tükenmesi, bakteriyel veya fungal bulaşma, olgunlaşma ve yaşlanma olayları,

solma (su dengesinin bozulması), ezilme ve çarpma sonucu solunum yükselişi, yüksek veya çok düşük sıcaklıklar, etilen birikimi, kullanılan suyun kalitesi (tuzluluk ve flor seviyesi), hatalı kültürel uygulamalar ve yetiştirme koşullarıdır.

Kesme çiçeklerin türüne ve gelişme devresine göre değişen çeşitli uygulamalar vardır. İşletmede, değişik pazarlama kanallarında veya çiçekçi dükkanında, hatta tüketici evinde yapılması gereken bu uygulamalar, kesme çiçeklerin vazoda en yüksek kaliteye ulaşmasını ve vazo ömrünün uzamasını sağlar. Örneğin, canlı olan kesme çiçeklerin büyüme ve gelişmeleri için gerekli temel gıda şekerdir. Şeker aynı zamanda bakteriler içinde bir gıdadır. Bu nedenle şekerli çözelti mutlaka çiçeğe uygun bir bakterisit içermelidir. Çiçek başına maliyetleri oldukça düşük, ancak faydaları büyük olan çeşitli uygulamaların amaçları; etilen zararını önleme, büyümeyi düzenleme, petal yaşlanmasını ve yaprak sararmasını geciktirme, vazo suyunda mikrobik gelişmeyi önleme ve su alımını artırmadır.

Etilen kesme çiçeklerde kontrol altına alınması gereken en önemli faktörlerdendir. Birçok kesme çiçek etilene oldukça duyarlıdır. Etilen her yerde vardır: Egzos gazları, olgun meyve, sigara dumanı etilen kaynağıdır. Bu nedenle, çiçeğin kısa zamanda solmasına yol açan etilenden korunması önemlidir. Bunun için, ağır metal olan gümüş içeren bir kimyasal bileşim (GTS - gümüş tiyosülfat) yaygın olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde, ihraç edilen çiçeklerde kullanılan bu kimyasalın çevre kirliliğine yol açmaması için kullanım sonrası imhası büyük önem taşımaktadır. Bu konuda kontrol mekanizması geliştirilmelidir.

Kesme çiçeklerin hasat sonrasında uygulanan önemli işlemlerden biri boylama ve demetlemedir. Boylamanın standartlara uygun biçimde yapılması, demetlerde türe ve pazar isteğine uygun sayıda çiçek konması ve demetlerin veya çiçeklerin ambalajlanmasında uygun malzeme kullanılması ve gereken özenin gösterilmesi çiçek kalitesi ve dayanım gücünün korunmasını sağlayacaktır. Boylama sırasında, zararlanmış ve hastalıklı çiçekler çıkarılmalıdır. Demetler çok sıkı bağlanmamalıdır. Çok sıkışık çiçeklerde küf gelişir ve soğuma gecikir. Eskiden mumlu kağıtlar ile sarılan çiçekler, günümüzde çoğunlukla şeffaf plastik kılıflarla sarılmaktadır. Plastik kılıf (sleeve) dayanımı artırır. İhracata yönelik üretimde kullanılan plastik kılıfların, iç tüketime yönelik çiçekçilikte de yaygınlaşması, kesim sonrası kayıpları azaltacaktır.

Ülkemizde, hasat sonrası işlemlerde iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmeler ile ihracata yönelik üretim yapan işletmelerin uygulamaları farklıdır. İhracata yönelik üretim yapan işletmelerde hasat sonrası işlemlerde daha ileri teknolojiler kullanılmaktadır

2.4 Üretim Tesisleri

Kesme çiçek işletmelerinin ideal planlamasında, cam veya plastik sera, açık alan, uygun depolama koşulları sağlayacak yeterli büyüklükte soğuk hava depoları, su kaynağı ve sulama sistemleri, gübreleme sistem ve üniteleri ile boylama paketleme ve ambalajlama üniteleri temel unsurları oluşturmaktadır.

1999 yılı verilerine göre, Türkiye kesme çiçek üretim alanlarının % 4,5'ini cam seralar, %64,2'sini plastik seralar ve %31,3'ünü ise açık alanlar oluşturmaktadır. Bu dağılım ülkemizde kesme çiçek yetiştiriciliğinde kullanılan üretim tesislerinin kurulmasında, yıl boyu üretim için karmaşık teknolojik uygulamalara daha uygun olan cam seralardan çok, ekolojik avantajlardan yararlanmayı ön plana çıkaran bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir. Son yıllarda bazı işletmeler, ithalatçı ülkelerin yıl boyu sabit miktar ve kalitede mal taleplerinin karşılanması gerektiğini kavramış, bu amaçla uygun ekolojilerden yararlanma veya teknolojileri yenileme çalışmaları başlatmışlardır.

İşletme büyüklüğü, ihracata yönelik işletmeler de dahil olmak üzere kesme çiçek faaliyet alanının en önemli sorununu oluşturmaktadır. İç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerde işletme büyüklüğü servis alanları dahil 5 dekarın altındadır. Bu büyüklük özellikle teknoloji kullanımı, modern üretim tekniklerinden yararlanma konusundaki geç kalmışlığın en önemli ekonomik gerekçesini oluşturmaktadır.

İhracata yönelik üretim yapan işletmelerde ortalama işletme büyüklüğü 30 dekarın üzerindedir. Ancak işletme büyüklüğü dağılımları aynı sorunu bu işletmeler için de gündeme getirmektedir. İhracata yönelik kesme çiçek üretiminin merkezi konumundaki Antalya'da, çiçek işletmelerinin 1997 yılında ortalama işletme büyüklüğü 55.2 dekar olarak saptanmıştır.

Çizelge 5: Antalya'da İhracat İçin Üretim Yapan İşletmelerde İşletme Büyüklüğü ve Dağılımı.

İşletme Büyüklükleri (Da)	İşletme Sayısı ve Oranı		İşletmelerin Toplam Üretim Alanı	
	Sayı	%	(Da)	%
≤30	10	31,25	202,5	11,45
31-50	10	31,25	400,8	22,67
51-100	8	25,00	624,3	35,31
>100	4	12,50	540,5	30,57
TOPLAM	32	100,00	1768,1	100,00

Kaynak: Özkan ve ark.,1999.

Ancak Çizelge 5 incelendiğinde işletmelerin %62,5'inin işletme büyüklükleri ortalamamın altında kaldığı görülmektedir.

3. Dış Ticaret

Süs bitkileri alt sektörü içinde, dış ve iç mekan süs bitkileri faaliyet alanlarının aksine kesme çiçek faaliyet alanı ürün düzeyinde önemli bir dış ticaret fazlası olan alandır. İthalat daha çok bitki materyali, gübre ve tarımsal mücadele ilaçları gibi üretim girdileriyle ilgilidir.

3.1 İhracat

Türkiye kesme çiçek ihracatında miktar ve değer açısından son yıllarda ortaya çıkan değişimler Çizelge 6'da verilmiştir. 1985 yılında başlayan Türkiye kesme çiçek ihracatı ,1990'lı yıllara kadar gerek miktar, gerekse değer açısından önemli artışlar göstermiştir. Ancak, daha sonraki yıllarda miktar ve değer artışları mutlak olarak artmaya devam etmişse de, değer artış oranlarında düşme olmuş ve son yıllarda, daha fazla ürüne karşılık, daha az ihracat geliri elde edilmeye başlanmıştır. Nitekim 1988-1993 yılları arasında ihracat miktarı %28,1 ve ihracat geliri %22,7 oranlarında artmışken, 1993-1998 yılları arasında ihracat miktarı %6,4, ihracat değeri ise %3,8 oranlarında artmıştır.

Çizelge 6: Yıllara Göre Türkiye Kesme Çiçek İhracat Miktarı ve Değerindeki Değişmeler

ÜRETİM	Y I L L A R			
	1995	1996	1997	1998
Miktar (adet)	116 534 039	154 458 447	169 993 797	175 378 986
Değer (ABD \$)	10 908 451	12 093 318	13 669 484	13 535 776

Kaynak: İGEME kayıtları, 1995-1998

Bu durum 1990'lı yıllarda önemli üretim ve pazarlama sorunlarının ortaya çıktığının göstergesidir. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte, en önemlilerinden birisi, ihracatın büyük oranda tek türe (karanfil) bağımlı olması ve ürün çeşitlendirmenin bu güne kadar başarılabilmesidir. 1992 yılında Türkiye'nin ihraç ettiği kesme çiçek türleri arasında karanfil, miktar olarak %91,7'lik bir paya sahip olmuştur. Geçen 5-6 yıllık dönemde bu oran artmış ve 1997 yılında %99,5 ve 1998 yılında %97,4 düzeyine yükselmiştir (Çizelge 7).

Çizelge 7: Türlerle Göre Türkiye Kesme Çiçek İhracatında Yıllara Göre Değişmeler

TÜRLER	Y I L L A R							
	1997				1998			
	Miktar (1000 Adet)	%	Değer (1000 \$)	%	Miktar (1000Adet)	%	Değer (1000 \$)	%
Karanfil	169.177,4	99,5	13.385,0	97,9	174.136,8	99,9	13.180,0	97,4
Gül	114,0	0,1	18,0	0,1	42,3	0,0	6,0	0,1
Krizantem	635,1	0,4	102,0	0,8	74,1	0,0	13,7	0,1
Gladiol	5,1	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	0,1	0,0
Diğerleri	62,2	0,0	164,0	1,2	125,3	0,1	336,0	2,4
TOPLAM	169.993,8	100,0	13.669,5	100,0	175.379,0	100,0	13.535,8	100,0

Kaynak : İGEME kayıtları, 1997-1998 yılları

İhraç edilen kesme çiçek ürünlerinin ihraç değerlerindeki değişim, üretim miktarlarındaki değişimle benzerlik göstermiş ve ihracat değerlerinden karanfilin aldığı pay, son 5-6 yılda %90'ın altına inmemiştir. Türkiye'nin şanslı olabileceği diğer kesme çiçek türlerinin ihracat miktar ve değerlerinde de önemli artışlar sağlanamamıştır.

Kesme çiçek ihracatının diğer önemli bir özelliği de, ağırlıklı olarak tek pazara bağımlı kalmasıdır. Çizelge 8'de görüldüğü gibi, ihracatın 1997 yılında miktar olarak %71,4'ü, değer olarak ise %68,2'si İngiltere'ye yapılmıştır.

Çizelge 8: Türkiye'nin Ülkelere Göre Kesme Çiçek İhracat Miktarı ve Değerindeki Değişmeler

TÜRLER	Y I L L A R							
	1997				1998			
	Miktar 1000 adet	%	Değer 1000 \$	%	Miktar: 1000 adet	%	Değer 1000 \$	%
İngiltere	121.347,5	71,4	9.324,4	68,2	115.653,9	65,9	8.853,2	65,4
Hollanda	26.834,0	15,8	2.121,5	15,5	41.910,0	23,9	2.701,9	20,0
Japonya	7.374,0	4,3	962,9	7,0	6.822,0	3,9	1.032,2	7,6
Almanya	4.714,9	2,8	401,3	2,9	2.934,3	1,8	246,8	1,8
Belçika	232,4	0,1	14,3	0,1	2.403,6	1,4	194,1	1,4
ABD	1.046,7	0,6	133,7	1,0	1.464,3	0,8	106,2	0,8
İsveç	2.033,2	1,2	155,1	1,1	913,2	0,5	73,4	0,6
Rusya	153,4	0,1	15,0	0,1	597,0	0,3	66,6	0,5
İsviçre	2.229,6	1,3	178,3	1,3	657,0	0,4	57,1	0,4
Diğerleri	4.028,1	2,4	363,1	2,8	2.023,8	1,0	204,2	1,5
TOPLAM	169.993,8	100,0	13.669,5	100,0	175.379,0	100,0	13.535,8	100,0

Kaynak: İGEME, 1997-1998

1998 yılında oranlarda büyük farklılıklar ortaya çıkmamış ve ihracat miktarının %65,9'u ile ihracat değerinin %65,4'ü aynı ülkeye yapılmıştır. Ancak 1997 ve 1998 yıllarında Hollanda ve Japonya'ya yapılan ihracat artmış ve dünyanın en büyük ithalatçı ülkesi olan Almanya'ya yapılan ihracat ise azalmıştır.

İhracatta sprey karanfilin ağırlıklı olması, bu türün Antalya koşullarında ek ısıtma ve aydınlatma istemeden yetiştirilebilmesi, tüketiminin İngiltere'de yaygın olması ve bu hat üzerindeki taşımacılığın biraz daha düzenli olmasından kaynaklanmaktadır. Buna karşın İngiltere'nin Türkiye'den ithalatı toplam çiçek ithalatının %12'si civarındadır.

Son yıllarda pazarın çeşitlendirilmesi yönünde yapılan çalışmalar sonucunda, 20'ye yakın ülkeye kesme çiçek ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bu ülkeler içerisinde Japonya, Kanada, ABD, Doğu Avrupa Ülkeleri, Avusturya gibi ülkeler gelecek için ümitvar gözükmektedir.

Yukarıda tartışılan veriler, kayıtlı ihracat miktar ve değeri ile ilgili değerlerdir. Ancak 1990'lı yıllarda başta Rusya olmak üzere eski Doğu Bloku ülkelerine bavul ticareti olarak isimlendirilen yolla ve sınır ticareti ile önemli miktarlarda kesme çiçek ihraç edildiği bilinmektedir.

Bu sektörle ilgili kişiler, bu yollarla yapılan ihracatın, değer olarak kayıtlı ihracatın yarısı kadar olduğu ve Türkiye toplam kesme çiçek ihracat değerinin 20.000.000 \$ civarında olduğu konusunda fikir birliği içindedirler. Buna karşın son yıllarda bu ülkelerde yaşanan ekonomik kriz bu ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir.

3.2. İthalat

Türkiye kesme çiçek ithalatı, ihracata göre oldukça düşük düzeydedir. Ancak Çizelge 9'da görüldüğü gibi, ithalat değerleri yıldan yıla önemli artışlar göstermeye başlamıştır. 1995 yılında 415.919 amerikan doları olan kesme çiçek ithalat değeri son 4 yılda %66,2 oranında artarak, 1998 yılında 628.156 \$'a yükselmiştir. İthalatın yoğun bir biçimde yapıldığı ülke olarak Hollanda dikkat çekmekte, buna karşın son yıllarda bu ülkeden yapılan ithalatta diğer ülkelerin lehine düzenli bir azalma eğilimi göstermektedir.

Ürün olarak kesme çiçek ithalatı düşük olmasına karşın, başta bitki materyali olmak üzere gübre, tarımsal mücadele ilaçları ve hasat sonrası işlemlerde kullanılan kimyasallar vb. konularda sektörle ilgili önemli miktarlarda ithalat yapılmaktadır. Özellikle soğanlı yumrulu ve rizumlu kesme çiçek türlerinde üretim materyalinin tümüne yakını ithal edilmektedir.

Çizelge 9:Türkiye Kesme Çiçek İthalat Değerlerinin Yıllara Göre Değişimi

ÜLKELER	Y I L L A R							
	1995		1996		1997		1998	
	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%
Hollanda	260.657	62,8	296.909	49,5	355.139	54,1	249.156	39,7
Diğer Ülkeler	155.262	37,2	302.379	50,5	300.836	45,9	379.000	60,3
TOPLAM	415.919	100,0	599.288	100,0	655.975	100,0	628.156	100,0

Kaynak: İGEME, 1995-1998 yılları

3.3. Standartlar

Türkiye kesme çiçek sektöründe iç tüketimde hizmet veren üretici, pazarlamacı ve alıcıların en büyük eksikliklerinden biri standartlar konusunda yeterli bilgiye sahip olmayışları ve bu konuda özen göstermeyişleridir. İhracata yönelik üretim yapan işletmeler özellikle satışın yapıldığı ülke ve Avrupa Kesme Çiçek Standartlarına uymaya çalışmaktadırlar. TSE tarafından kasımpatı, gül, karanfil ve glayöl gibi bazı kesme çiçek türleri için standartlar belirlenmesine

karşın, bu standartların sayısı günümüzde ulaşılan ürün çeşitliliğine uygun düzeyde değildir. Son yıllarda kalite ve standart konusuna yeterli titizliğin gösterilmemesi nedeniyle ihracata yönelik ürünlerin de değerinin altında satılabildiği bilinmektedir.

4. Stok

Kesme çiçek faaliyet alanında ürün ve tüketim özellikleri nedeniyle ekonomik anlamda stok söz konusu değildir.

5. Yurtiçi Tüketim Miktarı

Türkiye kesme çiçek tüketiminin yıllara göre değişimi Çizelge 10'da verilmiştir. Görüldüğü gibi Türkiye kesme çiçek tüketim miktarı 1998 yılında, 1995 yılına göre, %37,7 oranında artmıştır. Buna karşın aynı dönemde tüketim değerlerindeki artış ise %32,7 oranında olmuştur.

Çizelge 10: Türkiye Toplam Kesme Çiçek Tüketim Miktarının Yıllara Göre Değişimi

TÜKETİM	1995	1996	1997	1998
Miktar (Adet)	163 545 040	185 351 160	174 912 279	231 396 857
Değer: Milyar(TL)	778,579	1 455,796	2 568,172	5 637,648
Milyon (\$)	16,956	17,853	16,878	21,576

Kaynak :S.S. Çiçek Üretim ve Paz. Koop. ile S.S. Flora Çiçekçilik Koop. kayıtları ve İGEME kayıtlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de iç piyasaya yönelik kesme çiçek üretimindeki temel sorun, kişi başına tüketimin (1995 yılında 2,72 adet ve 0,28 \$, 1998 yılında ise 3,55 adet ve 0,34 \$) diğer ülkelere göre son derece düşük oluşudur. Son dört yılda kişi başına kesme çiçek tüketim miktarı %31,5, tüketim değeri ise %25,9 oranında artmıştır (Çizelge11).

Çizelge 11: Türkiye de Kişi Başına Kesme Çiçek Tüketiminin Yıllara Göre Değişimi

TÜKETİM	1995	1996	1997	1998
MİKTAR (Adet/Kişi)	2,72	3,03	2,76	3,55
DEĞER				
TL / Kişi	12 759,00	23 504,00	40 852,00	88 353,00
\$ / Kişi	0,28	0,29	0,27	0,34

Kaynak :S.S. Çiçek Üretim ve Paz. Koop., S.S. Flora Çiçekçilik Koop. Kayıtları ile DİE ve İGEME kayıtlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

6. Fiyatlar

Seçilmiş bazı kesme çiçek türlerinin son 4 yıllık dönemdeki fiyat değişimleri incelendiğinde; türlerin büyük çoğunluğunun reel fiyatlarında önemli bir artış olmadığı, bazı türlerde ise azalma eğilimi ortaya çıktığı görülmektedir (Çizelge 12).

Çizelge12: Bazı Kesme Çiçek Türlerinin Yurtiçi Toptan Satış Fiyatlarında Değişmeler

TÜRLER	1995		1996		1997		1998	
	TL/Adet	\$/Adet	TL/Adet	\$/Adet	TL/Adet	\$/Adet	TL/Adet	\$/Adet
Karanfil	3 234	0,070	4 284	0,053	7 228	0,048	14 276	0,055
Gül	4 716	0,103	9 097	0,112	17 475	0,115	30 205	0,116
Glayöl	4 023	0,088	7 058	0,087	13 537	0,089	24 168	0,092
Kasımpatı	4 193	0,091	6 238	0,076	10 538	0,069	18 673	0,071
Gerbera	7 221	0,157	15 502	0,190	29 673	0,195	50 057	0,192

Kaynak :S.S. Çiçek Üretim ve Paz. Koop. ile S.S. Flora Çiçekçilik Koop. kayıtları ve DİE kayıtlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

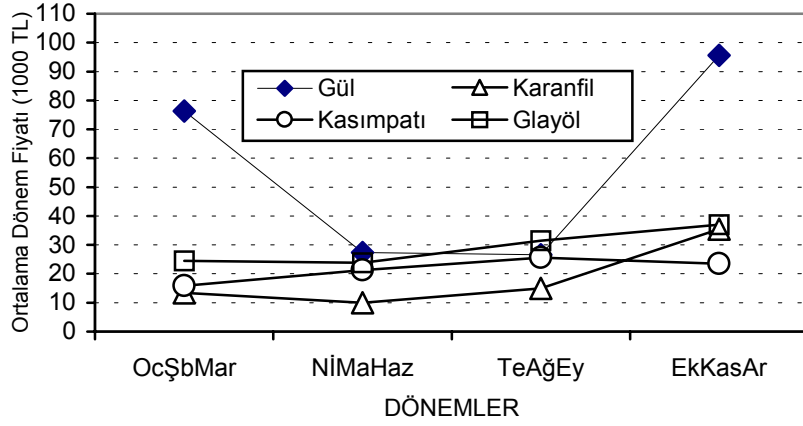
İhraç edilen kesme çiçek ürünlerinin önemli türler düzeyinde ihraç fiyat değişimleri Çizelge 13’de verilmiştir. En önemli ihraç türü konumundaki karanfilde, fiyatların 1995 yılına göre giderek bir azalma eğilimine girdiği ve diğer türlerde de benzer eğilimlerin var olduğu görülmektedir.

Çizelge 13: Bazı Kesme Çiçek Türlerinin İhraç Fiyatlarında yıllara Göre Değişmeler (\$/Adet).

TÜRLER	Y I L L A R			
	1995	1996	1997	1998
Karanfil	0,091	0,077	0,079	0,075
Gül	0,121	0,288	0,158	0,151
Kasımpatı	0,208	0,202	0,161	0,174
Glayöl	0,190	0,142	0,161	0,169

Kaynak :İGEME kayıtlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kesme çiçek ürünlerinde ürünün piyasaya sürüldüğü dönem, fiyat ve karlılık açısından büyük önem taşımaktadır. Şekil 1’de görüldüğü gibi, 1998 yılı içinde, gül fiyatları Ocak-Şubat-Mart döneminde yüksek olmasına karşın Nisan-Mayıs-Haziran dönemi ile Temmuz-Ağustos-Eylül döneminde düşmüş ve Ekim-Kasım-Aralık döneminde ise yeniden yükselmiştir. Karanfil ve glayöl fiyatlarında da belirgin olmamasına rağmen benzer bir değişim ortaya çıkmıştır.

Şekil 1: Bazı Kesme Çiçek Türlerinin 1998 Yılı İç Pazar Fiyatlarında Dönemsel Değişimler (DİE Kayıtlarından yararlanılarak hazırlanmıştır).

Kesme çiçek fiyatlarında mevsimsel değişimler Şekil.1. de görülmektedir. Bunun yanında bazı özel günlerde iç pazar ve dış pazarda talep artışı ile birlikte fiyatlarda da önemli artışlar olmaktadır. Noel (26 Aralık), Yılbaşı, Anneler Günü (Mayıs ayının ilk haftası), Sevgililer Günü (14 Şubat), Kadınlar Günü (8 Mart) ve Öğretmenler Günü (24 Kasım) gibi günlerde fiyatlar önemli ölçüde artış göstermektedir. Buna karşın yaz aylarında okullar kapalı ve tatil ayları olması nedeniyle ve arz artışlarından dolayı, fiyatlar önemli ölçüde düşmektedir. Bu nedenle özellikle taze kesme çiçeklerin yetiştiriciliğinde ürün programlama büyük önem taşımaktadır.

7. İstihdam

Kesme çiçek yetiştiriciliği, yapısal özellikleri açısından, işçilik yoğun bir tarımsal üretim biçimidir ve az yatırımla çok istihdam yaratan bir tarım koludur. Özellikle iç tüketime yönelik üretim yapan işletmeler büyük ölçüde aile işletmeleri olup, aile bireylerine iş yaratmaktadır. Bu işletmelerde önemli sayıda insana iş imkanı sağlanmakta ve dekar başına 1,8-2 kişi yıl boyu istihdam edilebilmektedir.

İhracata yönelik üretim yapan işletmelerde ise bir dekarlık üretim alanı için 0,5 daimi ve 1,0 geçici işçi çalıştırıldığı ve daimi işgücünün % 56,5'ini, geçici işçilerin ise % 84,9'unu

kırsal kesimdeki kadınların oluşturduğu saptanmıştır. Bu değerler kesme çiçek faaliyet alanının özellikle kırsal kesimdeki kadınlar için önemli bir iş alanı olduğunu göstermektedir.

Öte yandan kesme çiçek faaliyet alanı, pazarlama zincirinde görev alan 9 000 civarında (İstanbul'da 4 250, Ankara'da 670, İzmir'de 400 ve diğer illerde 4 000) çiçekçi esnafı ve önemli sayıda insan için de çalışma sahası yaratan bir sektör konumundadır.

8. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyetler

Serbest bölgelerde kesme çiçek yetiştiriciliğinin gelişmesine doğrudan katkıda bulunmayı hedefleyen faaliyetler mevcut değildir. Ancak, zaman zaman bazı firmalar üretim materyali yetiştiriciliği vb. konularda bu sektöre hizmet verebilmekte ve bazı serbest bölgelerden (Antalya gibi) kesme çiçek ihracatı ve kesme çiçek fide üretimi yapılabilmektedir.

9. Sektördeki Kamu Kurum ve Kuruluşları, Önemli Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri, Üretici Kuruluşları ve Faaliyetleri

9.1 Araştırma-Eğitim ve Öğretim Kuruluşları

Araştırma-geliştirme çalışmalarında önemli rolleri ve yayım hizmetlerinde önemli katkıları bulunan başlıca kuruluşlar arasında:

TÜBİTAK
Ziraat Fakülteleri
Meslek Yüksek Okulları
Süs Bitkileri Anadolu Meslek Lisesi sayılmaktadır

Bu kurumlar sektöre dolaylı veya direk katkıda bulunabilecek teknik eleman eğitimini üstlenmişlerdir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı ve büyük bir bölümü bahçe kültürleri konusunda faaliyet gösteren Araştırma Enstitüleri, araştırma mastır planları çerçevesinde, özellikle uygulamalı araştırmalarla kesme çiçek yetiştiriciliği alanında ihtiyaç bulunan bilgilerin üretilmesinde görev almakta, yayım ve bakanlıkça organize edilen eğitim çalışmalarında önemli roller üstlenmektedir.

Atatürk Bahçe Kùltürleri Merkez Araştırma Enstitüsü, YALOVA
Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü, ANTALYA
Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsü, Erdemli-İÇEL
Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Menemen-İZMİR bu kuruluşların başlıcalarıdır.

9.2. Yayım Kuruluşları

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın, özellikle İstanbul, Ankara, Yalova, Antalya, İzmir, Adana, İçel, Muğla ve Bursa İl Müdürlükleri ve bağlı kuruluşlar, diğer tarımsal faaliyet alanlarında olduğu gibi, kesme iek faaliyet alanında da yayım ve eğitim hizmetlerini üstlenmişlerdir.

9.3 Kooperatif ve Birlikler

Kooperatifler, Türkiye de iekçiliğin gelişmesinde ilk organize kuruluşlar olarak önemli işlevleri olmuş kuruluşlardır. Ağırlıklı olarak iç piyasaya yönelik üretim yapan üreticilerin oluşturduğu organizasyonlar olarak, başta üyelerinin ürünlerinin pazarlanması, ortakları olan üreticilere bitki materyali sağlanması olmak üzere önemli roller üstlenmişlerdir.

S.S. iek Üretim ve Pazarlama Kooperatifi, İSTANBUL
S.S. Flora iekçilik Üretim ve Pazarlama Kooperatifi, İSTANBUL
Antalya Kesme iek İhracatçıları Birliği, ANTALYA
Muhtelif İllerde iekçi Esnaf Odaları sektörde hizmet üreten önemli kuruluşlardır.

Antalya yöresinde faaliyet gösteren ve ihracata yönelik üretim yapan işletmelerin oluşturduğu Antalya iek İhracatçıları Birliği benzer hizmetleri üyelerine sunmakta ve bu alanda etkin politikaların oluşturulmasında önemli görevler üstlenmektedir.

iekçiler Esnaf Odaları, yaklaşık 5 500 üyesi ile pazarlama zincirinin son halkasını oluşturmakta ve ürünlerin tüketiciye ulaştırılmasında önemli bir role sahiptirler.

9.4. Özel Kuruluşlar

Özel kuruluşlar arasında, çoğunluğu Antalya ilinde faaliyet gösteren 50 civarında ihracatçı firma, Kesme iek üretimi yapan işletmeler. özel pazarlama kuruluşları yer almaktadır.

İhracatçı Firmalar, genellikle ihracata yönelik üretim yapan işletmeler olup, yapısal özellikleri ve kullandıkları teknolojiler ile yurtdışında “Türk ieği” imajını oluşturacak

düzeydeki üretim ve pazarlama faaliyetlerini sürdürmektedirler. Sözleşmeli üretim modeliyle de üretim alanlarını genişletmişlerdir. Üretimde uygun teknik ve teknolojilerin kullanılması ve hasat sonrası teknolojilerinin yaygınlaşmasını sağlamaktadırlar.

Kesme çiçek üreten işletmeler, özellikle iç piyasaya yönelik üretimin temel unsurudurlar. Çoğunluğu aile işletmeleri olup ürünlerini kooperatifler kanalı ile pazarlamaktadır. Ürettikleri ürünler iç piyasada kullanılmakla birlikte “bavul ticareti” için de önemli bir kaynak oluşturmaktadırlar.

Özel pazarlama kuruluşları, Antalya gibi bazı üretim bölgelerinde kurulan özel mezarlar aracılığıyla pazarlama kanalına katkı sağlamaktadır. Yine özel pazarlama kuruluşları arasında toptan kesme çiçek ticareti yapan az sayıda işletme, aynı fonksiyonu üstlenmeye çalışmaktadır.

10. Sektöre Sağlanan Destekler

Ülkemizde doğrudan kesme çiçek üretiminin geliştirilmesine yönelik olarak uygulanmış veya uygulanmakta olan destek programları yoktur. Devletin genel anlamda küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) sağladığı teşvik ve destekler ile gübre, tarımsal mücadele ilacı vb. girdilere sağlanan sübvansiyonlar ve tarımsal kredilerden kesme çiçek sektörü de yararlanabilmektedir. İhracat yönelik üretim yapan işletmeler, tarımsal ürünlerde ihracat iadesi, Eximbank kredileri ile gümrük vergisi ve fon istisnası, yatırım indirimi, makine teçhizat alımında katma değer vergisi desteği ve vergi resim ve harç istisnası gibi konulardan yapılan genel amaçlı desteklerden yararlanmaktadırlar.

11. Pazarlama Faaliyetleri

11.1. Depolama İhtiyaçları

Kesme çiçek yetiştiriciliğinde gerekli olan soğuk hava depoları, üretim tesislerinin önemli bir unsurudur. Ayrıca soğuk zincirin kırılmaması için, çiçeklerin frigorifik araçlarda taşınması ve bekleme noktalarında yeterli kapasitede soğuk hava depolarının bulunması gereklidir. Ülkemizde ihracata yönelik üretim yapan işletmelerin büyük bölümünde soğuk hava depoları bulunmakta ve kullanılmaktadır.

Kesme çiçeklerde depolama, bazı özel günlerde artan talebi karşılama ve fazla üretimi değerlendirme açısından büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda

bazı türlerin uzun süreli depolanabileceği saptanmıştır. Gerekli ön uygulamalar ile, tomurcuk devrede kesilen karanfilin çiçek kalitesi ve vazodaki dayanım gücü 0°C'de 4 ay korunabilmektedir.

Çiçek kalitesini etkileyen en önemli faktör sıcaklıktır. Çünkü, canlılığı kesimden sonrada devam eden bir çiçeğin solma hızı sıcaklığa bağlı olarak artar. Ilıman iklim çiçeklerinin (gül, karanfil, kasımpatı v.b.) depolama sıcaklığı, mümkün olduğunca dokunun veya su da depolamada suyun donma noktasına yakın olmalıdır. Birçok çiçeğin donma noktası 0.5°C altında olduğundan, kuru olarak en iyi bu sıcaklıkta depolanırlar. Ancak, iyi bir hava dolaşımı ve sıcaklık kontrolü yapılarak soğuk noktalar önlenmelidir. Tropik çiçeklerde depolama ve taşıma sıcaklığı 12-18°C olmalıdır. Daha düşük sıcaklıklarda üşüme zararı görülür. Subtropik çiçekler (gladiyol gibi) 2-8°C de depolanırlar.

Kolay bozulabilir bir ürün olan kesme çiçeklerin kesimden sonra en kısa zamanda hızla soğutulması (önsoğutma) gerekir. Uygulamada birçok çiçek kesimden sonra basit olarak, ambalajlı veya ambalajsız, soğuk odalara yerleştirilerek soğutulmaktadır. Bu soğutma yeterli değildir. Çiçekler için geliştirilen özel önsoğutma sistemleri kullanılmalıdır. Bunlarda hızlı hava hareketi yöntemi uygulanmaktadır. Önsoğutma sonrası depolama ve taşıma sırasında çiçekler sürekli soğukta tutulmalıdır. Düşürülen sıcaklık sonradan korunmazsa, önsoğutmanın faydası olmaz.

Çiçek depolamada oransal nemin yüksek (%90-95) olması gereklidir. Deponun farklı yerlerinde sıcaklık ve nem ölçümü yapılmalı, ayar ve tamir için gerektiği zaman bir soğutma mühendisine başvurulmalıdır.

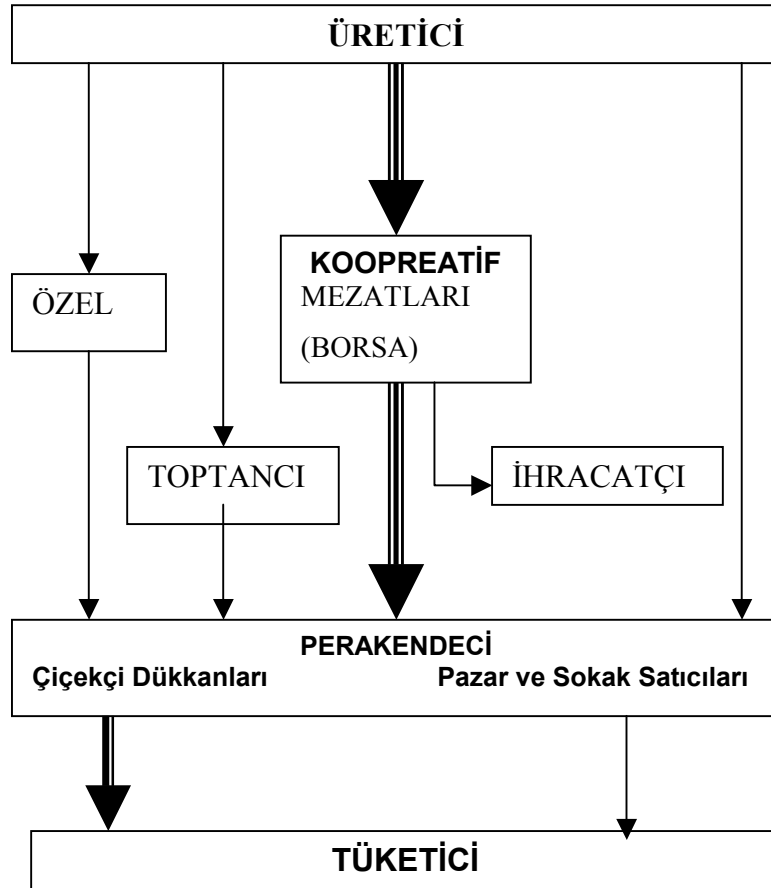
11.2 Pazarlama Kanalları

Ülkemizde yetiştirilen kesme çiçeklerin üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar izlemiş olduğu pazarlama kanallarının da iki başlık altında incelenmesi gerekmektedir.

11.2.1 Kesme Çiçeklerin Yurtiçi Pazarlaması

Yurtiçi kesme çiçek pazarlamasında rol alan kuruluşların en önemlileri merkezleri İstanbul'da bulunan (S.S.Flora Çiçekçilik Üretim ve Pazarlama Kooperatifi ve S.S.Çiçek Üretim ve Pazarlama Kooperatifi) iki kesme çiçek kooperatifidir. İç piyasaya yönelik kesme

çiçek üretimi yapan işletmelerin büyük çoğunluğunun kooperatiflerin üyesidir. Ürünlerini kooperatiflerin mezatları kanalıyla pazarlamaktadırlar. Bu durum iç piyasa pazarlama kanalları arasında kooperatif mezatlarını çok önemli bir konuma taşımaktadır.

Şekil 2: Kesme Çiçeklerin Yurtiçi Pazarlama Kanalları.

Bu kooperatifler, ortaklarının ürünlerini üretim yerlerinde belirli noktalarda toplayıp kamyonlarla (İstanbul'da 5, Ankara'da 2, İzmir'de 2, Yalova'da 2, Antalya'da 2, Adana, Bursa, Eskişehir, Konya, İçel, Samsun, Kocaeli, G.Antep, Kayseride birer olmak üzere farklı illerde açtıkları toplam 20 adet) 'Çiçek Mezatları'na taşıyıp buralarda seyyar ve sabit çiçekçi esnafına (perakendecilere) açık artırma-eksiltme yöntemiyle satmaktadır. Satışlardan %11

kooperatif payı, %2 stopaj ile nakliye vb. giderleri düştükten sonra kalan miktarı, 1-2 ay içinde üreticiye ödemektedir. Bu şekilde üretici malının satışı ile uğraşmaktan kurtulmuş olmaktadır. Aynı zamanda kooperatif mezatlarına gönderilen ürünlerin bir kısmı resmi kanaldan veya sınır ve bavul ticareti ile ihraç edilebilmektedir (Şekil 2). Kooperatif mezatlarının yanında bazı özel mezatlar da kesme çiçek pazarlamasında hizmet vermektedir.

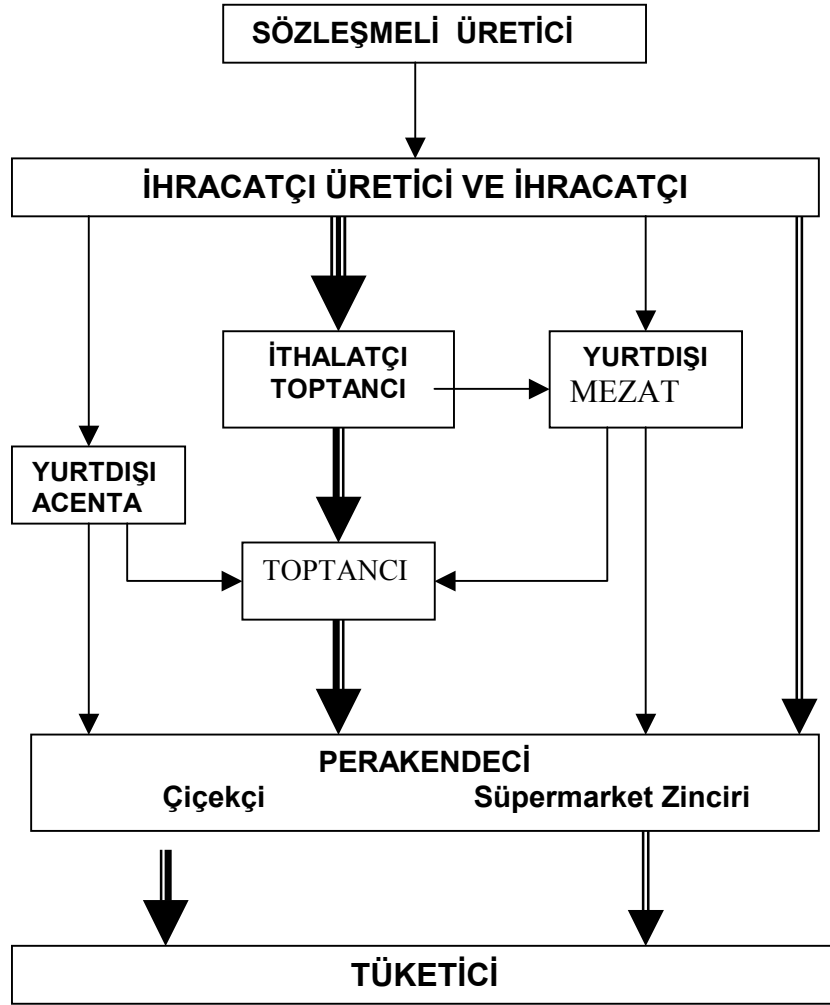
Üreticilerin başka illerde, kooperatif mezatlarının başka illerde olması ekstra bir taşıma ücretine neden olduğu gibi, tüketiciden-üreticiye pazarla ilgili bilgi akışını da zayıflatmaktadır.

Öte yandan Kooperatif üyesi olmayan üreticiler ürünlerini doğrudan perakendecilere satabilmekte veya bu işlemde toptancılar da görev alabilmektedir. Büyük ihracatçı firmalar, ihraç edemedikleri ürünlerini yurtiçinde pazarlamak için, tüketim merkezlerinde faaliyet gösteren (çoğunlukla kendilerine ait olan) toptancılara göndermekte ve buradan perakendecilere satış yapmaktadır. İhracat artışı bu ürünler, iç piyasada dengeleri bozduğu gibi, zaman zaman ihracatta meydana gelen tıkanmalarda ürün iç pazara yöneldiği için, iç pazar fiyatları oldukça düşmektedir.

Kesme çiçek pazarlamasında ayrıca, üreticiden-çiçekçilere satış şeklinde kısa bir pazarlama kanalı da mevcuttur. Özellikle Kooperatif üyesi olmayan küçük ölçekli işletmeler bu kanalı kullanmakta, az olan ürününü bu şekilde değerlendirmektedir. Kooperatif üyelerinin kooperatif mezatları dışında mal satmaları kooperatif yönetimleri tarafından kooperatif sözleşmesi gereği olarak yasaklanmıştır. Bu şekilde mal satan ortaklar kooperatiflerden ihraç edilmektedir.

11.2.2 Kesme Çiçeklerin Yurtdışı Pazarlaması

Ülkemizde ihracata yönelik üretim yapan işletmelerin pazarlama kanalları ve sistemleri, iç pazar için üretim yapan işletmelere göre önemli farklılıklar göstermektedir. İhracata yönelik kesme çiçek ürünlerinin tüketiciye ulaşıncaya kadar izlediği pazarlama kanalları ana hatlarıyla Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3: Kesme Çiçeklerin Yurtdışı Pazarlama Kanalları.

Bu kanallardan en önemlisi, ihracatçı firmanın (genellikle kendileri de üreticidir) üreticilerden aldıkları çiçekleri, dış ülkelerde faaliyet gösteren ithalatçılara göndermeleridir. Gönderme işlemi % 90 oranında hava yolu ile olmaktadır. Ürünlerin satışında daha çok 'konsinye' satış şekli kullanılmaktadır. İthalatçının lehine ve ihracatçının aleyhine olan bu satış şeklinin yaygın olarak kullanılmasının en önemli nedeni dış pazardaki rekabet koşullarının ağırlığı ve bazı Türk işletmelerin birbirleri aleyhine fiyat kırma uygulamalarıdır. Bu şekilde ihracatçının pazarlık gücü azalmaktadır.

İhracatla ilgili diğer bir konu da, özellikle dünyanın en büyük tüketicisi merkezi konumundaki AB ülkelerine ve kesme iek dağıtımının büyük bir bölümünü gerçekleştiren Hollanda'daki büyük mezatlara yeterince girilememiş olması, tek ürün (karanfil) ve tek lke (İngiltere) ile kesme iek pazarlamasındaki etkinlikleri gittikçe artan süpermarket zincirlerinden yararlanma oranının dşklgdr. İhracata yönelik kesme iek üretiminin merkezi konumundaki Antalya'da faaliyet gösteren işletmeler, ürünlerinin %84,4'n yurtdişindeki toptancıya, %9,4'n süpermarket kanallarına ve %3,1'ni yurtdişi acenta ve mezatlarda pazarlamaktadırlar.

11.2.3. Borsalar

Ülkemizde borsa hukuksal kavramı içine giren ve doğrudan kesme iek ürünlerine yönelik faaliyet gösteren kuruluş bulunmamaktadır. Ancak iek mezatları borsa gibi işlev görmektedir.

12. Sektörde Araştırma Faaliyetleri ve Alt Yapısı

Üniversiteler ve Araştırma Enstitülerince yürütülen, TÜBİTAK ve diğer kurumlarca daha çok i kaynaklarla desteklenen araştırma projeleri ile bu alandaki bilgi ihtiyacı karşılanmaya çalışılmaktadır.

Bu konuda en büyük güçlük, bu alanda uzmanlaşmış ğretim elemanı ve araştırıcı sayısının azlığıdır. Üniversitelerimiz ve Araştırma kuruluşlarında kesme iek konusunda araştırma yapan ve bilgi üreten sektöre teknik bilgi sağlayan kişi sayısı 5-10 arasındadır. Kesme ieklerin her tür ve her disiplin dalında (ıslah, yetiştirme tekniği ve fizyoloji) uzmanlaşmış kadrolar oluşmamıştır. Tüm kesme iek türlerinde ve tüm disiplin dallarında, Araştırma Enstitülerinden 3-5, niversitelerimizden 2-3 uzman kesme iek sorunlarının çözümü ve bilgi üretimi için çalışmaktadır.

Kesme iek ürünlerine yönelik araştırma yapan kurum ve kuruluşların sera, laboratuvar ve kontrollü ortamlar gibi alt yapılar bakımından bu sektörün bilgi ihtiyacının bir bölümünü sağlayacak durumda oldukları söylenebilir. Ancak araştırma proje ve alt yapı yatırımlarına özel sektör katkısının yeterince sağlanamaması ve araştırmalar için özel sektörün altyapılarından yararlanma oranının çok düşük olması, bu alandaki gelişmeleri

sınırlandırmaktadır. Öte yandan ülkemizde AR-GE faaliyetlerine ayrılan genel payların düşüklüğü, kesme çiçek sektörüne yönelik çalışmaların da sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Ülkemiz için henüz çok yeni olan kesme çiçeklerin hasat sonrası teknolojilerini geliştirmeye yönelik araştırma faaliyetlerinin, özellikle ihtiyaç duyulan alet-ekipman yönünden desteklenmesi gerekli görülmektedir.

13. Sektörde Eğitim - Yayım Faaliyetleri ve Alt Yapısı

Ziraat Fakültelerinin ilgili bölümleri ve çeşitli Meslek Yüksek Okullarının Seracılık Programları, bu sektörün ihtiyaç duyduğu teknik elemanların ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitilmesinde görev almaktadır. Orta dereceli okul düzeyinde ise bir Süs Bitkileri Anadolu Meslek Lisesi bu sektöre yönelik eğitim vermektedir. Ancak sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikteki teknik elemanlar ancak lisans üstü eğitimle sağlanabilmekte, buna karşın bu eğitimi verebilecek öğretim üyesi sayısında sıkıntılar bulunmaktadır.

Öte yandan özellikle ihracata yönelik üretim yapan işletmeler için usta başı ve usta düzeyindeki kişilerin eğitimi ve bu alandaki açığın kapatılmasını sağlayabilecek bahçıvanlık okulları gibi uygulamalı eğitim kurumlarının yokluğu bu konuda en büyük noksanlıklardan birisidir.

Ülkemizde tarımsal yayım faaliyetlerinin büyük bölümünü Tarım ve Köyişleri Bakanlığı üstlenmiştir. Ayrıca Üniversiteler ve Araştırma Enstitülerince yapılan yayım faaliyetleri sektör için önemli bilgi kaynaklarını oluşturmaktadır. Ancak bu faaliyetlerde görev alacak yetişmiş teknik eleman ve bu alanda uzmanlaşmış öğretim elemanı sayısının sınırlı oluşu bu faaliyetlerin etkinliğini önemli ölçüde azaltmaktadır. Sektör içindeki kooperatif, birlik ve derneklerin de bu faaliyetlerdeki rolleri sınırlı olmaktadır.

Öte yandan bu yayım faaliyetlerinin daha çok iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmeler için yararlı olduğu bilinmektedir. İhracata yönelik üretim yapan işletmelerin %47,2'sinin bilgi kaynağını yabancı danışmanlar oluşturmakta, bu işletmeler arasında resmi kurumlardan bilgi alan işletme oranı ise %2,8 düzeyinde kalmaktadır.

Soğuk zincir bilincinin yerleşmesi ve geliştirilmesi için her kesimden ilgili kişilere yönelik eğitici seminerler düzenlenmelidir. Kesme çiçeklerin hasat sonrası istekleri ve

yapılması gerekli uygulamalar konusunda da, üretici, çiçekçi, ihracatçı ve diğer ilgili kişilerin eğitimi gerekli görülmektedir. Ayrıca, bu konuda yetişmiş teknik elemanlara büyük gereksinim vardır.

14. Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetler

Kesme çiçek sektörünün uluslararası kuruluşlardan FAO ile dolaylı ilişkileri söz konusudur. FAO ve Dünya Bankası ülkemizde 1970’li ve 1980’li yıllarda olmak üzere süs bitkileri ülkesel araştırma projelerini desteklemiş ve bu yolla özellikle iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerin bilgi ve bazı türlerde üretim materyali ihtiyaçlarının karşılanmasında yararlı olmuştur. Yine aynı kurumlar tarafından desteklenen ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca uygulanan Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projeleri çerçevesinde önemli araştırma, eğitim ve yayım etkinlikleri gerçekleştirilmiştir.

15. Sektörle İlgili Önemli Projeler ve Etkileri

Bu güne kadar ülkemizde birincil hedefi kesme çiçek sektörünün geliştirilmesi olan kapsamlı projeler yürütülmemiştir. Ancak örtü altı tarımın geliştirilmesine yönelik bazı bölgesel geliştirme projeleri dolaylı olarak bu faaliyet alanına da katkıda bulunmuştur. AR-GE alanında ise iki kez Süs Bitkileri Ülkesel Araştırma Projeleri Dünya Bankasınca desteklenmiştir.

16. Diğer Sektörler ile İlişki

Entansif bir tarımsal faaliyet alanı olarak kesme çiçek sektörünün, çevre ve insan sağlığı, plastik, ambalaj, gübre, tarımsal mücadele ilaçları, soğutma ve kimya gibi sanayi kolları ve ulaşım gibi sektörlerle yakın ilişkileri vardır.

Kesme çiçek sektörü yenen ürünler üretmediğinden insan sağlığı üzerinde doğrudan olumsuz etkisi yoktur. Buna karşın ürünleri insanlar arasında duygusal iletişimin aracı olarak ve manevi ihtiyaçların karşılanması amacıyla kullanılmaktadır. Ancak üretim sürecinin farklı aşamalarında kullanılan methyl bromide gibi kimyasallar, aşırı dozda tarımsal mücadele ilacı ve kimyasal gübre uygulamaları ve hasat sonrası işlemlerde kullanılan GTS (gümüş tiyosülfat) gibi kimyasallar nedeniyle insan ve çevre üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir.

Kesme çiçek sektörü, üretim faaliyetinin %64'2'sini plastik seralarda yürütmekte ve bu alanlarda kullanılan plastik örtüler bir veya en çok üç yılda bir değiştirilmektedir. Bu nedenle ve üretim zincirinde kullanılan bir çok plastik malzemedan dolayı sektör plastik sanayi ürünlerinin en büyük tüketicileri arasında yer almaktadır.

Entansif bir tarımsal üretim faaliyeti olarak, gübre ve tarımsal mücadele ilaçları sanayisinin en önemli tüketicilerinden biri kesme çiçek sektörüdür. Kısa dönemlerde üretim yapılması ve türlerin yoğun gübre istekleri gübre sanayisine, mücadele eşiklerinin düşüklüğü ve kesme çiçek alıcısı ülkelerin sıkı karantina önlemleri ise tarımsal ilaç sanayisine önemli katkıların sağlaması ile sonuçlanmaktadır.

Kesme çiçek ürünlerinin hasat sonrası işlemlerinde de ambalaj en önemli unsurlardan biridir. Ürünlerin pazara sunulması ve taşınması sırasında ana maddeleri selüloz ve plastik kökenli olan bir çok ambalaj malzemesi kullanılmakta, bu yolla kesme çiçek sektörü bu sanayiye önemli katkılarda bulunmaktadır. Ayrıca, ideal kesme çiçek işletmelerinin temel unsurlarını oluşturan ve farklı teknolojik uygulamalara ihtiyaç duyan soğuk hava depolarının varlığı soğutma sanayisi için iş alanları oluşturmakta ve hasat sonrası işlemler için kullanılan kimyasallar, kimyasal madde üretici ve dağıtıcıları için pazar oluşturmaktadır.

Kesme çiçek ürünlerinin taşınması özel teknolojiler ve ihtimam istemektedir. İç piyasadaki ürünlerin sirkülasyonu ve ihracata yönelik üretimin alıcı ülkelere taşınması, ulaştırma sektörü için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. İhracata yönelik üretim yapan işletmelerin %93,1'i ürünlerini hava yoluyla nakletmeyi yeğlemekte, buna karşın masraflar içinde önemli bir paya sahip olan ulaştırma giderleri (toplam maliyetin %35'i) ve nakliye fiyatlarının yüksekliği dış pazarda rekabet gücünü azaltmaktadır.

17. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

Türkiye kesme çiçek sektörü, 1999 yılı verilerine göre; 15 280 dekar üretim alanı, 406 775 843 adet çiçek üretim miktarı ve 13 535 776 \$'lık kısmı ihracat olmak üzere, toplam 35 483 776 \$'ı tutarındaki üretim değeriyle küçümsenmeyecek büyüklükte bir alt sektör durumundadır. Ayrıca özellikle örtü altı tarımı için alternatif bir üretim biçimi oluşturması, aile işgücü ve kırsal kesimdeki kadınlara yönelik istihdam yeteneğinin fazlalığı ve başta plastik,

gübre ve tarımsal mücadele ilaçları sanayisi olmak üzere birçok sektörün gelişmesine katkıda bulunabilmesi diğer dikkate değer özelliklerini oluşturmaktadır.

Kesme çiçek yetiştiriciliği yapan işletmelerin yapısal ve ekonomik özellikleri incelendiğinde; üretim biçim ve desenleri, işletme büyüklükleri, teknoloji kullanım düzeyleri, işgücü kaynakları, örgütlenme biçimleri ile pazarlama şekil ve kanalları açısından iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmeler ve ihracata yönelik üretim yapan işletmeler olmak üzere iki ayrı işletme yapısının var olduğu görülmektedir.

İhracata yönelik üretim yapan işletmeler, belirli ürünleri (genellikle karanfil) ağırlıklı olarak yetiştirmekte ve Türkiye koşullarına göre ileri teknolojiler kullanmakta olup, işletme büyüklükleri 30 dekarın üzerindedir. Bu işletmeler aile işgücünden çok, daimi ve geçici işgücünden yararlanmakta, ürünlerini büyük ölçüde hava yoluyla naklederek yurtdışındaki ithalatçılara konsinye fiyatla satmaktadırlar. Bu alanda faaliyet gösteren işletmeler, Kesme Çiçek İhracatçıları Birliği ve Sektörel Dış Ticaret Şirketi bünyesinde örgütlenmişlerdir.

İç piyasaya yönelik üretim yapan işletmeler ise çok farklı sayıda kesme çiçek türü yetiştirmekte, işletme büyüklüklerinin küçük olması (5,0 dekarın altında), genellikle kiralık arazilerde üretim yapması ve iç pazar fiyatlarının düşük olması gibi nedenlerle, üretimde ileri teknolojilere yatırım yapamamakta ve ağırlıklı olarak aile işgücünden yararlanmaktadır. Bu işletmeler, iki adet kesme çiçek kooperatifi etrafında örgütlenmiş ve ürünlerinin büyük bölümünü bu kooperatiflerin mezatlarında açık artırma ve eksiltme yöntemiyle pazarlamaktadırlar. Buna karşın işletmelerin en önemli ortak sorunlarından birini üretim materyalinde büyük ölçüde dışa bağımlılık oluşturmakta, her iki yetiştiricilikte de son yıllarda üretim alanı ve miktarında düzenli sayılabilecek artışlar olurken, üretim değeri ve fiyatlarda önemli değişimler olmamaktadır. Türkiye kesme çiçek işletmelerinin her iki tipi için ayrı değerlendirmelerin yapılması ve önerilerin bu çerçevede geliştirilmesi gerekmektedir.

17.1 İç Pazara Yönelik Üretim Yapan İşletmeler

Güçlü Yönleri

- Türkiye koşullarının kesme çiçek üretimine uygun olması,
- Üreticilerin örgütlenmiş olması (Kooperatifleşme),

- Aile işgücünü kullanması ve işgücü sıkıntısının bulunmaması,
- Kesme çiçek üretimi konusunda deneyimli ve bilgi birikimi olan, bilgi edinmeye açık yapıda işletme yöneticilerine sahip olmaları,
- Ürünlerin modern bir pazarlama sistemi olan mezat sistemiyle satılmasıdır.

Zayıf Yönleri

- İç pazarda kişi başına kesme çiçek tüketiminin ve fiyatların düşüklüğü,
- Üretim materyalinde büyük ölçüde dışa bağımlı olunması ve uygun olmayan bitki materyali kullanımı,
- Üretim materyalinin istediği zamanda sağlanamayışı ve istenilen nitelikleri taşıyacak biçimde elde edilemeyişi,
- İşletme büyüklüklerinin küçüklüğü ve buna bağlı olarak teknoloji kullanımındaki zayıflık,
- Üretim ve pazarlamada profesyonelliğin henüz tam anlamıyla yerleşmemiş olması,
- Patent hakları ve virüssüz materyal konusunda, bilgi ve deneyim eksikliğidir.

Gelişme Fırsatları

- Çeşitli tanıtım faaliyetleri ve normal gelişme sürecinde iç tüketimin artırılması,
- İşletmelerin yapısal özelliklerinin iyileştirilmesine yönelik önlemlerle teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması ve altyapılarının iyileştirilmesi,
- Araştırma-geliştirme faaliyetleri ile sektörün gelişmesinin desteklenmesi,
- Standartlara uyum ve hasat sonrası işlemlere özen gösterilmesi ,
- Mezatlara modernize edilmesi, sanal çiçek satışlarının başlatılması ve ürünlerin soğuk zincirle nakledilmesi,
- Kooperatiflerin ihracata yönelik organizasyon ve faaliyetlerini etkinleştirmesidir.

Gelişmeyi Sınırlayabilecek Etkenler

- İç tüketimin az olması,
- Bitki materyalindeki dışa bağımlılığın ve sağlıksız üretim materyali kullanımının sürdürülmesi,
- İşletme büyüklüklerinin yeni teknolojik yatırımlara uygun olmaması ve bunun sağlanabilmesinin zamana ihtiyaç göstermesi,
- İşletmelere bilgi akışının sağlanmasındaki güçlükler ve teknik bilgi noksanlığı,
- Hasat sonrası işlemlerin yerine getirilmemesi, kalite ve standartlara uyma konusundaki duyarsızlık,
- Pazarlama zincirindeki modernizasyonun yapılamaması,
- Avrupa Birliğine katılım süreci ve sonrasında dışarıdan gelebilecek kaliteli ürünlerle rekabet edememe,
- İhracata yönelik faaliyetlerin yetersizliği olarak sıralanabilir.

17.2 İhracata Yönelik Üretim Yapan İşletmeler

Güçlü Yönleri

- Ekolojik koşulların kesme çiçek üretimine uygun olması,
- İyi örgütlemiş ve sektörel dış ticaret şirketi konumunda olmaları,
- İşgücü ücretlerinin düşük oluşu ve işgücü sıkıntısının olmaması,
- Büyük pazar durumunda olan ülkelere yakınlık,
- Nisbeten yüksek teknoloji uygulayan ve modern konstrüksiyonlu seralara sahip işletmelerin olması,
- Sözleşmeli üretimin uygulamada yerleşmiş olması,
- İhracatçı firmaların dinamik bir yapı ve deneyim sahibi olmaları,
- Hükümetlerin bu alt sektörü dolaylı yollardan destekleyici politikalar izlemeleridir.

Zayıf Yönleri

- Üretim materyalinde büyük ölçüde dışa bağımlı olunması,
- İhracatın tek ürün ve tek pazara bağımlı bir yapı göstermesi,
- Hava yolu ile taşıma ve maliyetinin yüksek olması,
- Üretim ve pazarlamada profesyonelliğin henüz tam anlamıyla yerleşmemiş olması,
- İhracatçı firmaların sayısının hızlı artışı nedeniyle birbirleri ile rekabet etmeleri ve ihracatçı başına düşen üretim alanı azlığı,
- Patent hakları ve virüsten ari materyal üretiminin sürdürülmesinde hukuksal düzenleme, bilgi ve deneyim birikimi ile altyapı eksiklikleri,
- Üretim materyalinin planlanan zamanda sağlanması ve istenilen nitelikleri taşıyacak biçimde kullanıcılara ulaştırılmasındaki güçlükler,
- Üretim ve pazarlamada nitelikli eleman eksikliğidir.

Gelişme Fırsatları

- Pazar isteğine uygun tür ve çeşitlerin seçimi ile dışsatımda pazar payını artırma,
- Avrupa Birliğine girme sürecinde ve sonrasında ortaya çıkabilecek gelişmelerin iyi değerlendirilmesi ile pazar payının artırılabilme şansının yüksekliği,
- Araştırma-geliştirme faaliyetleri ile sektörün gelişmesinin desteklenmesi,
- Üretim aşamasından pazarlamaya kadar olan sürecin yeni baştan organize edilmesi,
- Kaliteli çiçek imajının titizlikle korunması ve geliştirilmesi,
- Yıl boyu üretim için uygun teknolojik gelişmeleri uygulama ve geçit ekolojilerinden yararlanmadır.

Gelişmeyi Sınırlayabilecek Etkenler

- Üretimde çeşitlilik ve pazarı genişletme çalışmalarının zamana ve bilgiye ihtiyaç duyması ve ek yatırım gerektirmesi,
- Avrupa Birliğine girme süreci ve sonrasında üretimde en önemli masraf unsurlarından biri olan işgücü maliyetlerinin yükselmesi,

- Mevcut olan üretim alışkanlıklarının kırılmaması,
- Dışsattımın bilinçsizce yapılmasından doğan imaj zedelenmesi,
- Dış piyasadaki rekabete uyum gösterememe,
- İhracatçı firmaların çoğunluğunun dış piyasada ürün kalitesi ve fiyat ile ilgili anlaşmazlıklarda haklarını savunamamasıdır.

18. Dünyadaki Durum ve Diğer Ülkelerle Kıyaslama

Dünyada yaklaşık 145 ülkede ticari anlamda süs bitkileri üretimi yapılmaktadır. Bu ülkelerdeki toplam süs bitkileri üretim alanı 223 145 ha.dır. Rabo Bank / Hollanda tahminlerine göre dünyada süs bitkilerinin toplam satışı 50 milyar \$ civarındadır. Bu toplam içinde kesme çiçekler 24,7 milyar \$ perakende satış ile ilk sırada yer almaktadır (Malter,A.J.1995).

Kesme çiçeklerin dünyadaki en büyük üretim merkezleri Batı Avrupa'da Hollanda, Kuzey Amerika'da ABD, Güney Amerika'da Kolombiya, Afrika'da Kenya ve Zimbabwe, Asya'da Japonya, Orta Doğu'da İsrail'dir.

Dünyadaki en büyük kesme çiçek tüketim merkezleri ise, Batı Avrupa ve Japonya'dır. ABD' de tüketim kesme çiçekten saksı çiçeğine dönmüştür. Bazı ülkelerde kişi başı tüketim değerleri Çizelge 14'de verilmiştir.

Çizelge 14. Bazı Ülkelerde Kişi Başına Kesme Çiçek Tüketiminin Değeri

ÜLKELER	1991 (Kişi/\$)	1995 (Kişi/\$)
İsviçre	155	165
Norveç	120	135
Japonya	93	47
Almanya	81	96
Hollanda	73	75
ABD	47	28
İngiltere	28	29
İspanya	27	22

Kaynak: The Flower Council / Holland,1993.(Malter, A.J.1995)

Türkiye'nin 1997 yılı tüketimi 0.26 \$ ve3.36 adet/kişi olarak saptanmıştır. Genel olarak dünyadaki kesme çiçek ticaretinde gelişmiş ülkeler ve bölgeler ithalatçı, gelişmekte olan ülkeler ve bölgeler ise ihracatçı konumundadır.

Bölgeler açısından incelendiğinde Güney Amerika en büyük çiçek ihracatçısı bölge olarak dikkati çekmektedir. Bu bölge 1996 da 800 milyon \$ çiçek ihraç etmiştir. Bunun % 90'ı kesme çiçek olup % 60'ı ABD'ye (480 Milyon \$) yapılmıştır (Groot, 1998). Laws (1997)'a göre 1996 yılında Kolombiya 510 milyon \$, Ekvator 102 milyon \$ ihracat yapmıştır (Gürsan ve Erkal 1998).

Batı Avrupa'da Hollanda dünyanın en büyük ihracatçı ülkesi olup, Avrupa dışına 600 milyon \$ çiçek ihracatı yapmaktadır. Bu ülkenin toplam ihracatı 7 milyar Hollanda Florinidir (1997).

Afrika son yıllarda gelişen önemli kesme çiçek ihracatçısı bir bölgedir. Bu bölgede Kenya ve Zimbabwe önemli ülkelerdendir. En önemli ihraç ürünleri gül ve karanfildir. Kenya 1995 yılında 95 milyon \$ ihracat yapmış bunun yarısı gül ihracatından sağlanmıştır. İhraç ettiği gül miktarı 727 milyon dal (1995) olmuştur.

İsrail Orta Doğu'nun en önemli kesme çiçek ihracatçısı olup, 1996 yılında ihracatı 200 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (Groot, 1998).

Dünyada en büyük ithalatçı bölgelerin başında Batı Avrupa gelmektedir. Batı Avrupa ülkelerinin kesme çiçek ithalatı 900 milyon \$'dır. Kuzey Amerika 760 milyon \$ ile ikinci sırada, yer almaktadır. Japonya 188 milyon \$'lık çiçek ithalatı yapmaktadır.

Doğu Bloku ülkelerinden Rusya, 100 milyon \$'lık çiçek ithal etmekte ve bunun % 80'ini Hollanda, İsrail, Ekvator, Kolombiya ve Özbekistan karşılamaktadır (Nowalany, 1996).

Çiçek üretimi gelişmiş az gelişmiş ülkelerin bu gelişmesinde, zengin komşu ülkelerin payı büyük olmuştur. Türkiye'de İstanbul ili Yalova'nın süs bitkilerinde gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Benzer şekilde Hollanda'da 1960 yılından sonra süs bitkileri sektörünün gelişmesi, Almanya'nın ekonomik gelişmesi ile yakından ilgilidir. Zengin Almanya'ya ihracat imkanları Hollanda süs bitkileri sektörünün kalkınmasını ve gelişmesini sağlamıştır.(Groot,1998).

ABD, Kolombiya'nın kesme çiçek üretiminin artışında ve ihracatında çok önemli rol oynamıştır. Keza İsrail'de süs bitkileri sektörü, Batı Avrupa'ya ihracat ile kalkınmıştır. Bu bakımdan yılda 100 milyon \$ çiçek ithal eden Rusya, Türkiye kesme çiçek üretim ve ticareti için önemli bir ülke konumundadır (Gürsan ve Erkal, 1998).

Dünyanın en büyük ithalatçı merkezi olan ve Türkiye'nin hedef pazar olarak seçtiği AB'nin kesme çiçek türlerine olan tüketim eğilimi ihracat açısından önem taşımaktadır.

Çizelge 15: AB Tarafından İthal Edilen Kesme Çiçek Türlerinin Değeri

Türler	Değer (Milyon ECU)	%
Gül	339,0	19,0
Karanfil	267,0	15,0
Kasımpatı	173,0	10,0
Orkide	61,0	4,0
Glayöl	8,8	0,5
Diğerleri	891,0	51,0
TOPLAM	1.739,8	100,0

Kaynak:Özkan ve ark., 1998.

Çizelge 15'de görüldüğü gibi AB'nin ithal ettiği türler arasında %19,0'luk bir payla gül ilk sırada gelmekte ve bu türü %15,0'lik bir payla karanfil ve %10,0'luk bir payla da kasımpatı izlemektedir. Ancak AB kesme çiçek ithalatında çok sayıda farklı türden oluşan diğerleri grubu %51,0'lik bir paya sahiptir.

Çizelge 16: Türkiye Kesme Çiçek Sektörü İçin Rekabet Yeteneği Açısından Bir Karşılaştırma

ÖZELLİKLER	Hollanda	Latin Amerika	Afrika	Türkiye
Coğrafya	++++	++	++	+++
İklim	+++	++++	++++	++++
Arazi ve hammadde	++(1)	++++	++++	+++
İşgücü	++	+++	+++ (2)	+++ (2)
Sermaye	++++	+++	++	+++
Altyapı	++++	+++	++	+++
Bilgi	++++	+++ (3)	++ (3)	++ (3)
İç Piyasa	+++	+	+	+
Network	++++	+++	++	+
Hükümet	++++	++	+	+++
Ekonomik değişkenler	++++	++ (4)	++ (4)	++

Kaynak:De Groot,1998 ve İç Kaynaklar

++++: çok iyi/uygulanabilir, elde edilebilir ve ucuz

+++ : iyi

++ : orta

+ :çok az/çok az ve pahalı

1) Arazi pahalı

2) Ücretler ucuz fakat yükseliyor

3) Bilgi diğer ülkelerden geliyor

4) Aile işletmesi

Son yıllarda gelişmiş ülkelerdeki güçlü işletmeler, gelişmekte olan ülkelerde arazi satın alarak, teknoloji, üretim ve pazarlama tekniği konusundaki birikimlerini, ekolojik ve coğrafi

avantajlarla birleştirmek ve üretimlerini ekolojik ve işgücü kaynağı yönünden avantajlı olan bu ülkelerde yapmak eğilimindedirler.

III. SEKTÖRDE TEŞVİK ALMIŞ YATIRIMLAR

Ülkemizde doğrudan kesme çiçek yetiştiriciliğinin gelişimine yönelik yatırımlara verilmiş teşvik saptanamamıştır. Ancak ihracata yönelik kesme çiçek üretimi yapan işletmeler, özellikle ihracata yönelik üretimi teşvike yönelik uygulamalardan yararlanmıştır. İç piyasaya yönelik üretim yapan işletmeler ise, bazı bölgelerde, örtü altı tarımını geliştirilmesine yönelik teşvik programlarından sera ve diğer üretim altyapısı kurma aşamalarında yararlanmıştır.

IV. SEKİZİNCİ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER

1.Genel Politika Önerileri

Diğer tüm sektörlerde olduğu gibi, kesme çiçek sektöründe de gelişmenin dinamosu ihracattır. Bu nedenle ihracatı arttıracak her türlü yolun desteklenmesi kesme çiçekler için en önemli politikadır. İhracatı arttırma yolları arasında ;

- Kitlesele ve düzenli üretim,
- İhracatın tek elden yönetilmesi (İsrail örneği gibi),
- İhracata yönelik üretimde ürün çeşitliliğinin sağlanması,
- Yıl boyu üretim ve pazara sunabilmeye yönelik üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve başta AB ülkeleri olmak üzere farklı pazar ve pazarlama kanallarının oluşturulması,
- Kalitenin korunup geliştirilmesine yönelik politikaların uygulaması,
- Üretim tesisleri ile birlikte paketleme ve soğuk zincir gibi alt yapının geliştirilmesinin teşvik edilmesi,
- Hava yolu taşımacılığında destek sağlanması,
- İhracattan sağlanan teşviklerin üreticiye yansıtılması kesme çiçek sektöründe en önemli politika olmalıdır.

Diğer taraftan, konu ile ilgili yetişkin ve bilgili eleman eğitimi ve yetiştirilmesi için alınacak önlemler bu konuda karşılaşılabilecek sorunların çözümünde önemli rol oynayacaktır. Araştırma Enstitüleri ve Üniversitelerde uzmanlaşmış elemanların yetersiz sayıda oluşu, bu konuda en büyük noksanlıktır. Bunun yanında bahçivanlık okullarının çoğaltılması gelişmekte olan süs bitkileri sektöründe ara eleman sorununu çözümlenecek bir yol olacaktır. Şu anda ara eleman ihtiyacı, yeni mezun ziraat mühendisleri ve/veya peyzaj mimarları tarafından

giderilmektedir. Oysa ziraat fakültelerinde kesme çiçek ile ilgili programlar yoktur ve bu genç kişiler konuyu işletmelerde öğrenmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye’de tüketici çiçeği pahalı bir fiyata almakta, fakat tüketicinin ödediği paranın ancak % 10-12’si üretici eline geçmektedir. Bu durum iç tüketimi engelleyen en büyük sorundur. Marketlerde hazır buket sisteminin geliştirilmesi, tüketicinin daha kaliteli çiçeği daha ucuza almasını sağlayacak ve iç tüketimi arttıracaktır.

Kesme çiçek konusunda çok değişik araştırmalara gereksinim vardır. Araştırma fonları oluşturularak bu fonların çiçek satışlarından küçük bir pay ile beslenmesi ve teşvik edilmesi üretici ve ihracatçıların karşılaştıkları pek çok sorunun çözümünde önemli katkılar sağlayacaktır.

Damızlık bitki materyalinin sağlanması(bir ölçüde çözülmüş olmasına rağmen) tam olarak çözülmemiştir. Bunun nedeni ise Türkiye de royalti ve patent haklarının uygulanamayışıdır. Patent hakları ile ilgili düzenlemeler, Türkiye de damızlık üretim ve ıslah çalışmalarını olumlu yönde etkileyecek, dışa bağımlılığı azaltacaktır.

2. Sektör Projeksiyonları

Kesme çiçek sektörüyle ilgili politikaların oluşturulması ve karar vericilerin önündeki en büyük engellerden birini bu alandaki veri eksikliği ve sağlanmasındaki güçlükler oluşturmaktadır. Kesme çiçek sektörüyle ilgili verilerin kaynağını Tarım İl Müdürlükleri, kooperatiflerin kayıtları, İGEME kaynakları ve beş yılda bir hazırlanan kalkınma plan raporları oluşturmaktadır. Ancak bu verilerin her defasında ayrı ayrı kurumlardan derlenip belirli bir forma sokulması hem güç olmakta ve hem de bütünlük göstermeyebilmektedir. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, gelecekte daha uzun yıllara ait verilerle projeksiyonların yapılabilmesi ve karar vericilere düzenli bilgi akışının sağlanabilmesi için uzmanlarca hazırlanmış bir form çerçevesinde kesme çiçek sektörü ile ilgili bilgilerin de DİE tarafından derlenmeye ve periyodik olarak yayınlanmasına başlanması son derece yararlı olacaktır.

2.1. Üretim Projeksiyonları

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) döneminde Türkiye kesme çiçek üretimi ve üretim değerinde ortaya çıkabilecek gelişmelere ilişkin trend analizleri 1988-1998 yılları arasındaki 11 yıllık veriler değerlendirilerek yapılmıştır. Sonuçlar, Türkiye kesme çiçek üretim miktarında yıllara bağlı artışların süreceğini ($y=-2,19056E+10+1,11365E+7x$, $R^2=0,617$) göstermiştir. Türkiye toplam kesme çiçek üretim miktarlarının tahmini değerleri Çizelge 19’da verilmiştir. Buna göre tahmini olarak 2001 yılında 378 483 000 adet iç tüketim ve 201 978 000 dış tüketime yönelik olmak üzere toplam 580 598 000 adet kesme çiçek üretilirken, 2005 yılında 666 971 000 adete yükselecektir. Çiçek üretiminde yıllık %2,98 artış olması beklenmektedir.

Çizelge 19: Türkiye Kesme Çiçek Üretim Miktarı Projeksiyonları (1000 Adet)

YILLAR	2001	2002	2003	2004	2005
İç Tüketim İçin Üretim	378 620	389 750	400 893	412 029	423 166
İhracat İçin Üretim	201 978	212 435	222 891	233 348	243 805
TOPLAM	580 598	602 185	623 784	645 377	666 971

Aynı dönemde kesme çiçek toplam üretim değerinde gerçek anlamda değişim beklenmemekte ($R^2=0,196$) ve üretim değerinin yıllara göre önemli bir artış göstermeyeceği tahmin edilmektedir. Bu sonuç iç tüketimin artırılmaması durumunda ihracata rağmen kesme çiçek ürünlerinin fiyatlarında düşüşlerin beklenmesi gerektiğini göstermektedir.

2.2. Yurtiçi Tüketim Miktarı

1988-1998 yılları arasındaki 11 yıllık verilerle yapılan trend hesaplamasında ithalatta belirli bir artış da olmasına karşın Türkiye kesme çiçek yurtiçi tüketim miktarı ($R^2=0,023$) ve değerlerinin ($R^2=0,012$), 2001-2005 yılları arasında önemli bir artış göstermeyeceği belirlenmiştir. Bu sonuç da yurtiçi kesme çiçek tüketiminin artırılması konusunda politikaların üretilmesi gerektiği tezini doğrulamaktadır.

2.3. İhracat

11 yıllık (1988-1998) verilerle yapılan analizlerin değerlendirilmesinde, Türkiye kesme çiçek ihracat miktarı ($R^2=0,920$) ve değerlerinde ($R^2=0,605$), 2001-2005 yılları arasında da artışın devam edebileceği tahmin edilmiştir. İhracat miktarına ait trend denklemi

$y = -2,07223E+10+1,04569E+07x$, ihracat değerine ait denklem ise $y=-1,3904E+09+702933,09x$ şeklinde bulunmuştur.

Bu denklemlere göre hesaplanan tahmini ihracat miktar ve değerleri Çizelge 20'de verilmiştir. Buna göre VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde mevcut koşulların değişmediği durumda, ihraç edilen kesme çiçek miktarında ortalama olarak yıllık %4.29, ihracat değerinde ise %3.70 oranlarında artış beklenmekte ve ihracat değerinin daha düşük oranda artması tahmin edilmektedir

Çizelge 20: Türkiye İhracat Miktar ve Değeri Projeksiyonları (2001-2005)

YILLAR	2001	2002	2003	2004	2005
Miktar (1000 Adet)	201.978	212.435	222.891	233.348	243.805
Değer (1000 ABD\$)	16.161	16.864	17.567	18.270	18.973

2.4. İthalat

Dikkate değer miktarlar olmasa da, Türkiye kesme çiçek ithalatında düzenli bir artış olmakta ve bu artışın VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de sürmesi beklenmektedir. 1988 yılı baz yılı alındığında 11 yıllık verilerle yapılan trend analizinde ($y=-60354+66349x$, $R^2=0,912$), 2005 yılında kesme çiçek ithalat miktarının 746 388 adete, değerinin ise 1 333 928 \$'a yükseleceği tahmin edilmiştir (Çizelge 21).

Çizelge 21: Türkiye İthalat Miktar ve Değeri Projeksiyonları (2001-2005)

YILLAR	2001	2002	2003	2004	2005
Miktar (Adet)	550 462	599 468	648 725	697 892	746 388
Değer (ABD\$)	868 532	934 881	1 001 230	1 067 579	1 133 928

Öte yandan AB'ne tam üyelik sürecindeki hukuksal düzenlemelerin ithalatı artırabileceği ve bunun özellikle iç piyasaya yönelik kesme çiçek üretimi yapan işletmeler üzerinde de baskı oluşturabileceği gözden ırak tutulmamalıdır. Ayrıca Türkiye kesme çiçek üretim alanı ve miktarlarında düzenli bir artış tahmin edilmektedir. Bitkisel üretim

materyalindeki dışa bağımlılığı azaltıcı tedbirler alınmadığı sürece buna bağlı olarak, bu kaleme ait ithalat değerlerinin de artması beklenmelidir.

3. Öngörülen Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

AB'ne girme sürecinde kesme çiçek sektörünün karşılaşılabileceği önemli sorunlardan biri de patent hakları ve bitkisel üretim materyalinin kullanımında doğabilecek sorunlardır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde patent hakları ile ilgili yasa ve yönetmelik ve yönerge düzeyindeki hukuksal düzenlemeler tamamlanarak yürürlüğe konmalı ve özellikle iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmeler, doğabilecek mali ve cezai yükümlülükler konusunda bilgilendirilmelidir.

Bitki genetik kaynaklarının korunmasına yönelik hukuksal düzenlemelerdeki eksikler tamamlanmalıdır.

Hasat sonrasında kullanılan ve ağır metal içeren GTS (gümüş tiyosülfat) kullanımının sınırlandırılması veya kullanım sonrası çevreye karışmadan imhasına yönelik yasal düzenlemelere ihtiyaç olacaktır. Ayrıca AB karantina mevzuatı dikkatle izlenerek gerekli uyumların yapılması ve değişikliklerin üreticilere iletilmesi bu plan döneminde önem arz edecektir.

4. Çevre Sektörü ile İlgili Sorunlar ve İlişkiler

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de kesme çiçek üretim alan ve miktarlarında düzenli artışlar beklenmektedir. Bu durum sektörün çevreye olan etkisinin de artması anlamına gelmektedir. Başta toprak sterilizasyonunda kullanılan methyl bromide gibi kimyasalların kullanım alanlarının artması beklenmelidir. Önlemleri alınmadığı sürece ihtiyacın üzerinde gübre ve tarımsal mücadele ilacı kullanımının çevre üzerine getireceği yükler de artacaktır. Bu nedenle methyl bromide gibi kimyasalların alternatifleri ile gübre kullanımında optimizasyon ve entegre tarımsal mücadele programlarına ağırlık verilmesi çevre üzerinde oluşacak baskıların azaltılması için gerekli görülmektedir. Aynı şekilde GTS kullanımına sınırlama getirecek önlemlerin desteklenmesi, uygulama sonrasında ortadan kaldırılması özel işlemler gerektiren bu kimyasalın çevre üzerindeki olumsuz etkisini azaltacaktır.

5. Diğer Sektörler ile İlişkiler

Kesme çiçek sektöründe beklenen gelişmeler, bu sektörün sıkı ilişkide bulunduğu ve ürünlerini kullandığı plastik, ambalaj, gübre ve tarım ilaçları sanayisi ile ulaştırma ve soğutma sektörlerine katkıda bulunacaktır.

6. Üretim Teknolojisindeki Muhtemel Gelişmeler ve Etkileri

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmeler kalite ve yıl boyu üretim, ihracata yönelik üretim yapan işletmeler ise yıl boyu kaliteli üretim ve dış pazarın rekabet koşullarının ağırlığı nedeniyle kullandıkları üretim teknolojilerini geliştirmek zorunda kalacaklardır. Ülkemizde daha çok ekolojik avantajlardan yararlanmaya yönelik bir üretim biçimi yeğlenmiştir. Ancak pazardaki belirli bir dönemin değerlendirilmesine fırsat veren bu tercih ihracata yönelik üretim yapan işletmeler için yetersiz kalmaktadır. Bu işletmeler, depolama ve bazı alanlarda otomasyona gitme konularında modern teknolojiler uygulamak durumunda kalacaklardır. İşgücü maliyetlerinde ortaya çıkabilecek artışlar da işletmeleri buna zorlayacaktır.

Bu plan döneminde de iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerin en büyük gücü teknolojik yatırımlara fırsat vermeyen işletme büyüklükleri olacaktır. Ancak, kalitenin gittikçe ön plana çıkması bu işletmeleri de teknoloji kullanımına zorlayacaktır. Ayrıca bu alanda kullanılan bilgi ve deneyim birikiminin artması yeni teknolojilerin uygulamasına katkıda bulunacaktır.

Her iki işletme tipi için de bitkisel üretim materyalindeki sıkıntılar, işletmeleri bitkisel materyal üretimine yönelik yeni tekniklerin benimsenmesine zorlayacaktır. Öte yandan kesme çiçek sektörü, modern örtü altı yetiştiriciliğinin en önemli unsurlarından biri haline gelen ve toprağın uzun süreli kullanımından doğan sorunlar ile üretimin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkinin ortadan kaldırılmasına önemli katkıları olan topraksız kültür uygulamalarına daha fazla ağırlık vermek durumunda olacaktır. Ayrıca hasat sonrası işlemlerdeki son gelişmeler ve bu arada çevreye zararlı olan GTS'e alternatif uygulamalara yönelik çalışmalar yakından izlenmelidir. Gelecekte, ticari uygulaması olası görülen çevreyle barışık bir uygulamanın (1-metilsiklopropan, 1-MCP) ülkemizde de en kısa zamanda tanıtılması önemli görülmektedir.

V. SEKTÖRÜN MEVCUT VE GELECEKTEKİ DURUMUNUN OECD, AB VE DİĞER ÖNEMLİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI BEKLENEN GELİŞMELER

Türkiye 1997 yılı verilerine göre kesme çiçek ihracatının %88,3'ünü AB ülkelerine yapan ve bu ülkelerle birleşme sürecinde olan bir ülke konumundadır. AB'nin kesme çiçek ürünleri açısından dünyanın en büyük tüketici merkezi konumunda olması ve ulaşım kolaylıkları nedeniyle VIII. Beş yıllık Kalkınma Planı döneminde de kesme çiçek sektörü AB ile sıkı ilişkiler içinde olmak ve geleceğe yönelik politikalarını bu çerçeveye oturtmak durumundadır.

Ancak ihracata yönelik kesme çiçek üretiminin günümüzdeki durumu incelendiğinde; ihraç edilen ürünlerin %97,4'ünü karanfilin oluşturduğu, %65,4'lük bir payla İngiltere'nin ihracat yapılan en önemli ülke olduğu ve pazarlamada Avrupa'nın en önemli kesme çiçek pazarlama kanalı olan mezatlar ve süpermarket zincirinden yeterince yararlanılmadığı görülmektedir. Buna karşın AB ülkelerinin kesme çiçek ithalatında karanfilin payı %15,0 civarında bulunmakta, İngiltere dünya kesme çiçek ithalatının %10,5'ini yapmakta ve Türkiye bu ülke pazarından ancak %12,0'lik bir pay alabilmektedir. Bu durum Türkiye ihracata yönelik kesme çiçek sektörünün gelecekte ürün çeşitlendirmeye gitmek ve yeni pazarlar ile pazarlama kanalları denemek zorunda olduğunu göstermektedir. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de, Doğu Avrupa ülkelerinin potansiyel pazar olma özelliklerini sürdürecekleri tahmin edilmekte, fakat bu ülkelere yapılan ihracatın organize edilmeye ve kayıt altına alınmaya ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

AB ile bütünleşme süreci, ihracata yönelik üretim için pazarlama kolaylıkları getirebilecektir. Ancak yapısal ve ekonomik özellikleri itibariyle rekabet gücü zayıf iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerin, gelebilecek ithalat kolaylıkları nedeniyle zor durumda kalabilecekleri göz ardı edilmemelidir.

VI. DEĞERLENDİRME VE ALINMASI ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER

Türkiye kesme çiçek sektörü, üretim ve pazarlamadan kaynaklanan bazı sorunları olmasına rağmen gelişme ve büyüme dinamikleri olan ve ihracat potansiyeli yüksek önemli tarımsal üretim sektörlerinden biridir. Aile işgücü ve özellikle kırsal kesimdeki kadın işgücünü istihdam etme yeteneği yüksek olan sektördeki işletmeler, yapısal ve ekonomik özellikleri açısından ihracata yönelik üretim yapan işletmeler ve iç piyasaya yönelik işletmeler olmak üzere iki farklı işletme tipi oluşturmaktadır. Bu özellik nedeniyle VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde alınması öngörülen tedbirlerin de önemli farklılıklar göstermesi gerekmektedir. Ancak, bu plan döneminde alınacak tedbirler ve uygulanacak politikaların temel hedeflerinden birini, işletme tipleri arasındaki farkları en aza indirmek ve AB ile bütünleşme sürecinde bu sektörün bir bütün halinde organize olmasını sağlamak oluşturmaktadır.

Üreticiden tüketiciye kadar olan pazarlama kanallarında soğuk zincir kurulmalıdır. Bunun için kesimden hemen sonra en kısa zamanda soğutulan çiçekler soğutmalı araçlarda taşınmalı ve gerekli bekleme ve yükleme noktalarında soğuk hava depolarında tutulmalıdır. Böylece, üreticide sağlanan düşük sıcaklık (0°C'e yakın) tüketiciye ulaşıncaya kadar korunmalı, çok zararlı olan sıcaklık oynamalarına izin verilmemelidir. Bu durum, yüksek kalitenin daha uzun süre korunmasını sağlayacak, vazo ömründe kısaltmaları önleyerek, tüketici memnuniyetini ve dolayısıyla talebini artıracaktır. Soğuk zincir'in kırılmaması için, üretim yerleri ve yükleme noktalarında zorunlu bekleme için yeterli kapasitede soğuk hava depolarının kurulması ve yeterli sayı ve kapasitede frigorifik araçların sağlanması gerekli görülmektedir.

Büyük üretim merkezlerinde (Yalova, İzmir, Antalya) Hollanda modeli *modern çiçek mezarları* kurulmalıdır. Bunlar, gerekli soğuk hava depolarını, kontrollü atmosfer odalarını ve paketleme birimlerini içermeli ve ayrıca kalite kontrol ve araştırma laboratuvarları ile teknik hizmet vermelidir. Ayrıca bilgisayar ve internet kullanımı teşvik edilmeli ve elektronik yolla çiçek satışı geliştirilmelidir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ihracata yönelik üretim yapan işletmeler ile iç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerin geliştirilmesi için alınması gerekli görülen diğer tedbirler aşağıda sıralanmıştır:

İhracata Yönelik Üretim Yapan İşletmeler

- İhracatın tek ürün ve tek pazara bağımlı olmaktan kurtarılması ve yeni ürünlerle yeni pazar ve pazarlama kanallarının kullanılmaya başlanması sağlanmalıdır.
- Üretim materyalinde dışa bağımlılığın azaltılmasına yönelik çalışmalar ve altyapı yatırımları desteklenmelidir.
- Üretim sürecinde yeni teknolojiler izlenerek, verim ve kalite konusundaki titizlik sürdürülmeli, hasat sonrası ortaya çıkabilen kalite ve ürün kayıpları ile çevre üzerinde olumsuz etki yapan uygulamaların azaltılması amaçlanmalıdır.
- Taşımacılık organize edilip çeşitli teşvikler ile hava yoluyla taşıma maliyetleri azaltılarak, kesme çiçek ürünlerinin dış pazarda rekabet gücü artırılmalıdır.
- Üretim ve pazarlamada tam profesyonelliğin yerleşmesi sağlanmalıdır.
- İşletme büyüklüklerinin azalmasına meydan verilmemeli ve artırılmasına yönelik politikalar izlenmelidir.
- Patent hakları ve virüsten ari materyal üretiminin sürdürülmesinde hukuksal düzenleme, bilgi ve deneyim birikimi ile altyapı eksiklikleri giderilmelidir.
- Sektördeki nitelikli eleman eksikliğinin giderilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.
- Avrupa Birliğine girme sürecinde ve sonrasında ortaya çıkabilecek gelişmeler iyi değerlendirilmeli ve bu yolla pazar payını artırma şansı yükseltilmelidir.
- AR-GE faaliyetlerinde özel sektörün devreye girmesi sağlanmalı ve genel kaynaklardan bu faaliyetlere ayrılan pay artırılmalıdır.
- İşletmeler arasında bütünlük sağlanarak iç piyasanın dış piyasalarda ortaya çıkabilecek darboğazlarda, sigorta niteliğini kazanır bir yapı gösterir hale getirilmesi için gerekli politikalar oluşturulmalıdır.
- Yıl boyu üretim için uygun teknolojik gelişmelerin sağlanması ve geçit ekolojilerinden yararlanma imkanları araştırılmalıdır.

- Bitki genetik kaynaklarının zenginliğinden dış pazarlarda doğal formu kesme çiçeklere olan eğilimin değerlendirilmesinde yararlanılmalıdır.

İç Pazara Yönelik Üretim Yapan İşletmeler

- İç piyasaya yönelik üretim yapan işletmelerin gelecekteki en büyük sorununu iç tüketimin azlığı oluşturacaktır. Bu nedenle iç tüketimin artırılmasına yönelik uygulamalara öncelik verilmelidir.
- Üretim materyalinde dışa bağımlılığın azaltılması ve üretimde sağlıklı bitki materyali kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.
- İşletmelerin yapısal özelliklerinin iyileştirilmesine yönelik önlemlerle teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması ve altyapı özelliklerinin iyileştirilmesine yönelik uygulamalara ağırlık verilmelidir.
- Ürün standartlarına uyum ve hasat sonrası işlemlerin uygulanmasındaki eksikliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Üretim ve pazarlamada profesyonelliğin yerleşmesi ve teknik bilgi açığının kapatılmasına yönelik eğitim faaliyetlerine önem verilmelidir.
- Patent hakları ve virüsten ari materyal üretiminin sürdürülmesinde hukuksal düzenleme, bilgi ve deneyim birikimi ile altyapı eksiklikleri tamamlanmalıdır.
- Üretim ve pazarlamada ihtiyaç duyulan nitelikli eleman eksikliğinin giderilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.
- AR-GE faaliyetleri ile sektörün gelişmesi desteklenmelidir.
- Kooperatiflerin ihracata yönelik organizasyon ve faaliyetleri teşvik edilerek desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

- Aimone, T., 1997. International Statistics: How do United States Statistics Stack up, *FloraCulture International* 7(11):30-32.
- Albayrak, Y., 1998. Türkiye’de Çiçek Yetiştiriciliğinin Sorunları ve Kooperatifleşme. I. Ulusal Süs Bitkileri Kongresi, Bildiriler, 6-9 Ekim 1998, Yalova, s. 26-30.
- Anonymous, 1996. Exporting Cut Flowers and Foliages: A Survey and Marketing Guide on the Major Markets in The European Union. CBI Protrade, pp. 134.
- Brumfield, R., Özkan, B. ve Karagüzel, O. 1998. Contract Growing For the Export Oriented Cut Flower Industry in Turkey. ISHS meeting, *Acta Horticulturae* (In print)
- Çelikel, F. G., 1993. Yalova (İstanbul)Yöresinde Yetiştirilen Karanfillerin Kesim Sonrası Dönemde Dayanım Güçleri Üzerinde Bir Araştırma. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Bilimsel Yayın ve Araştırmalar Yayın No.21, 170 s.
- Çelikel, F. G., Erkal S. Ve Gürsan, K., 1995. Yalova Yöresinde Yetiştirilen Karanfillerin Uzun Süreli Depolama Olanaklarının Araştırılması. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Bilimsel Yayın ve Araştırmalar Yayın No.72, 35 s.
- Davis, P.H., 1965. *Flora of Turkey and The East Aegean Islands*, 1-9, University of Edinburg, London.
- De Groot, N. S. P., 1998. Floriculture Worldwide Trade and Consumption Patterns. World Conference on Horticultural Products, Rome, 1-20 June, 75-98.
- Erkal, S., Ertan, N., Özkahya, D. ve Yelboğa, Ş., 1988. Süs Bitkileri Raporu. DPT- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Bitkisel Ürünler İhtisas Komisyonu, Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü, Yalova.
- Ertan, N., Karagüzel, O., Kostak, S., Gürsan, K. ve Özçelik, A., 1996. Kesme Çiçek Raporu (Süs Bitkileri). DPT, Yay No.DPT 2464-ÖİK:515, pp. 63-88.
- Gürsan, K. ve Erkal, S., 1998. Dünyada ve Türkiye’de Süs Bitkileri Üretim ve Ticaretindeki Gelişmeler. I. Ulusal Süs Bitkileri Kongresi, Bildiriler, 6-9 Ekim 1998, Yalova, s. 1-11.
- Karagüzel, O., Ortaçşeme, V. ve Özkan, B., 1999. An Approach to Conservation Methods of Plant Genetic Resources in Turkey with Swot Analysis Technique. 1st International Symposium on Protection of Natural Environment and Ehrami Karaçam, 23-25th September 1999, Kütahya/Türkiye, 518-527.
- Kostak, S., 1998. Türkiye Florasında Doğal Olarak Bulunan Süs Bitkilerinin Kullanımı Değerlendirilmesi ve Muhafazası. I. Ulusal Süs Bitkileri Kongresi, Bildiriler, 6-9 Ekim 1998, Yalova, s. 31-36.
- Laws, N., 1998. French Market for Floriculture. *FloraCulture International*, December, 1998:28-32.
- Malter, A.J., 1995. The Economic Importance of Ornamentals. Market research Dep. Ministry of Agriculture, Tel Aviv, İsrail.
- Miller, M. N., 1999. 1998 American Floriculture Production. *FloraCulture International*, November, 1999:33-35.
- Nowalany, J.R., 1996. Russian Floriculture. *Flor.İnt.* Nov. 1996. p26-30.
- Özkan, B. ve Karagüzel, O. 1999. Türkiyede Dışsatıma Yönelik Kesme Çiçek Üretimi ve Sorunları. *HASAD* 14(164):20-23.
- Özkan, B., Karagüzel, O. ve Ortaçşeme, V., 1998. Kesme Çiçek Dışsatımında Üretim ve Pazarlamadan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. I. Ulusal Süs Bitkileri Kongresi, Bildiriler, 6-9 Ekim 1998, Yalova, s. 19-25.
- Özkan, B., Çelikyurt, M. A., Karagüzel, O. ve Akkaya, F., 1999. Production Structure and Main Marketing Problems of Export Oriented Cut Flower Industry in Turkey. *Acta Hort.* 486:481-487.

Özkan, B. ve Karagüzel, O., 1997. Antalya'da Kesme Çiçek Üretiminin Mevcut Durumu. Derim 14 (2):50-61.

Reid, M., Dodge, L., Celikel, F. ve Walle, R., 1999. 1-MPC A Breakthrough in Ethylene Protection. FloraCulture International, November,1999:33-35.

Titiz, Ş., Çakıroğlu, N., Birşci Yıdırım, T. ve Çakmak, S. 2000. Süs Bitkileri Üretim ve Ticaretindeki Gelişmeler. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi,17-21 Ocak 2000, Ankara (Basımda)

Türkay, C., 1995. İhracatta Pratik Bilgiler: Süs Bitkileri Paketleme Rehberi. İGEME, Ankara, 51 s.

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI BİTKİSEL ÜRETİM ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

SÜS BİTKİLERİ ALT KOMİSYONU

İÇ MEKAN (SAKSILI – SALON) SÜS BİTKİLERİ RAPORU

HAZIRLAYAN

Ersin AKSU

Atatürk Bahçe Kùltürleri Merkez Araş. Enstitüsü/ YALOVA

YALOVA – 2000

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
I GİRİŞ..	63
II YAKIN GEÇMİŞTEKİ GELİŞMELER VE MEVCUT DURUM..	63
1. Mevcut Durum ve Bitki Genetik Kaynakları Yönünden Önemi	63
2. Üretim	63
2.1. Üretim Alanı.	
2.2. Üretim Miktarı	
2.3. Üretim Teknolojisi	
2.4. Üretim Tesisleri	
3. Dış Ticaret	67
3.1. İhracat	
3.2. İthalat	
3.3. Standartlar	
4. Stok	70
5. Yurtiçi Tüketim Miktarı	70
6. Fiyatlar	70
7. İstihdam	71
8. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyetler	71
9. Sektördeki Kamu Kurum ve Kuruluşları, Önemli Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri ve Üretici Kuruluşları ve Faaliyetleri..	71
10. Sektöre Sağlanan Destekler	72
11. Pazarlama Faaliyetleri	72
12. Sektörde Eğitim - Yayın Faaliyetleri ve Alt Yapısı	73
13. Sektörde Araştırma Faaliyetleri ve Alt Yapısı	73
14. Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetler	73
15. Sektörle İlgili Önemli Projeler ve Etkileri	74
16. Diğer Sektörler İle İlişki	74
17. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	74
18. Dünyadaki Durum ve Diğer Ülkelerle Kıyaslama	75
III. SEKTÖRDE TEŞVİK ALMIŞ YATIRIMLAR	76
IV. SEKİZİNCİ PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER	76
1. Genel Politika Önerileri	76
2. Sektör Projeksiyonları	77
3. Öngörülen Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	78
4. Çevre Sektörü İle İlgili Sorunlar ve İlişkiler	78
5. Diğer Sektörler İle İlgili İlişkiler	78
6. Üretim Teknolojisindeki Muhtemel Gelişmeler ve Etkileri..	79
V. SEKTÖRÜN MEVCUT VE GELECEKTEKİ DURUMUNUN OECD, AB VE DİĞER ÖNEMLİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI, DTÖ ÇERÇEVESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER	79
VI. DEĞERLENDİRME VE ALINMASI ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER	80
VII. KAYNAKLAR	82

I. GİRİŞ

Doğanın bir sembolü olmasının yanı sıra, sevgi ve güzelliği anımsatan çiçeği evlerimize taşımamızın bir yolu da onları saksı bitkisi olarak yetiştirmektir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve çevre bilinci ilerledikçe süs bitkilerine aile bütçesinden ayrılan pay artmaktadır. Buna paralel olarak iç mekan bitkilerine verilen önem de giderek yükselmekte, kesme çiçeğe göre daha uzun ömürlü olması ve her zevke hitap edebilecek çeşit zenginliğinin bulunması nedeniyle birçok kişi tarafından tercih edilmektedir.

Salon bitkileri veya saksılı süs bitkileri olarak da isimlendirilen iç mekan süs bitkileri; kentleşmeyle birlikte, son onbeş yılda oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir.

II. YAKIN GEÇMİŞTEKİ GELİŞMELER VE MEVCUT DURUM

1. Doğal Bitki Örtüsündeki Mevcut Durumu ve Bitki Genetik Kaynakları Yönünden Önemi

Türkiye, Akdeniz ve Yakındoğu gen merkezlerinin birleştiği yerde bulunması nedeniyle bitki genetik kaynakları açısından önemli bir konumdadır. Dünyada çeşitli familya ve cinslere ait 100 000, Avrupa'da 12 000 bitki türü mevcut iken, ülkemizdeki tür sayısı 9000 civarında olup, alt tür ve varyetelerle birlikte bu sayı 10 000'i bulmaktadır (Ekim, 1990).

Günümüzde süs bitkileri sektöründeki çeşitliliği arttırmaya yönelik olarak doğal bitki örtüsünden de yararlanılmakta, iç ve dış mekan süs bitkisi amaçlı kullanılmak üzere yeni türler kültüre alınmaktadır. İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğine uygun yeni türlerin ülkemiz doğasındaki potansiyelini saptamak amacıyla yapılan bir çalışma olmamakla birlikte, tür zenginliğimize dayanarak böyle bir potansiyelin mevcut olabileceği tahmin edilmektedir.

2. Üretim

2.1. Üretim alanı

Süs Bitkileri yetiştiriciliği genel anlamda, Marmara, Ege, Akdeniz bölgelerinde sera ve açık alan, diğer bölgelerde ise, iklim şartları nedeniyle, seradan ziyade açık alanda dış mekan bitkileri üretimi şeklinde yapılmaktadır. İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği yapan işletmeler, çoğunlukla, Marmara bölgesinde yoğunlaşmıştır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl Müdürlüklerinden anket formu yoluyla elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle oluşturulan Çizelge 1’de 1993 ve 1999 yıllarına ait iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği yapılan illerdeki sera alanları verilmiştir.

Çizelge 1. İç Mekan Süs Bitkileri Yetiştiriciliği Yapılan Sera Alanlarının Bölgelere ve İllere Göre Dağılımı (Da)

<i>MARMARA BÖLGESİ</i>	1993 YILI	1999 YILI
Kocaeli	146.0	17.0**
Bursa	15.0	6.1
Sakarya	11.0	15.0
İstanbul	10.6	5.4
Çanakkale	0.2	-
Yalova	*	160.0***
Balıkesir	-	0.5
Toplam	182.8	204.0
EGEBÖLGESİ		
İzmir	111.1	138.5
Manisa	13.0	3.7
Denizli	3.5	12.5
Muğla	1.8	3.6
Aydın	-	3.4
Toplam	129.4	161.7
AKDENİZ BÖLGESİ		
Antalya	35.2	75.0
Adana	21.0	60.0
İçel	1.0	14.0
Toplam	57.2	149.0
<i>DİĞERBÖLGELER</i>		
Toplam	3.5	26.5
GENEL TOPLAM	372.9	541.2

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İl Müdürlükleri Kayıtları

*1993 yılında Yalova sera alanı İstanbul ili sınırları içinde gösterilmiştir.

**1999 yılı Kocaeli ili üretim alanındaki azalma, Altınova ilçesinin Yalova iline bağlanmasından kaynaklanmıştır.

***Yalova’da 21 da cam sera 17 Ağustos 1999 depreminde tamamen yıkılmıştır.

1999 yılı itibariyle Yalova ili 160.0 da sera alanı ile ilk sırada yer almaktadır. İzmir ili 138.5 da ile ikinci sırada, Antalya ili de 75 da ile üçüncü sırada bulunmaktadır.

Ülkemizdeki iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinin sera alanları itibariyle bölgelere göre dağılımı Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. İç Mekan Süs Bitkileri Yetiştiriciliği Yapılan Sera Alanlarının Bölgelere Göre Dağılımı ve Oranları

BÖLGELER	1993 YILI		1999 YILI	
	Sera Alanı (Da)	%	Sera Alanı (Da)	%
Marmara	182.8	49.0	204.0	37.7
Ege	129.4	34.7	161.7	29.9
Akdeniz	57.2	15.4	149.0	27.5
Diğer	3.5	0.9	26.5	4.9
TOPLAM	372.9	100.0	541.2	100.0

Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı İl Müdürlükleri Kayıtları

Çizelge 2’de yer verilen 1993 yılı ve 1999 yılı verilerinden Marmara bölgesinin iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği bakımından ilk sırada olduğu görülmektedir. 1993 yılında iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinde toplam sera alanı yönüyle Marmara bölgesinin oranı % 49 iken, bu oran 1999 yılında % 37.7’ye düşmesine rağmen en büyük pay yine Marmara bölgesindedir. Ege bölgesinin 1999 yılında toplam sera alanı oranı % 29.9’dur. Akdeniz Bölgesi 1993–1999 dönemi arasında büyük gelişme göstererek, toplam sera alanı yönüyle Türkiye toplamı içinde %15.4’den % 27.5’e yükselmiştir.

Marmara ve Ege bölgelerinde toplam sera alanlarında 1993-1999 dönemi arasında sırasıyla 0.11 ve 0.25 kat artışlar olmasına karşın, Akdeniz bölgesindeki toplam sera alanında 2.5 katın üzerinde artış olmuştur.

Sera alanlarının dışında Türkiye’de 12-15 da civarında iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği yapılan açık alan mevcuttur.

2.2. Üretim Miktarı

Türkiye’nin iç mekan süs bitkileri üretim miktarını saptamaya yönelik bir çalışmanın bu güne kadar yapılmamış olması nedeniyle, üretim miktarı ile ilgili kesin rakam vermek olanaksızdır. Türlerle bağlı olarak yetiştiricilik yapılan seraların yılda bir veya iki ürün için kullanımının değişmesi, tür sayısının fazla olması, türlere göre saksı büyüklüklerinin farklı olması ve dolayısıyla birim alana düşen saksı sayısının değişmesi tahmin yapmayı güçleştirmektedir.

Ayrıca işletmenin yapısına, pazar durumuna ve yetiştirilen türe göre sera alanının yılda bir veya iki dönem yetiştiricilik için kullanımı değişkenlik göstermektedir. Ancak genel olarak çapı 14-15 cm.lik saksı kullanılan yetiştiricilikte, 1 dekar serada 15 bin civarında saksılı süs bitkisi bulunmaktadır. Seraların birçoğunda yılda iki dönem yetiştiricilik yapıldığı düşünüldüğünde kaba bir tahminle Türkiye’de üretilen iç mekan süs bitkisinin 15-20 milyon adet olduğu söylenebilir.

2.3. Üretim Teknolojisi

İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinde türlere bağlı olarak tohum, çelik, yumru, soğan gibi üretim materyallerinden yararlanılmaktadır. Üretim yöntemi olarak Generatif (tohum ile) ve Vegetatif (çelik, aşı, daldırma, ayırma ve bölme vb.) üretim yöntemleri kullanılmaktadır. Sağlıklı ve hızlı üretim için kullanılan doku kültürü yöntemi bilinmesine rağmen, bu yöntemi uygulayan ticari işletmelere nadiren rastlanmaktadır.

İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği yapılan seraların birçoğunun son yıllarda yapılmış olması, üreticilerin tahsil seviyelerinin yüksek oluşu, yeniliğe açık, bilinçli kişiler olmaları nedeniyle seraların olanaklar ölçüsünde gelişmiş teknolojiden yararlanılarak yapıldığı gözlenmiştir. Son yıllarda özellikle A+B gübre tankı sisteminin üreticiler arasında yaygınlaştığı görülmüştür. Ayrıca ısıtma, gölgeleme gibi iklim kontrollerinin de otomatik olarak yapıldığı sera sayısı artmaktadır. İşletmelerde toprak sterilizasyonu, harç doldurma, fide dikme gibi işler genellikle mekanizasyon kullanılmadan yapılmaktadır. Ancak bu işlemlerin de mekanize edilmesi yönünde üreticiler isteklidirler.

Üreticilerin yurt dışındaki fuarlara katılmaları ve gördüklerini uygulamak istemeleri, yurt dışından gelen kişilerin sık sık teknik ziyaretler yapmaları, yabancı teknolojinin ülkemize transferini çabuklaştırmaktadır.

2.4. Üretim Tesisleri

İç mekan süs bitkileri konusunda faaliyet gösteren işletmelerde üretim tesisleri, işletmenin büyüklüğüne ve yetiştirilen ürünün türüne göre bazı farklılıklar göstermektedir. Üretim materyali olarak tohumun kullanıldığı işletmelerde alttan ısıtılmalı tohum çimlendirme yastıkları üretim tesisleri arasında yer almaktadır. Üretim materyallerinin bir kısmını kendileri

üreten işletmelerde, anaçlıklar ve çelik köklendirme tavalalarının bulunduğu seralar mevcuttur. Bunların dışında harç hazırlama yerleri, üretim seraları, saksılama bölümleri, satışa hazır ürünlerin konulduğu satış bölümleri, büro, depo gibi bölümler de üretim tesisleri arasında yer almaktadır.

3. Dış Ticaret

3.1. İhracat

Türkiye'nin süs bitkileri toplam ihracatının büyük bir bölümünü kesme çiçekler oluşturmaktadır. İstanbul Ticaret Odası dış ticaret kayıtlarında Gümrük Tarife ve İstatistik Pozisyon Numarası 06 ile başlayan ürünlerin içinden süs bitkileri ile ilgili olmayan ürünlerin değeri çıkarıldıktan sonra elde edilen toplam süs bitkileri ihracat değerleri içinde, yıllara göre değişmekle birlikte, iç mekan süs bitkileri ihracatının oranı %3-5 arasında değişmektedir.

Türkiye'nin yıllara göre iç mekan süs bitkileri üretim materyali ve bitki ihracatı değerleri Çizelge 3'de verilmiştir. Değerler, *Rhododendron* ve *Açelyalar*, oda bitkilerinin köklendirilmiş çelikleri, oda bitkilerinin köklendirilmiş fidanları, tomurcuklu/çiçekli oda bitkileri ve diğer canlı bitkiler poz numaralarındaki ürünlerin toplamından oluşmuştur.

Çizelge 3. Yıllara Göre İç Mekan Süs Bitkileri Üretim Materyali ve Bitki İhracatı Değerleri*
(\$)

YILLAR	ÜRETİM MATERYALİ	BİTKİ	TOPLAM
1994	10 571	170 214	180 785
1995	3 940	456 907	460 847
1996	18 729	561 468	580 197
1997	3 128	1 017 725	1.020 853
1998	17 841	576 390	594 231

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret kayıtları

*Üretim materyali olarak kullanılan tohumlar yumrular ve soğanlar hariç

1994-1998 yılları arasında, iç mekan süs bitkileri ve üretim materyali ihraç edilen ülkeler ve ihracat değerleri Çizelge 4'de verilmiştir. Çizelgeden de anlaşıldığı gibi, son yıllarda Hollanda ihracatın yapıldığı ülkeler arasında ilk sırayı almaktadır. Bunu KKTC izlemektedir. Bu iki ülkeye yapılan ihracat oranı % 70'in üzerindedir.

Çizelge 4. İç Mekan Süs Bitkileri ve Üretim Materyali İhracatının Ülkelere ve Yıllara Göre Dağılımı*

ÜLKELER	1994 YILI		1995 YILI		1996 YILI		1997 YILI		1998 YILI	
	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%
KKTC	141 302	78.16	194 130	42.12	197 766	34.09	219 300	21.48	222 495	37.44
Hollanda	15 552	8.60	121 698	26.41	208 153	35.87	474 591	46.49	306 534	51.59
Makedonya	9 126	5.05	25 127	5.45	-	-	-	-	-	-
Japonya	7 169	3.97	-	-	-	-	-	-	-	-
Türkmenistan	6 006	3.32	19 553	4.24	3 807	0.66	-	-	5 713	0.96
Azerbaycan	-	-	-	-	-	-	-	-	47 398	7.98
Bulgaristan	-	-	96 304	20.90	156 994	27.06	287 530	28.17	12 091	2.03
Rusya	-	-	-	-	10 230	1.76	-	-	-	-
Kazakistan	-	-	-	-	-	-	5 634	0.55	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	27 226	2.67	-	-
Diğerleri	1 630	0.90	4 035	0.88	3 247	0.56	6 572	0.64	-	-
TOPLAM	180 785	100.0	460 847	100.0	580 197	100.0	1020853	100.0	594 231	100.0

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret kayıtları

*İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinde üretim materyali olarak kullanılan tohumlar, yumrular ve soğanlar hariç

3.2. İthalat

Türkiye’de iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinin süs bitkileri sektörü içinde yer almaya başladığı yaklaşık onbeş yıl öncesinde, bu sektörde hizmet veren birkaç büyük işletme büyük oranda iç mekan bitkilerini ithal etmiş, ilerleyen yıllarda yerli üretimin artması ve bazı türlerde üretim materyalinin bir kısmını Türkiye’de üretmeleri nedeniyle, ithalat değerleri, yıllara göre büyük değişme göstermemiş ve yaklaşık 4 milyon dolar seviyelerinde kalmıştır.

Türkiye’nin süs bitkileri ithalatının büyük bölümünü dış mekan süs bitkileri oluşturmaktadır. İstanbul Ticaret Odası dış ticaret kayıtlarında Gümrük Tarife ve İstatistik Pozisyon Numarası 06 ile başlayan ürünlerin içinden süs bitkileri ile ilgili olmayanlar çıkarıldıktan sonra elde edilen toplam süs bitkileri ithalat değerleri içinde, iç mekan süs bitkilerinin payı 1994 yılında % 50 iken 1998 yılında % 15’e gerilemiştir.

Çizelge 5. İç Mekan Süs Bitkileri Üretim Materyali ve Bitki İthalatı Değerleri (\$) *

Yıllar	ÜRETİM MATERYALİ (\$)	BİTKİ (\$)	TOPLAM (\$)
1994	1 377 537	1 730 034	3 107 571
1995	1 707 321	2 101 488	3 808 809
1996	650 466	3 219 411	3 869 877
1997	368 830	3 585 640	3 954 470
1998	726 498	3 017 506	3 744 004

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası dış ticaret kayıtları

*İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinde üretim materyali olarak kullanılan tohumlar, yumrular ve soğanlar hariç

Üretim materyalinin bir kısmının yurt içinde üretilmeye başlanması ve iç piyasanın ihtiyacı olan türlerde yerli üretimin artması bu azalmada etkili olmuştur.

1994-1998 yılları arasında iç mekan süs bitkileri ve üretim materyali ithal edilen ülkeler ve ithalat değerleri Çizelge 6' da verilmiştir. Değerler Rhododendron ve Açelyalar, oda bitkilerinin köklendirilmiş çelikleri, oda bitkilerinin köklendirilmiş fidanları, tomurcuklu/çiçekli oda bitkileri ve diğer canlı bitkiler poz adlarındaki ürünlerin toplamından oluşmuştur. Çizelgeden de anlaşıldığı gibi, Hollanda yaklaşık %75'lik oran ile ithalatın yapıldığı ülkelerin arasında başta gelmektedir.

Çizelge 6. İç Mekan Süs Bitkileri ve Üretim Materyali İthalatının Ülkelere ve Yıllara Göre Dağılımı*

ÜLKELER	1994 YILI		1995 YILI		1996 YILI		1997 YILI		1998 YILI	
	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%	Değer (\$)	%
Hollanda	1 927 088	62.01	2 378 659	62.45	3 054 068	78.92	2 932 814	74.16	2 793 101	74.60
Belçika-Lük.	42 949	1.38	-	-	322 964	8.35	374 649	9.47	312 529	8.35
İtalya	42 453	1.37	145 351	3.82	59 675	1.54	79 337	2.01	286 329	7.65
Bulgaristan	-	-	10 802	0.28	169 327	4.38	320 435	8.10	173 440	4.63
Güney Kore	-	-	-	-	-	-	-	-	65 511	1.75
Fransa	39 208	1.26	-	-	-	-	6 969	0.18	37 375	1.00
Guatemala	-	-	7 281	0.19	-	-	-	-	36 868	0.98
İsrail	724 184	23.30	827 697	21.74	45 185	1.17	29 460	0.74	19 818	0.53
Japonya	-	-	28 810	0.76	37 170	0.96	15 121	0.38	8 127	0.22
Kosta Rika	188 866	6.08	229 336	6.02	66 354	1.71	108 271	2.74	-	-
Honduras	60 141	1.94	112 059	2.94	51 917	1.34	52 284	1.33	-	-
Almanya	27 925	0.90	-	-	43 693	1.13	21 040	0.54	-	-
Güney Kore	25 485	0.82	-	-	-	-	-	-	-	-
Avustralya	11 419	0.37	-	-	5 094	0.13	-	-	-	-
Gürcistan	-	-	21 662	0.57	-	-	-	-	-	-
A.B.D.	-	-	7 677	0.20	-	-	-	-	-	-
Diğerleri	17 853	0.57	19 161	0.50	14 430	0.37	14 090	0.35	10 906	0.29
TOPLAM	3 107 571	100.0	3 808 809	100.0	3 869 877	100.0	3 954 470	100.0	3 744 004	100.0

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası dış ticaret kayıtları

*İç mekan süs bitkileri tohumları, yumruları ve soğanlar hariç

3. Standartlar

İç mekan süs bitkileri için resmi olarak oluşturulmuş standartlar mevcut olmamakla birlikte özel kuruluşlar kendilerine göre standartlar oluşturarak fiyatları belirten listeler hazırlamaktadırlar.

4. Stok

İç mekan süs bitkileri alt sektöründe stok yoktur. Ancak ürünlerin satışa hazır olduğu ve uygun pazar şartlarını bekledikleri bir süreye sahiptir. Bu süre içinde bitkilere sulama, gübreleme ve ilaçlama gibi bakım hizmetleri devam etmektedir.

5. Yurtiçi Tüketim Miktarı

Yetiştirilen iç mekan süs bitkilerinin çok büyük bir kısmı yurt içinde tüketilmektedir. Özellikle okul, otel, motel, restoran, büro gibi mekanların dekorasyonunu üstlenen kişi ya da kuruluşlar salon bitkilerinin alıcısı konumundadırlar. Son yıllarda ev dekorasyonunda çiçeğe verilen önemin artmasıyla, kendi mekanında kullanmak üzere veya hediye amacıyla saksılı süs bitkisi alanların sayısında artış olmuştur. Gelişmiş ülkelerde kişi başına yılda ortalama 20-60 dolar değerinde iç mekan süs bitkileri tüketiminin ülkemizde kişi başına 0.5 dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir.

6. Fiyatlar

İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinde fiyatlar serbest piyasa koşullarında, arz ve talebe göre oluşmaktadır. 1999 yılı aralık ayı rayiçlerine göre önemli iç mekan süs bitkileri türlerinin toptan satış fiyatları Çizelge 7’de verilmiştir.

Çizelge 7. Bazı İç Mekan Süs Bitkilerinde Toptan Satış Fiyatları (TL/Adet)

TÜRLER	ORTALAMA FİYAT	TÜRLER	ORTALAMA FİYAT
Cyclamen persicum	1 000 000	Caladium	1 500 000
Primula obconica	600 000	Anthurium andreanum	3 500 000
Codiaeum variegatum	1 000 000	Begonia elatior	750 000
Saintpaulia spp.	550 000	Calathea spp.	3 500 000
Euphorbia pucherrima	1 500 000	Guzmania spp.	2 500 000
Spathiphyllum spp.	1 250000-1 500000	Hedera helix	500 000
Rhododendron simsii	1 500000-2 000000	Kalanchoe blossfeldiana	750 000
Dieffenbachia spp.	1 250000-2 500000	Schefflera arboricola	750 000
Ficus spp.	750 000	Yucca spp.	1 000 000
Nephrolepis exaltata	500000	Aphelandra squarrosa	2 500 000
Dracaena spp.	1 250 000	Phoenix canariensis	1 500 000
Syngonium spp.	750 000		

Belirlenmiş bir fiyat ve belirleyici bir örgüt de bulunmamaktadır. Fiyatlar üretici ile alıcı arasında oluşturulmaktadır. Ancak üreticiden alınan ürün tüketiciye iki, üç katı fiyatla ulaşmaktadır. Bu durum yurt içi tüketimini olumsuz yönde etkilemektedir.

7. İstihdam

Türkiye’de iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği yapılan 1 da’lık sera alanı için işletmenin yapısına ve yetiştirilen türe bağlı olarak 1,5-2 eleman istihdam edilmektedir. Bu durum bir yılda 700-750 gün işgücüne ihtiyaç olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

8. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyetler

Antalya ilindeki serbest bölgesinde doku kültürü yöntemi ile üretim yapan bir işletme mevcut olup faaliyetini bir yıldır sürdürmektedir. 3200 m² laboratuvar ve büro, ayrıca 4000 m² sera alanına sahip olan işletme, üretiminin %90’ını başta Hollanda olmak üzere yurt dışına pazarlamaktadır. İşletmede yılda yaklaşık 5 milyon adet iç mekan süs bitkisi, 5 milyon adet dış mekan süs bitkisi ve 3 milyon adet de kesme çiçek üretim materyali (fide) üretiminin yanısıra bazı sebze ve meyve türlerinde aynı metotla üretim yapmakta olup yıllık kapasitesi 40 milyon adet fidedir.

9. Sektördeki Kamu Kurum ve Kuruluşları, Önemli Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri ve Üretici Kuruluşları ve Faaliyetleri

Sektörde, Belediyeler ve Devlet Üretim Çiftliklerinin iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği yapan birimleri olmakla birlikte, bunların oranı çok düşüktür. İç mekan süs bitkileri alt sektörünü büyük bir çoğunlukla özel sektör kuruluşları oluşturmaktadır. Üretici kuruluşu olarak Yalova’da 37 üreticinin üyesi olduğu SASBÜD (Saksılı Süs Bitkileri Üreticileri Derneği) isimli bir dernek mevcuttur.

İç mekan süs bitkileri ile ilgili çalışmalar Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Araştırma Enstitüleri ve Üniversitelerin Ziraat Fakültelerinin ilgili bölümlerinde yürütülmektedir. Ayrıca Seracılık Meslek Yüksek Okullarında ve Orman Fakültelerinin ilgili birimlerinde de konu ile ilgili eğitim faaliyetleri verilmektedir.

10. Sektöre Sağlanan Destekler

Süs Bitkileri Sektörü, Ziraat Bankası tarafından kullanılan süs bitkileri kredilerinden yararlanmaktadır. Üretim amaçlı tek yıllık işletme kredisi yanında, genel yatırım tutarından öz kaynak katkısı düşüldükten sonra kalan miktar kadar kredi, gerçek ve tüzel kişilerce yatırım kredisi olarak kullanılabilir.

Süs bitkileri işletme kredilerinde işletme kapasitesine bakılmaksızın işletme giderlerinin en az % 40'ı, yatırım kredilerinde ise 17 dekar plastik serada yapılacak üretim için genel yatırım tutarının % 40'ı, üzeri kapasiteler için % 60'ı oranında öz kaynak aranmaktadır.

İşletme kredilerinde 1 yıla kadar, yatırım kredilerinde yatırımın özelliği, girdilerin ekonomik ömrü, işletmenin karlılık ve verimlilik durumu, net gelir projeksiyonu ve net nakit akımı dikkate alınarak vade verilmektedir.

Süs bitkileri kredilerinde % 65 faiz uygulanmaktadır.

11. Pazarlama Faaliyetleri

İç mekan süs bitkileri üreten işletmeler genellikle pazarlama hizmetlerini de üstlenmişlerdir. Pazarlama aşamasında peşin satış yapmakta zorlanan üreticiler, satışlarını vadeli olarak yapmakta, fakat zaman zaman tahsilatta zorluklar yaşamaktadırlar.

Büyük kapasiteli firmalar ürünlerini Bölge Satış Müdürlükleri vasıtasıyla pazarlamaktadır. İstanbul, Ankara, Adana, Antalya illerinde bulunan ve büyüklükleri 1500-2000 m² olan Bölge Satış Müdürlükleri seralarından, çiçek dükkanı sahipleri ürünleri kendileri gelip almakta ya da şirket tarafından kendilerine götürülmektedir. Şirketin, İzmir, Elazığ ve Samsun gibi illerde bayilikleri bulunmaktadır.

İstanbul, Ankara , Adana gibi yerlerde bulunan süper marketler ve satış merkezlerinde ürünlerini pazarlayan şirketler de mevcuttur.

Diğer üreticiler ise ürünlerini toptancı-aracı, pazarlamacı, çiçek dükkanı sahibi ve tüketici zinciri şeklinde pazarlamaktadır.

12. Sektörde Eğitim - Yayın Faaliyetleri ve Altyapısı

Üretim tekniği ve yetiştiricilik konularında üreticilerin çoğu kendi olanakları ile bilgi sağlamaya çalışmaktadırlar. Daha önce iç mekan yetiştiriciliği yapan bir işletmede çalıştıktan sonra kendi işletmesini kuranların sayısı oldukça fazladır. Belli bir tecrübe ve bilgi birikimine sahip olarak çalışmaya başlayan üreticiler, diğer süs bitkileri üreticilerine göre daha bilinçli üretim yapmaktadırlar. Yurt dışı gezilerinde ve katıldıkları fuarlarda bilgilerini arttırmalarının yanısıra ilişkide oldukları yabancı firmaların uzmanlarının işletmelerine yaptıkları geziler sırasında da konu hakkında bilgilerini artırma şansını yakalayabilmektedir.

Veliagagil Süs Bitkileri (VSB) işletmesi bünyesinde 1995 yılından beri faaliyette bulunan ve ara eleman ihtiyacını karşılamayı amaçlayan 'Bahçıvan Yetiştirme Kursu' bulunmaktadır. Bu güne kadar kursu bitiren 40 civarındaki mezun, yakın çevredeki seralarda çalışma imkanı bulmuştur. Ayrıca Yalova ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 'Süs Bitkileri Meslek Lisesi'nden mezun olan kişiler ara eleman ihtiyacını gidermektedir.

İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği hakkında değişik kişi ve kuruluşların hazırladığı dergi ve kitaplardan konu hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır.

13. Sektörde Araştırma Faaliyetleri ve Altyapısı

İç mekan süs bitkilerine yönelik araştırma faaliyetleri, kesme çiçek, doğal çiçek soğanları ve dış mekan süs bitkileri ile karşılaştırıldığı zaman daha düşük seviyede kalmaktadır.

İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinde, diğer süs bitkileri yetiştiriciliklerine göre, daha kontrollü koşullara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kontrollü koşulların sağlanmasındaki güçlükler, kamu kurum ve kuruluşlarındaki araştırma faaliyetlerini sınırlandırmaktadır.

Özel sektör içinde bilimsel anlamda araştırma yürüten kuruluşa rastlanmamıştır.

14. Uluslar Arası Kuruluşlar ve Faaliyetler

Ülkemizde iç mekan süs bitkileri ile ilgili uluslar arası bir faaliyet yoktur. Ancak, iç mekan süs bitkilerininin başlangıçtaki kaynağı durumunda olan doğanın korunması ile ilgili CITES sözleşmesi dolaylı yoldan bu alt sektörü de etkilemektedir.

15. Sektörle İlgili Önemli Projeler ve Etkileri

İç mekan süs bitkileri ile ilgili geniş çaplı projeler ve mastır planlar mevcut olmamakla birlikte, üreticilerinin yetiştiricilikle ilgili sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Araştırma Enstitüleri ve Ziraat Fakültelerinin ilgili bölümlerinde konu ile ilgili küçük çaplı araştırma projeleri yürütülmektedir.

16. Diğer Sektörler ile İlişki

İç mekan süs bitkileri alt sektörünün dolaylı ve doğrudan ilgisinin bulunduğu sektörler arasında enerji (elektrik), bilgisayar ve elektronik sanayi, kimya sanayi, tarım ilaçları sanayi, kimyasal gübre sanayi, plastik ürünleri ve cam sanayi, taş ve toprağa dayalı sanayiler, (Seramik, porselen, pişmiş kilden yapılan saksılar), ana metal sanayi (sera yapımında kullanılan demir-çelik ve demir dışı metaller), makine imalat sanayi, tarım alet ve makinaları sanayi, ulaşım, turizm ve çevre sektörleri ile yakın ilişkisi bulunmaktadır.

17. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

Ülkemizdeki iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliği konusunda tüm ülkeyi kapsayan istatistiki bir çalışmanın bu güne kadar yapılmamış olması, bu alt sektörün genel durumu hakkında kapsamlı bilgi sahibi olmamızı güçleştirmektedir.

Bununla birlikte iç mekan süs bitkileri üretiminin, üretici sayısı ve üretim alanı yönünden yıldan yıla arttığı bilinmektedir. Marmara bölgesi sektörün faaliyetine başladığı tarihten beri en fazla üretim yapılan bölge olma özelliğini korumaktadır. Son yıllarda Güney bölgelerimizde ve özellikle Güney Doğu Anadolu'da, Doğu illerinin ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yeni seraların yapılmakta olduğu gözlenmektedir.

Üreticilerin iyi bir organizasyonla bir araya gelememesinden ve bireysel pazarlama faaliyetlerinden kaynaklanan pazarlama sorunları bulunmaktadır. Ürünlerin bir mezat – borsa sistemi veya iyi organize olmuş bir pazarlama zinciri içerisinde pazarlanamayışı, üreticilerin ürünlerini kendi kişisel gayretleri ile pazarlamak zorunda kalmaları sonucunu doğurmaktadır. Türlerle göre oldukça farklılık gösteren iklim isteklerin sağlanmasındaki güçlükler yanında üreticilere, vadeli yapılan satışlardaki tahsilat zorluklarından yakınmaktadır.

Üreticinin satış fiyatları ile tüketicinin alış fiyatları arasında iki-üç kat fark bulunması, iç tüketimin artmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Kişi başına tüketimin düşük seviyede kalmasının sebepleri arasında en önemli faktörlerden birisini oluşturmaktadır.

Üretim materyali açısından büyük ölçüde ithalata dayalı olan sektörde üreticiler, üretim materyalinin kalitesinde düşüklük olmaması koşuluyla, ülkemizde üretilmesinin nakliye ücretlerinin azalması ve dolayısıyla ürün maliyetinin düşmesine yansıtacağını düşünmektedirler.

Ürün maliyetlerindeki düşüşe ek olarak, pazarlama sorunlarının da çözülmesi durumunda, sektördeki gelişmenin hızlanacağı ve iç piyasanın doygun hale gelmesinden sonra ihracata dönük üretime başlanabileceği görüşü hakimdir.

Sektördeki üreticilerin yeni teknolojilere sıcak bakmaları ve işletmelerini modernleştirmek yönündeki istekleri gelecekteki hızlı gelişmelerin işareti sayılmaktadır.

18. Dünyadaki Durum ve Diğer Ülkelerle Kıyaslama

Toplumların çiçek tüketimi, ülkelerin ekonomik yönden gelişmesi ve çiçek kültürünün yerleşmesi ile birlikte artmaktadır. Süs bitkileri tüketiminin en fazla olduğu Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri ile Japonya buna örnek teşkil eden bölgelerdir. Önümüzdeki yıllarda ekonomilerinin gelişmesi beklenen Doğu Avrupa, Latin Amerika ve bazı Asya ülkelerinde süs bitkileri tüketiminde de artışlar beklenmektedir.

Dünya çiçek tüketiminde en büyük pay, 1996 yılı rakamlarına göre, 31 milyar dolar ile kesme çiçektedir. Dünya kesme çiçek tüketiminde her yıl %6-9 civarında artış olacağı tahmin edilmektedir.

Dünya saksılı süs bitkileri tüketimi, 1985 yılından 1990 yılına kadar, %21 oranında artarak 14.2 milyar dolara ulaşmıştır. 1995 yılı rakamlarına göre ise 19 milyar dolar civarındadır. 2000 yılında bu değer 20-23 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Groot,1998).

Dünya kesme çiçek ve saksılı süs bitkileri ticaretinin her yıl artmasına rağmen, toplam üretimin sadece küçük bir kısmı dış pazarlara ihraç edilmektedir.

Dünya saksılı süs bitkileri tüketiminde Amerika Birleşik Devletleri dünya tüketiminin üçte biri ile en büyük payı almaktadır. Bunu yaklaşık % 20'lik pay ile Almanya izlemektedir. İtalya ve Fransa'da önemli tüketici ülkelerdir.

Dünya kesme çiçek ihracatı 1995 yılında 3,6 milyar dolara yükselmiştir. Saksılı süs bitkilerinin dünyadaki toplam ihracat değeri daha az olup, 1995 rakamlarına göre, 1,75 milyar dolar civarında kalmıştır. Nakliye ücretlerinin yüksek oluşu, saksılı süs bitkilerinin genellikle komşu ülkelere ihracatını zorunlu kılmaktadır. Saksılı süs bitkileri ticaretinde en fazla ihracat yapan ülkeler Hollanda, Danimarka ve Belçika'dır (Groot,1998).

Groot (1998) ülkelerin üretimleri konusunda, birçok ülkede kesme çiçek ve saksılı süs bitkileri için güvenilir verilerin olmadığını, farklı istatistiklerde ürünlerin gruplamalarının farklı olmasının gerçek değerlere ulaşılmasını güçleştirdiğini belirtmektedir.

III. SEKTÖRDE TEŞVİK ALMIŞ YATIRIMLAR

1990-1999 yılları arasında tüm bitkisel üretimler için toplam 142 belge ile 51 788 000 dolarlık yatırım teşviki verilmiştir. Süs bitkileri işletmeleri de bu grubun içinde yer almıştır (Anonim, 1999).

IV. SEKİZİNCİ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER

1. Genel Politika Önerileri

İç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinin ülke düzeyindeki durumunu geniş kapsamlı bir araştırma ile ortaya koymaya yönelik bir çalışmanın başlatılması atılacak ilk adım olmalıdır.

Üreticilerin, yetiştirdikleri ürünü nerede ve hangi şartlar altında pazarlayacaklarını önceden bilememeleri, sektöre girmeyi planlayan kişi ve kuruluşlarda piyasaya karşı güvensizlik yaratmaktadır. Kesme çiçek sektöründe olduğu gibi, ürün satışlarını organize eden ve üreticinin pazar aramasına gerek kalmayan bir mezar ya da borsa sisteminin başlatılması için gerekli destek verilmelidir. Sektörün gelişmesi açısından halen verilmekte olan desteklerin artarak devam etmesi yararlı olacaktır.

2. Sektör Projeksiyonları

2.1. Üretim

Elde yeterli veri olmadığı için bilimsel yöntemlere göre projeksiyon yapılamamıştır. Ancak önümüzdeki yıllarda iç mekan süs bitkileri sektöründeki gelişmenin devam edeceği tahmin edilmektedir. Üretim yapan işletmelerdeki teknolojik gelişme, üretim maliyetinin düşmesini ve kalitenin yükselmesini sağlayacaktır.

2.2. Yurtiçi Tüketim Miktarı

Elde yeterli veri olmadığı için bilimsel yöntemlere göre projeksiyon yapılamamıştır. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığı zaman çok düşük kalan kişi başına tüketimin, şehirleşme baskısının artması, gelişen ekonomi, değişen hediye alışkanlıkları, doğaya ve bitkiye verilen önemin artmasına paralel olarak artacağı bilinmektedir.

2.3. İhracat

Elde yeterli veri olmadığı için bilimsel yöntemlere göre gelecekle ilgili bilgiler verilmesi mümkün olamamaktadır. İç mekan süs bitkileri üretiminde üreticiler arasında iyi bir organizasyonun olmaması nedeniyle pazarlama konusunda bazı güçlükler yaşanmasına rağmen, iç piyasanın ihtiyacı olan üretim tam olarak karşılanmış değildir. Üretim materyali açısından büyük oranda dışa bağımlı oluşumuz ve sektörde gelişmiş olan ülkelerin üretim teknolojilerinin ülkemizde yeterince uygulanamaması nedeniyle, ülkemizde üretilen iç mekan süs bitkilerinin maliyetleri yüksektir. Bu durumda büyük ölçüde ihracat yapma şansımız yoktur. Ancak uzun vadede üretimin artması ile birlikte, iç piyasanın doymun olduğu bir dönemde, üretim maliyetlerinin sektördeki gelişmiş ülkelerdeki maliyetler seviyelerine gelmesi durumunda, özellikle komşu ülkelere, önemli miktarda ihracat şansı doğabilecektir.

2.4. İthalat

Önümüzdeki yıllarda, yurt dışından fide veya fidecik halinde getirilerek büyütülen üretim materyalleri ile ülkemizde yetiştirilmesi ekonomik olmayan ve uzun sürede gelişen bazı tropik iklim iç mekan süs bitkilerinin büyük boylularının ithalatının devam edeceği düşünülmektedir. Ancak bugüne kadar büyük ölçüde dışa bağımlı olan iç mekan süs bitkileri üretim materyalinde doku kültürü ile üretim yapan büyük ölçekli mevcut işletmenin iç

piyasaya da yönelmesi ve bu tip işletmelerin sayısının artması ile birlikte üretim materyali ithalatı azalabilecektir.

3. Öngörülen Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Sektörün pazarlama ile ilgili sorunlarını da çözmekte yararlı olacak üreticiler düzeyindeki örgütlenme sağlanmalıdır.

İslahçı hakları ile ilgili yasal düzenlemelerin uygulamaya konulması ile özel şirketler ve kamu kuruluşlarında iç mekan süs bitkilerinde F1 kademesinde tohum ıslahı ile ilgili çalışmaların başlama süreci hızlanacaktır.

Yurt içinde hizmet veren üreticilerin ithalat baskısından kurtulması, öz kaynakların bu amaçla kullanılmasını sağlayacak önlemlerin alınması gerekmektedir.

4. Çevre Sektörü ile İlgili Sorunlar ve İlişkiler

Doğal çevrenin iç mekandaki yansıması olan iç mekan süs bitkileri, şehirleşme ile birlikte artan doğaya duyulan özlemi bir ölçüde gidermesi yönüyle önem kazanmaktadır. Yeni türlerin iç mekan süs bitkileri yetiştiriciliğine katılması aşamasında doğal bitki örtüsünden yararlanırken ‘Bitki Genetik Kaynakları Yönetmeliği’ ne dikkat edilmesi, ‘Doğa Turları’ adı altında düzenlenen turistik turlar sırasında, özellikle yurt dışından gelen kişiler tarafından hiçbir engellemeyle karşılaşılmadan yapılan bitkisel materyalin toplanmasının önlenmesi konusunda gerekli tedbirler alınmalıdır.

5. Diğer Sektörler İle İlişkiler

İç mekan süs bitkilerinin gelişmesi doğrudan veya dolaylı olarak ilişkide olduğu diğer birçok sektörün gelişmesiyle yakından ilgilidir.

Özellikle bilgisayar ve elektronik sanayi, kontrollü iklim koşullarının yaratılmasında ve muhafazasında önemli etkiye sahiptir. Avrupa ülkelerinde pazarlama aşamasında internette yararlanma yaygındır. İnternet aracılığı ile ürünlerin fiyatları ve yetiştirilen miktarlar hakkında bilgi edinen üreticiler, yetiştirecekleri ürünün karlı olup olmadığını anlayarak, yıllık yetiştiricilik programlarını yapabilmektedirler. Ülkemizde de gelecekte bu teknolojilerin yaygınlaşması sayesinde iç mekan süs bitkileri üreticileri arasında teknik

konularda ulusal ve uluslar arası bilgi alışverişi ve pazarlama imkanları artacaktır. Satışa hazır bitkilerin arzu edilen pazarı buluncaya kadar serayı işgal etmeleri ve yeni ürünün yetiştirilmeye başlanamaması gibi sorunlar pazarlama ağının elektronik yol kullanılarak geliştirilmesiyle sorun olmaktan çıkabilecektir.

Aynı şekilde mekanizasyondaki gelişmeler de süs bitkileri sektörüne yansıdığı sürece sektörün gelişmesine yardımcı olacaktır.

Sektörle doğrudan ve dolaylı olarak ilgisi olan enerji, kimya, tarım ilaçları, kimyasal gübre, plastik ürünleri, makine , toprağa dayalı seramik, porselen vb. sanayiler ile turizm ve çevre sektörlerinin gelişmesine iç mekan süs bitkileri sektöründeki gelişme olumlu yönde etki edecektir.

6. Üretim Teknolojisindeki Muhtemel Gelişmeler ve Etkileri

Üretim teknolojisindeki gelişmeler; sera şartlarının iyileştirilmesi, sağlıklı ve hızlı üretim yöntemlerinin uygulamaya konulmasını sağlayacaktır. Bitki üretim maliyetinin düşürülmesi ve kalitenin artması, üreticinin ve toplumun diğer kesimlerinin bilinçlendirilmesi, iç mekan süs bitkilerindeki kullanılabilirliği ve verimliliği artıracaktır. Düşük maliyetlerle kaliteli ürün elde edilmesi, dış pazar arayışlarını zorunlu hale getirecek ve iç mekan süs bitkileri ihracatı yapan ülkelerle önümüzdeki yıllarda rekabet etme şansını sağlayabilecektir.

V. SEKTÖRÜN MEVCUT VE GELECEKTEKİ DURUMUNUN OECD,AT VE DİĞER ÖNEMLİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI, DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ÇERÇEVESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER

Dünyada saksılı süs bitkileri yetiştiriciliği yapılan ülkelerdeki istatistiki çalışmalarda, süs bitkileri gruplamalarının ülkeden ülkeye göre farklı olması karşılaştırma yapmayı güçleştirmektedir.

Avrupa Birliğini oluşturan ülkelerin içinde çiçek üretiminde ilk sırada bulunan Hollanda' da saksılı süs bitkileri yetiştiriciliğinde kullanılan sera alanları Çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8. Hollanda'da İç Mekan Süs Bitkileri Üretim Alanı (Da)

Yıllar	Saksılı Süs Bitkileri Sera Alanı (da)		
	Çiçekli Türler	Yapraklı Türler	TOPLAM
1980	2 820	2 720	5 540
1985	3 010	3 850	6 860
1990	4 250	5 580	9 830
1995	5 610	5 500	11 110

Kaynak: Flora Culture International August 1997

Ülkemizle karşılaştırıldığı zaman, Hollanda'da saksılı süs bitkileri yetiştiriciliği yapılan sera alanı, ülkemizdeki saksılı süs bitkileri yetiştiriciliği yapılan sera alanının 20 katından fazladır. İklim ve yüzölçümü açısından Hollanda'dan üstün konumda olan ülkemizin sektördeki gelişmesi teknoloji transferi ve pazarlama problemlerinin giderilmesine yönelik tedbirlerin alınması ile artacaktır.

İç mekan süs bitkileri sektöründe ürün nakli, kesme çiçek kadar kolay olmamakta ve daha pahalıya mal olmaktadır. Bu nedenle ticaret genellikle komşu ülkeler arasında yapılmaktadır. Ülkemiz saksılı süs bitkileri açısından iç piyasanın doymuş hale geleceği ve pazarlama problemlerinin çözümlendiği bir dönemde, komşu ülkelerin ekonomilerinin gelişmesine bağlı olarak ihracat şansını yakalayabilecektir.

VI. DEĞERLENDİRME VE ALINMASI ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER

Bugüne kadar iç mekan süs bitkilerinin ülke çapında ekonomik yönünü ortaya koyabilecek geniş ölçekli bir çalışma yapılmamıştır. Bazı illerde yapılan sorveyler ise bu alt sektörün tümü hakkında yeterli bilgiyi verememektedir. Üretim alanı, üretilen türler ve üretim miktarları, yetiştiricilerin sorunları, pazarlama durumu gibi konuları açığa çıkaracak kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Tarımsal Yapı ve Üretim belirleme çalışmalarına süs bitkileri sektörünün de dahil edilmesi gereklidir.

Diğer tarımsal üretimlere göre daha fazla uzmanlık düzeyinde bilgi isteyen süs bitkileri üretimi için ülkemizde yeterli sayıda teknik eleman bulunmamaktadır. Teknik bilgi eksikliğini gidermek üzere yüksek öğrenim kurumlarında, özellikle tekniker ihtiyacını karşılayacak yüksek okulların açılması ve bu okullarda teorik ve pratik açıdan yetiştirilen

elemanlarla süs bitkisi üretimi yapan ve yapacak olan kişi ve kuruluşların dialoğunu sağlayacak yeni bir organizasyonun kurulması yararlı olacaktır.

Üreticilere danışmanlık hizmeti gelişmiş ülkelerde özel şirketler tarafından yapılmaktadır. Ülkemizde de yerli teknik elemanların yeterli sayıya ulaşmasına kadar geçecek olan sürede, şirketlerin uluslararası düzeyde danışmanlık hizmeti gören yurt dışındaki kuruluşlardan yararlanması sektördeki gelişmeyi hızlandıracaktır.

Pazarlama konusunda iç mekan süs bitkilerinde yaşanan zorlukları aşabilmek için işletmelerin iyi bir organizasyonla, belirli türler üzerinde ihtisaslaşması ve yıllık ürün yetiştirme programlarını yaparak ihtiyaç duyulan türleri, ihtiyaç duyulan miktar kadar üretmeleri gereklidir.

Gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışı pazarlama ve bilgi alışverişini sağlamak amacıyla internetten yararlanma yoluna gidilebilir. Her işletmenin bilgisayarla elektronik haberleşmeden yararlanması son derece gereklidir. Sanal alışveriş ortamının yaratılmasında kalite ve standartlara uygunluk önem kazanacağından türler ve ürünler bazında standartların oluşturulması gerekmektedir.

Verimliliğin artması ve üretim maliyetinin düşmesi için gerekli olan yüksek teknolojiden ülkemizdeki süs bitkileri seralarının yararlanması için gerekli destekler verilmelidir.

Üreticilerin önemli sorunlarından birisi sattıkları malın parasını tahsil ederken karşılaştıkları zorluklardır. Bunun önlenmesi için Borsa-Mezat organizasyonunun kurulması üretici açısından güvenli ve faydalı olacaktır.

VII. KAYNAKLAR

1. Aksu,E., Erkal, S. ve Görür, G., 1996. İç Mekan Süs Bitkileri Raporu (Salon Bitkileri). Süs Bitkileri, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No: DPT: 2464-ÖİK :515:38-62
2. Anonim,1999. İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret Kayıtları, İstanbul
3. Anonim, 1999. Ziraat Bankası Genel Müdürlük Kayıtları, Ankara
4. Ekim, T., 1990. Türkiye'nin Biyolojik Zenginlikleri, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını
5. Groot, N.S.P., 1998. Floriculture Worldwide Trade and Consumption Pattens. Acta Horticulturae Number 495.
6. Özkan, B., Karagüzel, O., Ortaçesme, V., Atik, M.,1999. Antalya İli İç ve Dış Mekan Süs Bitkileri Üretimine Teknik ve Ekonomik Özellikleri, Akdeniz Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi, 12: 63-76 (Basımda).

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
BİTKİSEL ÜRETİM ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU
SÜS BİTKİLERİ ALT KOMİSYONU
DIŞ MEKAN SÜS BİTKİLERİ
RAPORU

HAZIRLAYANLAR

Dr. Semra KOSTAK

Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü / Menemen-İZMİR

Kamil GÜRSAN

Atatürk Bahçe Kül. Merkez Araştırma Ens. / YALOVA

Kamil ERKEN

Atatürk Bahçe Kül. Merkez Araştırma Ens. / YALOVA

Dr. Şenes DEMİR

Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü /ANTALYA

Haluk GÜLPINAR

Muradiye Orman Fidanlık Müdürü / MANİSA

Özgen GÜRSAN

Orman Bakanlığı A.G.M. / ANKARA

Semra LARÇİN

Büyük Şehir Belesiyesi Park Bahç. Müdürlüğü / ANTALYA

YALOVA - 2000

İÇİNDEKİLER	Sayfa no:
GİRİŞ	86
I. YAKIN GEÇMİŞTEKİ GELİŞMELER VE MEVCUT DURUM	86
1. Doğal Bitki Örtüsünde Bulunan Dış Mekan Süs Bitkilerinin Biyolojik Çeşitlilik (Bitki Genetik Kaynakları) Bakımından Önemi	86
2. Üretim	87
2.1. Üretim Alanı ve Üretim Miktarı	
2.3. Üretim Teknolojisi ve üretim Sistemleri	
2.4. Üretim Tesisleri	
3. Dış Ticaret	91
3.1. İhracat	
3.2. İthalat	
3.3. Standartlar	
4. Stok	95
5. Yurtiçi Tüketim Miktarı	95
6. Fiyatlar	96
7. İstihdam	96
8. Serbest Bölgelerdeki Sektörel Faaliyetler	97
9. Sektördeki Kamu Kurum ve Kuruluşları, Önemli Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri ve Üretici Kuruluşları ve Faaliyetleri	97
10. Sektöre Sağlanan Destekler..	98
11. Pazarlama Faaliyetleri	98
12. Sektörde Araştırma Faaliyetleri ve Alt Yapısı	98
13. Sektörde Eğitim-Yayım Faaliyetleri ve Alt Yapısı.....	99
14. Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetler	100
15. Sektörle İlgili Önemli Projeler ve Etkileri	100
16. Diğer Sektörler İle İlişki	100
17. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	101
18. Dünyadaki Durum ve Diğer Ülkelerle Kıyaslama	101
III. SEKTÖRDE TEŞVİK ALMIŞ YATIRIMLAR..	104
IV SEKİZİNCİ PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER.	104
1. Genel Politika Önerileri	104
2. Sektör Projeksiyonları	104
3. Öngörülen Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	106
4. Çevre Sektörü İle İlgili Sorunlar ve İlişkiler	106
5. Diğer Sektörler İle İlgili İlişkiler	107
6. Üretim Teknolojisindeki Muhtemel Gelişmeler ve Etkileri.	107

V. SEKTÖRÜN MEVCUT VE GELECEKTEKİ DURUMUNUN OECD; AB VE DİĞER ÖNEMLİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI, DTÖ ÇERÇEVESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER	108
VI. DEĞERLENDİRME VE ALINMASI ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER.	108
KAYNAKLAR	109

I. GİRİŞ

Günümüzde çok hızlı gelişen kentleşme ve sanayileşme sonunda ortaya çıkan çarpık yapılaşma, çoğu kez yeniden doğal görünüm yaratılmasını gerektirmektedir. Bu görünüm parklar, bahçeler, spor alanları, oyun alanları, yol ağaçlandırmaları rekreasyon sahaları ve çevre kirliliğine karşı tampon amaçlı yeşil alanlarla sağlanmaktadır. Yeşil alanların yaratılmasında kullanılan bitkiler *dış mekan süs bitkileri* olarak adlandırılmaktadır. Dış mekan süsü bitkileri genellikle park ve bahçelerin süslenmesinde, kara yollarının ve rekreasyon sahalarının ağaçlandırılmasında beton ve taş yapıların görünümlerinin yumuşatılması ve çevrelerinin güzelleştirilmesinde kullanılırlar.

Doğadaki bütün bitkiler, meyve ağacından dağdaki yabani bitkilere kadar, park, bahçe ve çevre düzenlemelerinde dış mekan süs bitkisi olarak kullanılabilir. Bu nedenle dış mekan süs bitkileri, daha kolay anlaşılabilmesi için bitkilerin bazı özelliklerine göre gruplandırılarak incelenmektedir. Yapay olan bu gruplandırma;

- *İbrelili ağaç - ağaççık ve çalılar (Koniferler),
- *Geniş yapraklı ağaç-ağaççık ve çalılar,
- *Yer örtücü tek ve çok yıllık bitkiler,
- *Sarılıcı, tırmanıcı bitkiler,
- *Mevsimlik çiçeklerden oluşmaktadır.

Bunların dışında çim bitkileri, su bitkileri gibi bitkiler de dış mekan süs bitkileri içerisinde yer almaktadır.

Yukarıda sıralanan her grup, kendine özgü renk, şekil, form ve tekstüre sahip olup yetiştirme ve kullanma şekillerinde farklılıklar göstermektedir. Peyzaj mimarları tarafından özelliklerine göre çeşitli alanların bitkilendirilmesi ve düzenlenmesinde kullanılmaktadır.

II. YAKIN GEÇMİŞTEKİ GELİŞMELER VE MEVCUT DURUM

1. Doğal Bitki Örtüsünde Bulunan Dış Mekan Bitkilerinin Biyolojik Çeşitlilik (Bitki Genetik Kaynakları) Bakımından Önemi

Ülkemiz, Akdeniz ve Yakındoğu gibi iki önemli gen merkezinin çakıştığı bir bölgede yer alması nedeniyle, bu gen merkezleri için belirlenen türlerin çoğu için anavatanı durumundadır. Çeşitli familya ve cinslere ait yaklaşık 9 000 adet tür, alt tür ve varyetelerle birlikte sayıları 10 000 i bulan farklı bitki Türkiye’de doğal olarak bulunmaktadır. Bu durumda dünyada mevcut yaklaşık 100 000 ve Avrupa’da mevcut yaklaşık 12 000 bitki türü içinde doğal bitki örtümüzün zenginliği ve değeri hemen göze çarpmaktadır. Ayrıca tüm Avrupa’da 2 500 endemik bitki türü mevcutken Türkiye’de bu sayı alt tür ve varyetelerle birlikte 3 000’i aşmaktadır (Ekim, 1991).

Ancak binlerce yıldır devam eden tarihsel süreç içinde; çeşitli antropojen baskılar ve yangınlar, ellili yıllardan beri devam eden şehirleşme, endüstrileşme ve nüfus yığılımları ile baraj yapımları ve sulak alanların kurutulması, sulu tarıma geçilmesi gibi su dengesini değiştiren hareketler doğal bitki örtüsünde azalmalara neden olmaktadır. Hatta bazı türler bu etkilerle tamamen ortadan kalkmaktadır.

Günümüzde çevre sorunları olarak da tanımlanan tüm olumsuz etkilere ve kayıplara karşı biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilmesi için uluslararası alanda bir çevre koruma stratejisi benimsenmiştir. Türkiye’nin de içinde yer aldığı 1992 yılında Brezilya’da imzalanan *Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Antlaşması* bu koruma stratejisinin yasal dayanağıdır.

Oysa buldukları ekosistemin bir parçası olan, aynı zamanda *Bitki Genetik Kaynakları* olarak da tanımlanan biyolojik çeşitliliğin azalması doğal dengelerin bozulmasına yol açmaktadır.

2. Üretim

2.1. Üretim Alanı ve Üretim Miktarı

Ülkemizde dış mekan süs bitkileri üretimi, genellikle doğal koşullara bağlı, işçilik yoğun bir tarım koludur. Gelişmiş ülkelerde genelde özel sektör tarafından yürütülen dış mekan süs bitkileri üretimi, Türkiye’de Orman Bakanlığına bağlı 60 Orman Fidanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na bağlı Üretim İstasyonları, Araştırma Enstitüleri, Tarım İşletmeleri ve

Özel sektör tarafından yapılmaktadır. 1980'li yıllarda kamuya ait pek çok süs bitkisi fidanlığı atıl kalmış, kapatılmış veya özel sektöre devredilmiştir.

Ülkemizde dış mekan süs bitkileri özel sektör kuruluşları genelde Marmara bölgesi (Yalova, Kocaeli, Bursa) ile Ege bölgesinde (İzmir) yoğunlaşmıştır. Büyük tüketim merkezlerine ve hayat standardının yüksek olduğu bölgelere yakın olan bu yörelerdeki özel işletmelerin dağılımını Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Bölgelere Göre Özel İşletmeler Dış Mekan Süs Bitkileri Üretim Alanları (1999)

BÖLGELER	Açıkta Üretim Alanı (Dekar)	Sera Alanı (Dekar)	Toplam Üretim Alanı (Dekar)
Marmara Bölgesi	3 198.4	57.8	3 256.2
Ege Bölgesi	1 247.7	199.5	1 447.2
Akdeniz Bölgesi	3 011.0	28.0	329.1
Diğerleri	686.7	29.7	716.4
TOPLAM	5 433.9	315.0	5 748.9

Kaynak: Tarım İl Müdürlükleri Anket Sonuçları (1999)

Bu konuda istatistik veriler bulunmadığı için Çizelge 2'nin hazırlanmasında konu uzmanı kişilerle yapılan sözlü görüşmelerden ve anketlerle derlenen verilerden yararlanılmıştır.

Çizelge 2. Marmara ve Ege Bölgelerinde Üretim Alanları, Türler ve Üretim Miktarları (1999)

Bölge	İller	İşletme Sayısı (Adet)	Üretim Alanı (Dekar)	Ağırlıklı Üretilen Türler	Yıllık Üretim (Adet)
Marmara Bölgesi	Yalova**	28	1283	Konifer ve Çalı	2150 000
	İstanbul** (Çatalca, Kilyos, Beykoz)	x	*1468	Taflan, Küçük bitkiler	x
	Bursa** (Kestel)	90	*253,4	Aşılı-Boylu Fid. Mazı	600 000
	Balıkesir**	x	103,8	Muhtelif	40 00
	Adapazarı** (Sapanca, Arifiye)	x	*846,5	Muhtelif	x

Ege Bölgesi	İzmir** (Ödemiş)	350-400	250	20 Tür	1 800 000
	(Bademli)	25	15	Boylu fidan	15 000
	(Bayındır)	200-250	1200	Yer örtücü	5000 000
	(Urla)	30	75	Küçük ibreli	500 000
	Manisa** (Salihli)	90	60	İbreli	250 000
	Manisa** (Subatan Y.)	10	75	Muhtelif fidan	90 000

Kaynak.: *Tarım İl Müdürlükleri kayıtları (1995) **Kişisel görüşmeler

(x) Elde edilememiştir.

İzmir civarında Urla, Ödemiş, Bayındır, Tire'de genelde işletmelerin hepsi aile işletmesi durumundadır. Büyük işletme sayılabilecek üretici firmalardan bazıları VSB, Gardenia, Ege Botanik, Mavi Çam ve Aslan fidanlıkları gibi kuruluşlardır(Gülpınar,1999).

Çizelge 3. Orman Fidanlıklarının Dış Mekan Süs Bitkileri Fidan Üretim Miktarları

YILLAR	1996	1997	1998	1999
Muhtelif Süs Bitkisi Fidanı(Adet)	2 016 000	3 019 000	5 032 000	4 400 000

Kaynak:Orman Bakanlığı Ağaçlandırma Genel Müdürlüğü Kayıtları (1996-1999)

Orman Bakanlığı Fidanlıklarında yılda 100 milyon civarında üretilen fidanın %3-4 kadarı 1+0 veya 0+1 yaşlı süs bitkisi fidanıdır.

Çizelge 4 Belediyelerin Dış Mekan Süs Bitkileri Üretim Alanları (Dekar) 1995-1999

İLLER	1995		1996		1997		1998		1999	
	Açık Alan	Kapalı Alan	Açık Alan	Kapalı Alan	Açık Alan	Kapalı Alan	Açık Alan	Kapalı Alan	Açık Alan	Kapalı Alan
ADANA	x	x	x	x	x	x	x	x	8,0	x
ADİYAMAN	10,0	0,5	10,0	0,5	10,0	0,5	10,0	0,5	10,0	0,5
AFYON	x	x	x	x	x	x	x	x	0,3	13,0
AMASYA	x	x	x	x	x	x	x	x	40,0	0,2
ANKARA	81,0	10,0	81,0	10,0	81,0	10,0	81,0	10,0	81,0	10,0
ANTALYA	3,0	1,7	3,0	2,0	3,0	2,2	3,0	2,2	28,8	2,2

BOLU	1,0	0,7	1,0	0,7	1,0	0,7	1,0	0,7	1,2	0,7
BURDUR	x	x	x	x	2,0	1,0	2,0	1,0	2,0	1,0
BURSA	7,0	2,0	7,0	2,0	7,0	2,0	5,0	2,0	24,0	2,0
ÇORUM	1,5	0,1	1,5	0,1	1,8	0,3	2,5	0,3	7,5	0,3
DENİZLİ	15,0	1,3	15,0	1,3	15,0	1,3	15,0	1,3	15,0	1,3
EDİRNE	5,0	0,5	5,0	1,0	5,0	1,0	5,0	1,0	5,0	1,0
ERZİNCAN	17,0	0,5	17,0	0,5	17,0	0,6	19,0	0,8	19,0	0,9
ESKİŞEHİR	100,0	0,8	150,0	0,8	150,0	0,8	150,0	0,8	150,0	0,8
G.ANTEP	40,0	1,0	40,0	2,0	50,0	3,0	50,0	3,0	50,0	3,0
HATAY	x	x	x	x	x	x	x	x	2,5	-
İÇEL	x	x	x	x	x	x	x	x	41,0	-
İSTANBUL	20,5	9,0	20,5	9,0	20,5	9,0	20,5	9,0	263,9	9,0
İZMİR	7,5	0,4	7,5	0,4	7,5	0,4	7,5	0,4	7,5	0,4
KOCAELİ	20,0	0,5	20,0	0,5	20,0	0,5	20,0	0,5	52,6	0,5
KARABÜK	10,0	0,6	10,0	0,6	10,0	0,6	10,0	0,6	10,0	0,6
KIRIKKALE	30,0	0,1	30,0	0,1	30,0	0,1	30,0	0,1	30,0	0,1
KIRŞEHİR	3,0	0,5	3,0	0,5	3,0	0,5	3,0	0,5	3,0	0,5
KIRKLARELİ	1,5	0,2	4,0	0,2	4,0	0,2	4,0	0,2	4,0	0,2
KÜTAHYA	12,3	5,0	14,7	5,0	18,5	5,0	19,6	5,0	22,4	5,0
KONYA	x	x	x	x	x	x	x	x	75,0	-
MANİSA	x	x	15,0	1,0	15,0	1,0	15,0	1,0	15,0	1,0
MALATYA	x	x	x	x	x	x	x	x	20,0	0,2
MUĞLA	2,0	0,2	2,0	0,2	2,0	0,2	2,0	0,2	2,0	0,2
ORDU	2,2	0,8	2,2	0,8	2,2	0,8	2,2	0,8	2,2	0,8
SAMSUN	x	x	x	x	x	x	x	x	3,7	x
Ş.URFA	2,0	1,0	2,0	1,0	2,0	1,0	2,0	1,0	2,0	1,0
TOKAT	4,0	0,2	4,0	0,3	4,0	0,3	4,0	0,3	4,0	0,3
TRABZON	20,0	0,3	20,0	0,3	20,0	0,3	20,0	0,3	20,0	0,3
ZONGULDAK	1,7	0,1	1,7	0,1	1,7	0,1	1,7	0,1	1,7	0,1
DİĞERLERİ	x	x	x	x	x	x	x	x	2,1	-
Toplam	417,8	37,9	488,7	41,2	504,8	43,6	506,6	43,8	1082,2	57,3

Kaynak :Belediye Park Bahçe Müdürlükleri kayıtları(anket sonuçları) 1999 (X) Belirtilmemiştir.
Çevre düzenlemelerinde kullanılmak üzere Belediyelerin Park ve Bahçe Müdürlüklerince dış mekan süs bitkileri üretimi yapılmaktadır.

34 ilde yaklaşık 1.100 dekar açık alanda ve 60 dekar kapalı alanda dış mekan süs bitkileri üretildiği saptanmıştır.

2.2. Üretim Teknolojisi ve Üretim Sistemleri

Dış mekan süs bitkileri tohumla veya sürgün çeliklerinin köklendirilmesi yöntemleri ile çoğaltılmaktadır. Tohumla yapılan üretimlerde tohum çıkarma, ayırma, katlama ve ekme yöntemleri basit usullerle yapılmaktadır. Çimlenen fidelerin repikaj-şasırtılma işlemleri de elle yapılmakta olup yoğun bir iş gücü gerektirmektedir. Çeliklerin köklendirilmesi ve dikimi ise iklimin uygun olduğu zamanlarda ve yörelerde yine elle yapılması büyük iş gücüne gereksinim göstermektedir. Bu nedenle süs bitkileri fidan üretimi tamamen işgücüne dayalı bir üretim şeklidir. Oysa makine ile ekim-dikim, söküm yöntemlerinin uygulanabilmesi maliyeti önemli ölçüde düşürecektir. Yurdumuzdaki süs bitkisi fidanı üretiminde ileri teknolojilerin kullanıldığı söylenemez.

2.3. Üretim Tesisleri

Dış mekan süs bitkileri üretimi genellikle açık alanlarda yapılmakla birlikte, bazı türlerde çeliklerin köklendirilmeleri, tohumların çimlendirilmeleri ve küçük fidelerin şasırtma ve torbalama işlemlerinden sonra muhafazası için kapalı alanlar gerekmektedir. Bu amaçla farklı boyutlarda yapılmış tüneller, plastik veya cam seralar kullanılmaktadır.

3. Dış Ticaret

3.1. İhracat

Dış mekan süs bitkileri ihracatı son 3 yılda artış göstermiştir. Bu artışta Japonya'ya yapılan ihracat dikkat çekicidir (Çizelge 5). Japonya, Türkmenistan, K.K.T.C, Hollanda, İtalya, Bulgaristan'a yapılan dış mekan süs bitkileri ihracatı süreklilik gösterirken, diğer ülkelere yapılan ihracatlar yıllara göre değişme göstermiştir.

İhracat değerleri 1994-1995 yıllarında 240-400 bin dolar civarında iken 1998 yılında 1,9 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. Bahçe düzenlemelerinde hizmet veren kuruluşların yurt dışı ihalelere katılımlarının ihracatın değerlerinin yükselmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Dış mekan süs bitkisi ithalatının ancak %8'i ihracat gelirleriyle karşılanabilmektedir.

Çizelge 5. Dış Mekan Süs Bitkileri İhracat Değerlerinin Ülkelere ve Yıllara Göre Dağılımı (\$)

ÜLKELER	Y I L L A R				
	1 9 9 4	1 9 9 5	1 9 9 6	1 9 9 7	1 9 9 8
ABD	-	-	-	5.121	347
ALMANYA	14.933	18.805	3.013	16.130	-
AVUSTRALYA	-	-	-	2.278	-
AZERBAYCAN	391	2.391	8.056	104.108	70.682
BELÇİKA	-	-	2.998	-	-
BULGARİSTAN	1.539	311	156.994	294.544	14.041
CEZAYİR	-	-	-	-	2.985
FRANSA	-	-	-	2.685	-
G.KORE	-	-	936	-	374
HOLLANDA	13.288	11.365	239.487	513.435	329.180
İSPANYA	-	-	-	-	27.740
İSRAİL	-	-	-	-	189
İSVİÇRE	-	-	-	1.501	-
İTALYA	83.421	144.938	6.147	102.254	39.289
JAPONYA	16.830	34.401	612.480	680.534	736.819
K.K.T.C.	8.207	13.207	211.806	40.822	18.969
KAZAKİSTAN	-	190	-	123.924	33.293
KENYA	-	-	-	95	-
KOLOMBİYA	17.100	-	-	-	-
LÜBNAN	3.069	-	530	-	-
MAKEDONYA	-	-	46	-	-
RUSYA	-	-	10.050	180	41.579
SUUDİ ARABİSTAN	19.983	10.429	-	-	-
TÜRKMENİSTAN	49.862	149.857	103.972	26.825	505.849
UKRAYNA	-	-	-	2.570	-
YUNANİSTAN	5.885	-	-	1.141	2.304
TOPLAM	234.508	385.894	1.356515	1.918.147	1.823.640

Kaynak: Dış Ticaret Kayıtları (1994-1998)

3.2. İthalat

Türkiye'nin 06 poz numarası ile yaptığı toplam süs bitkileri ithalatı içinde dış mekan süs bitkileri en büyük payı almaktadır.

Çizelge 6. Dış Mekan Süs Bitkileri İthalat Değerlerinin Ülkelere ve Yıllara Göre Dağılımı (\$)

ÜLKELER	Y I L L A R				
	1 9 9 4	1 9 9 5	1 9 9 6	1 9 9 7	1 9 9 8
ABD	-	-	27.867	63.304	26.783
ALMANYA	-	345.905	74.310	166.256	50.242
AVUSTRALYA	-	6.871	8.572	19.336	8.563
BELÇİKA	-	-	194.927	166.456	678.164
BULGARİSTAN	141.317	162.715	415.720	528.515	334.413
ÇEK CUMH.	-	-	-	11	407
ÇİN	-	-	4.781	-	845
EKVATOR	-	-	-	-	2.313
FİLDİŞİ	-	-	-	-	1.775
FRANSA	147.693	95.920	322.238	54.709	58.005
GUETEMALA	-	1.191	7.682	-	24.087
G.KORE	-	-	-	60.583	65.511
GÜRCİSTAN	-	-	32.084	-	-
HOLLANDA	280.676	573.264	3.439.792	4.293.468	4.498.423
HONDURAS	-	-	51.917	52.284	945
İNGİLTERE	1.227	-	-	1.187	9.039
İRAN	-	-	-	750	4.316
İRLANDA	-	-	-	114.214	-
İSPANYA	-	-	7.560	40.360	63.418
İSRAİL	35.786	71.535	1.313.787	354.014	750.821
İTALYA	1.798.890	2.594.954	7.459.936	9.461.634	15.264.202
JAPONYA	-	11.440	-	3.146	1.417
KOLOMBİYA	-	-	-	-	23.170
KOSTARİKA	-	-	112.571	110.193	90.951
KÜBA	-	-	-	-	18.985
LİTVANYA	-	-	-	-	3.604
MACARİSTAN	-	-	-	-	61.961
MOLDAVYA	-	5.060	33.595	62.163	28.933
POLONYA	-	-	802	-	855
RUSYA	2.355	-	-	-	-
SRİLANKA	-	-	-	-	3.239
UKRAYNA	2.514	835	-	48.854	10.157
YUNANİSTAN	-	-	-	-	8.036
GÜMRÜKLER	-	-	-	4.325	10.232
TOPLAM	2.410.458	3.869.690	13.508.141	15.605.762	22.103.912

Kaynak: Dış Ticaret Kayıtları (1994-1998)

1996 yılından sonra dış mekan süs bitkileri ithalatı çok büyük ölçüde artış göstermiştir.

Bu artışta, yerel yönetimlerce dikime hazır büyük fidan tercihleri önemli rol oynamıştır. Dış mekan süs bitkilerinde ithalat talepleri genellikle büyük fidan isteğinden kaynaklanmaktadır. En büyük tüketici olan Belediyeler-yerel yönetimler ağaçlandırmalar ve uygulamalar için açtıkları ihalelerde büyük boylu fidan talep etmektedir. Bahçeli ev (villa) sahipleri de bahçesine dikeceği fidanın büyümesini bekleyemeyeceğini, parasının olduğunu fakat bekleyecek zamanının olmadığını vurgulamaktadır. Diğer taraftan fidan üreticileri de, sermayeleri kıt olduğu için, elindeki fidanı en kısa zamanda satarak paraya çevirmek istemektedir. Bu durum Türkiye’de büyük fidana olan talebin önemli ölçüde artmasına neden olmakta ve bu açık ithal yolu ile kapatılmaya çalışılmaktadır.

Diğer taraftan yavaş büyüyen bazı türlerin (*Magnolia sp.*, *Picea pungens glauca*-mavi ladin, *Cedrus deodora*, *Abies sp.* –göknar, *C.atlantica glauca*-mavi sedir vb.) Türkiye’de üretimi ve büyütülmesi oldukça zordur. Piyasada kıt olan bu türlerde fiyatlar oldukça yükselmekte, değişik üretim ve büyütme teknikleri gerektiren bu türlerde ithalat kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca Akdeniz bölgesindeki büyük turistik otel bahçelerinde tropikal bitkilere geniş ölçüde yer vermek isteği, bunların yurt dışından ithalini zorunlu kılmaktadır.

Dış mekan süs bitkileri içinde yer alan gösterişli mevsimlik çiçek fidelerinin tohumları genellikle hibrit F1 tohumlardır. F1 hibritlerin tohum bağlamayışı veya bunlardan alınan tohumların dejenere oluşu, ayrıca Türkiye’de F1 hibrit tohum teknolojisinin yaygınlaşmamış olması, bu tohumların her yıl yurt dışından ithalini gerektirmektedir.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Türkiye’nin 06 poz numaralı toplam süs bitkileri ithalatı içinde dış mekan süs bitkilerinin payı 2/3 oranındadır. 1998 yılında ihracatın 12 katı değerinde dış mekan süs bitkisi ithal edilmiştir.

İtalya ve Hollanda'dan yapılan ithalatlardaki artış dikkat çekicidir.

3.3. Standartlar

Dış mekan bitkileri için oluşan iç piyasa koşullarında genelde yasal olarak benimsenmiş şekil, boy, yaş ve form standardı yoktur. Bu durum ihalelerde, alıcı ve satıcı arasında fiyat oluşmasında sorun yaratmaktadır.

Özel ve resmi fidanlıkların listelerinde değişik boy ve yaşlar için fiyatlar belirtilse de, şekil ve form farklılığı nedeniyle, fiyatlar işletmeden işletmeye farklılık göstermektedir. Alımın gerçekleşme zamanında veya pazarlık aşamasında fiyatlar kolayca değişmektedir. Özellikle büyük ihalelerde, fiyat tespiti sırasında materyal somut olarak ortada olmadığından ve standartlar bulunmadığından güçlükler yaşanmaktadır.

4. Stok

Genelde tüplü fidan veya torbada topraklı olarak üretilen dış mekan bitkilerinin o yıl içerisinde satılmayan fidanları stok gibi görünse bile, bu aşamada da gerekli bakım işlerinin sağlanması, yani emek ve çaba harcanması gerekmekte ve ekonomik anlamda bir stok sözü konusu olmamaktadır.

5. Yurtiçi Tüketim Miktarı

Günümüzde değişen çevre anlayışı, sosyal ihtiyaçlar, yeni zevkler bu bitkilere olan talebi oldukça artırmıştır. Yerel yönetimlerin çevre düzenlemelerine önem vermeleri, ulaşımın kolaylaşması nedeniyle insanların şehir yaşamından uzaklaşıp doğada yaşama istekleri, şehirlere yakın kırsal alanlar, köy sınırları ve metropollerde bahçeli konut (villa) tipi yapıların artış göstermesi dış mekan süs bitkilerine talebi önemli ölçüde artırmıştır.

Ancak bu bitkilerin ülke içindeki kullanımları sırasında gerek resmi ve özel firmaların uygulayıcıları, gerekse doğrudan kullanan tüketici gerekli bilgi birikimine sahip olmadığından gereğinden fazla sayıda bitki kullanımı, bölgelere uygun türlerin seçimindeki yanlışlıklar ve diğer peyzaj planlama sorunları nedeniyle dikimden sonra oluşan bakım sorunları çokça yaşanmaktadır.

Tüketiciler genellikle güzel gördükleri ve beğendikleri her bitkiyi, iklim ve bakım koşullarını dikkate almadan, bahçelerine dikmek istemeleri daha sonra bu bitkilerin elden çıkmasına neden olmaktadır.

Dış mekan süs bitkileri tüketimi konusunda veriler bulunmadığı için tüketimin ne yönde geliştiğini saptamak zordur. Genelde tüketici talepleri renkli (sarı, mavi.) ve değişik formlu ibreliler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak bu bitkilerin gelişme ve büyümeleri zor olduğu için boylu fidanların fiyatları çok yüksek oluşmaktadır. Bu durum ithalatı teşvik etmektedir.

6. Fiyatlar

Dış mekan süs bitkilerinde boy, yaş ve form konusunda standartlar oluşmamıştır. Bu nedenle fiyatlandırmalarda farklılıklar olmaktadır. Fiyat oluşumunu genellikle talep miktarı belirlediği için, büyük tüketim merkezlerine yakın yerlerde oluşan talebe bağlı olarak fiyatlar daha yüksek oluşmaktadır. Ayrıca bitkinin kolay çoğaltılması, hızlı büyümesi, işçiliği azaltması ve kısa zamanda satış boyuna gelmesi kitlesel üretime olanak vermekte, bu nedenle bu tip fidanların fiyatı düşük oluşmaktadır.

Özellikle resmi fidanlıklarda kitlesel üretimler nedeniyle, fiyatlar oldukça düşük tutulmaktadır. Özel kişi ve kuruluşlar ise fidanın şekil, form ve boyu yanında, işletmenin nakit ihtiyacına göre fiyat belirlemektedir. Genellikle fiş, fatura gibi belgeler kullanmayan küçük üreticiler, bitkileri düşük fiyatlarla satabilmektedir.

İthal edilen boylu fidanlarda ise fiyatlar genellikle alıcının alım gücü ile ilgili olmaktadır. Fidanın renk ve formunu beğenen müşteriler az görülen, iyi form almış bir fidanı çok yüksek fiyatlarla satın alabilmektedir.

Üretim dışında, bu bitkilerle yapılan planlama ve uygulamalarda da fiyat birlikteliği bulunmamaktadır. Peyzaj mimarları dışında, bahçıvanlar ve bazı ziraat mühendisleri de Peyzaj Mimarlığı bürolarının yarı fiyatına peyzaj uygulamaları yapabilmekte ve çoğunlukla yanlış uygulamalar sonucu yeşil ama şekilsiz bahçeler ortaya çıkmaktadır. Bilinçsiz yapılan uygulamalar sektörü olumsuz etkilemektedir.

7. İstihdam

Bu konuda faaliyet gösteren işletmelerin çoğu aile işletmesi durumundadır. Bu nedenle aile işgücünün değerlendirilmesine kolayca olanak vermektedir.

Büyük işletmeler genellikle küçük işletmelerden aldıkları fidanları uygulama sahasına aktarmakta, bulamadıkları fidanları ise ya kendileri üretmeye çalışmakta veya diğer ülkelerden ithal yoluna gitmektedir.

Planlama aşamasında faaliyet gösteren aracı firmalar ise, üretmek yerine toplu alımlarla küçük işletmelerin fidanlarını kullanmaktadır. Genellikle aracı firmaların yaptıkları işleri kontrol edebilecek bilgi ve deneyime sahip elemanlar bulunmadığı için şartnamelerde belirtilen tür, çeşit, boy kriterleri uygulamalarda kolayca değişebilmektedir.

Orman fidanlıkları ise dış mekan süs bitkileri üretiminde önemli yer tutmaktadır. Yaklaşık yılda 100 milyon fidan üretilmekte ve bunun %3-4 kadarı süs bitkisi olmaktadır.

Genellikle iş gücü ile yapılan fidan üretimi önemli ölçüde istihdam yaratmaktadır. Orman fidanlıklarında 1998 yılında 2 978 işçi 24 650 adam/ay iş gücü istihdam edilmiş olup bunun % 4'ü süs bitkilerinde kullanılmıştır.

Son yıllarda ülkemizdeki uygun iklim ve ucuz iş gücü nedeniyle bazı yabancı firmalardan Türkiye'de fidanlık kurma talebi gelmektedir. Bu durum dış mekan süs bitkilerinde kalite artışı, teknoloji transferi ve istihdam kaynağı sağlaması yönünden olumlu karşılanmaktadır.

8. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyetler

Türkiye de serbest bölgelerde şu anda dış mekan süs bitkileri ile ilgili faaliyetler mevcut değildir. Ancak ileride fidan üretim teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak bazı üretim faaliyetleri gerçekleşebilir.

9. Sektördeki Kamu Kurum ve Kuruluşları, Önemli Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri ile Üretici Kuruluşlar ve Faaliyetleri

Orman Bakanlığına bağlı fidanlıklar, son yıllarda asıl faaliyet alanları olan orman ağacı fidanı üretimleri yanında; sektördeki açığı görerek, yeşil alan düzenlemeleri için gerekli bitki üretimine daha fazla yer vermişlerdir. Hatta bu durum, çok yıllık ağaç ve ağaçcıklar yanında örtücü ve mevsimlik bitkilere kadar inmiştir.

Yıllardan beri en büyük üretici ve tüketici durumundaki Belediyeler faaliyetlerini artık ithalat, ihale, taşeron firma kullanımını gibi yolları ile sürdürmektedirler.

Çeşitli doğa koruma amaçlı sivil toplum örgütleri, kamuoyunu yeşil bir çevre yaratmaya özendirirken TEMA vakfı gibi kuruluşlar bu konuda doğrudan faaliyete geçmiştir.

Özel idare fidanlıklarının kiralama yolu ile işletildiği görülürken, yıllar boyu etkin faaliyet yapan Devlet Demir Yolları Fidanlıkları artık son derece atıl durumdadır. Ancak DSİ ve TCK üretim faaliyetleri hala etkin olarak sürmektedir. Faaliyetlerini etkin olarak sürdüren Orman Fidanlıkları gibi kamu fidanlıklarının yanında, bazı özel sektör kuruluşları da hem fidan üretimi hem de uygulayıcı kuruluşlar olarak çalışmaktadırlar.

Kesme çiçek konusunda olduğu gibi bir kooperatifleşme veya örgütlenme dış mekan süs bitkilerinde gerçekleşmemiştir.

10. Sektöre Sağlanan Destekler

Süs bitkileri sektörü için genelde olduğu gibi, dış mekan bitkileri için ayrıca bir destek mevcut değildir. Tarımın geneli için uygulanan desteklerden bu sektörde faydalanmaktadır.

11. Pazarlama Faaliyetleri

Diğer süs bitkilerinde olduğu gibi satış örgütleri bulunmamakta, pazarlama faaliyeti doğrudan üretici ve tüketici arasında gerçekleşmektedir. Küçük üreticiler ürünlerini taşeron firmalara, peyzaj planı uygulayıcı kişi veya kurumlara, büyük yerleşim yerlerine yakın diğer firmalara satmaktadır.

12. Sektörde Araştırma Faaliyetleri ve Alt Yapısı

Dış mekan süs bitkileri konusunda, Araştırma Enstitüleri ve Üniversitelerin Peyzaj Mimarlığı bölümlerinde bazı bitki türlerinin doğadan seleksiyon yolu ile toplanarak kültüre alınması, bitki türlerinin yayılma alanları ve bu türlerin üretim teknikleri konularında araştırmalar yapılmaktadır. Ele alınan konular zaman içerisinde değişim göstermekte, eleman ve alt yapı imkanları ölçüsünde araştırma alanı veya kapsamı genişletilmektedir.

Araştırma faaliyetlerinin alt yapılarında en önemli noksanlık konu üzerinde çalışan ve çalışacak olan eleman sayısının yetersizliğidir. Üniversitelerin Peyzaj Mimarlığı bölümleri genellikle planlama-projelendirme konularında ağırlıklı olarak çalışmaktadır.

13. Sektörde Eğitim ve Yayım Faaliyetleri

Dış mekan süs bitkilerinin kullanımı doğrultusunda üretim, projelendirme, uygulama ve bakım çalışmaları Peyzaj Mimarlığı meslek disiplininin konusudur. Bu meslekteki akademik ilk eğitim 1933 yılında kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsünde “Bahçe Kültürleri” eğitimi ile başlamıştır.

Peyzaj Mimarlığı eğitimi halen Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakülteleri ile İstanbul ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültelerinde verilmektedir. Buna karşın bazı Ziraat Fakülteleri Bahçe Bitkileri Bölümleri ile pek çok Seracılık Yüksek Okulunda Süs Bitkileri eğitimi sürdürülmektedir. Özellikle yüksek okullar ara eleman yetiştirme amacıyla iken Kırıkale’de de Peyzaj Teknikerliği Yüksek Okulu açılmıştır.

Yalova gibi bazı illerimizde lise düzeyinde süs bitkileri eğitimi devam etmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan ve Lise düzeyinde eğitim veren Çayırova Bahçıvanlık okulu, Halkalı Ziraat Okulu vb.gibi bahçıvanlık okulları dış mekan süs bitkileri konusunda etkin eğitim kurumları olmuşlardır. Günümüzde bu ve benzeri okullara şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Uygulama pratikleri olan bu okullardan çıkan elemanlar dış mekan süs bitkileri üretiminde ara eleman olarak önemli görevler üstlenmişlerdir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri faaliyetlerini sürdüren fidanlıklar ise çeşitli süs bitkisi türlerini çevreye tanıtarak aynı zamanda birer okul gibi çevre insanlarını eğitmişlerdir.

Dış mekan süs bitkileri konusunda yayınlanmış çok az sayıda yayın bulunmaktadır. Özellikle konifer (ibreli) türlerinin özelliklerini, aşı, çelik veya tohumla üretme şekillerini anlatan teknik yayınlar oldukça sınırlıdır. Bitki türlerinin peyzaj mimarlığında kullanım şekillerini açıklayan yayınların eksikliği önemli bir noksanlıktır.

Bitki türlerinin isimlendirilmesinde yerel isimlerin kullanılması, bölgelere göre değişiklik gösterebildiğinden karışıklıklara neden olabilmektedir. Teknik olarak tür isimlerinde Latince kullanılması herkesin anlayabileceği uluslar arası kabul edilmiş bir yöntemdir. Bu durum mutlak bir eğitim gerektirir. Bu konuda tüketici kitlelerin de eğitilmesi, ne aradığını ve ne istediğini bilen tüketiciler oluşturulması anlaşılabilirliği artıracak ve karışıklıkları ortadan kaldıracaktır.

14. Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetler

Dış mekan bitkileri ile doğrudan doğruya ilgili uluslararası faaliyet ilk anda gözlenmese de, konu aslında doğal ve insan eli ile yapılmış çevrenin bir parçası olduğundan uluslararası alanda faaliyet gösteren tüm çevre örgütlerince önemle vurgulanmaktadır.

15. Sektörle İlgili Önemli Projeler ve Etkileri

Dış mekan süs bitkileri üretimi ile ilgili hazırlanmış master plan veya geniş çaplı araştırma projesi ülkemiz genelinde yoktur. Ancak Üniversiteler ve Araştırma Enstitülerinde doğal bitki örtüsünde bulunan materyalin kültüre alınarak dış mekan süs bitkisi olarak kullanılmasına ilişkin münferit pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat bu çalışmaların kapsamlı bir proje çerçevesinde, üretim aşamasında kullanım ve bakım aşamasına kadar planlanması konuya büyük yarar sağlayacaktır. Orman Fidanlıklarında uygulanan “Türkiye’de Tüplü Fidan Üretimi ve Ağaç Islahı Tekniklerinin ve Çalışmalarının Geliştirilmesi Projesi” 31.10.1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulmuş ve 1999 yılında sona ermiştir. Proje sektörün gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

16. Diğer Sektörler ile İlişkisi

Dış mekan süs bitkilerinin çevre ile ilişkisi; doğal ve kültürel çevrenin korunmasında ve sürdürülebilmesinde birinci derecede önemli yapı taşı durumundadır. Erozyonun önlenmesinde, yollar, fabrikalar, konut inşaatları ile bozulan, tahrip olan çevrenin onarılmasında dış mekan süs bitkilerinin önemli fonksiyonları vardır. Çevre bilincinin geliştiği günümüzde dış mekan süs bitkilerinin bu fonksiyonu göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Diğer taraftan turizmin gelişmesi ve turizm-çevre ilişkisi aynı derecede önemli bir konudur. Dış mekan süs bitkileri turistik tesislerin, tarihi ve turistik yörelerin düzenlenmesinde doğrudan etkili bir sektör konumundadır. Tarihi ve doğal güzelliklerimizi ortaya çıkarılmasında önemli rolü vardır. Dolayısıyla dış mekan süs bitkileri turizm ile iç içe bir sektördür.

Bu sektör sağlıklı bir çevre sağlaması nedeniyle insanın ruh ve beden sağlığına olumlu yarar sağlarken, sanayinin yarattığı kötü yaşama koşullarını kısmen ortadan kaldırmaktadır.

Tarımsal bir faaliyet olarak tarım sektörünü, girdi kullanımı ile sanayi sektörünü, üretimden tüketimine-kullanımına kadar oluşan faaliyetlerle de hizmetler sektörünü yakından ilgilendirmektedir.

17. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

Dış mekan süs bitkileri işletmeleri çoğunlukla iç pazara yönelik faaliyet göstermekte, 1,9 milyon \$ civarında ihracat yapılmaktadır. Üreticilerin çoğunluğu küçük üretici (aile işletmesi) konumundadır. Birkaç büyük üretici kendi üretimleri yanında, küçük üreticilerin mallarını pazarlamakta ve ithalat yapmaktadır. Belediyeler ve Karayolları gibi kamu kuruluşlarınca açılan büyük ihalelerde bu firmalar ve diğer bazı taşeron firmalar iş yapmaktadır. İstanbul – Ankara Büyük Şehir Belediyesi gibi bazı büyük belediyeler, metropoller ve kırsal alanlarda gelişen villa tipi bahçeli ev sahipleri genellikle boylu ve gösterişli süs bitkisi fidanları talep etmektedirler. İç pazardaki üretim bu talebi karşılayamayınca ithalat yoluna gidilmiş, özellikle İtalya'dan son 3 yılda önemli ölçüde fidan ithal edilmiştir.

Flora ve ekolojik koşulların uygun ve büyük bir potansiyele sahip olunmasına rağmen, teknik yetersizlik, kıt ve yetersiz sermaye, küçük işletme yapısından kaynaklanan nedenlerle dış mekan süs bitkileri fidan üretimi sınırlı kalmaktadır.

Diğer taraftan zengin floramız değerlendirilmeyi beklemektedir. Doğamızda bulunan pek çok tür kültüre alınarak mevcut türler zenginleştirilebilir.

Bazı yabancı firmalar uygun ekoloji ve ucuz iş gücü nedeniyle dış mekan süs bitkileri konusunda Türkiye'de yatırım yapmak istemektedirler. Bu durum teknoloji transferi konusunda önemli bir basamak oluşturacaktır.

18. Dünyadaki Durum ve Diğer Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslama

Gelişmiş ülkelerde dış mekan süs bitkileri üretim ve büyütülmesinde gelişmiş teknolojiler kullanımı önemli yer tutmaktadır. Üretim teknikleri olarak tohum alma, çelik köklendirme, aşı teknikleri, doku kültürü ile çoğaltma, makine ile ekim, dikim, repikaj, söküm ve taşıma işlemleri, otomatik sulama, gübreleme gibi teknikler çok miktarda fidan üretme ve kısa zamanda büyütme olanaklarını sağlamaktadır. Bu teknikler Türkiye'de işçilik ile iklimin

uygun olduğu yörelerde ve zamanlarda üretmek ve sermaye ile orantılı olarak büyümek şeklinde yapılabilmektedir.

Bugün dünyada dış mekan bitkileri için en eski geçmişe sahip ülke İtalya'dır. Bu ülkenin yüzyıldan fazla bir süredir. ülkemize ihracatı mevcuttur. Dünyadaki pek çok gelişmiş ülke başta ABD olmak üzere dış mekan bitkileri üretiminde söz sahibidir. Çizelge 7'de dış mekan bitkisi üreten önemli ülkelerin üretim alanları verilmiştir.

Çizelge 7. Dış Mekan Bitkileri Üreten Bazı Ülkelerin Üretim Alanları (Ha)

ÜLKELER	Meyveli Süs Ağaçları	Çiçekli Süs Ağaçları	Orman Ağaçları	Diğerleri*	TOPLAM
ABD**	-	-	-	29.60	29.60
ALMANYA	1 263	1 499	3 205	5 414	11 381
BELÇİKA	676	1 653	906	-	3 235
DANİMARKA	228	2 917	782	-	3 927
FRANSA	2 585	9 790	1 990	-	14 365
HOLLANDA	1 255	4 891	2 066	674	8 886
İNGİLTERE	778	4 420	-	7.663	12 861
İSVİÇRE	147	1 031	134	-	1 312
JAPONYA***	-	-	-	16.14	16.14
KANADA****	-	-	-	28 882	28 882
POLONYA	1 452	-	-	-	1 452

*ABD, Avusturya, Japonya ve Kanada için bitki gruplarına göre sınıflandırma yapılmamış genelde dış mekan bitkilerini; diğer ülkelerde ise bu sınıflandırma dışında kalan çok yıllık otsu bitkileri içermektedir.

** 1980 yılı verileri, *** 1994 yılı verileri, **** 1985 yılı verileridir

Gelişmiş ülkelerin dış mekan süs bitkilerine verdikleri önem üretimde olduğu kadar tüketimde de kendini göstermektedir. Bu ülkelerde kişi başına düşen yeşil alan miktarı 8-12 m² iken Türkiye'de bu rakam ortalama 2 m² civarındadır. Oysa Avrupa Birliğine uyum çabaları içinde bu durum mutlaka dikkate alınmalıdır.

Çizelge 8. Avrupa Ülkelerinin Dış Mekan Bitkileri İhracat Miktarı ve Değeri (1995)

ÜRÜN GRUPLARI	DEĞER (1000 \$)	MİKTAR (1000 Kg)
Meyveli Süs Ağaçları	46 458	14 335
Orman Ağaçları	63 877	29 085
Güller*	59 851	8 195
Dayanıklı-Çok Yıllık**	124 357	37 925
Üretim Materyali***	280 505	158 296
Diğerleri	65	78
TOPLAM	575 113	247 917

Kaynak: Heinrichs&Siegmund, 1996

*Aşı kalemi ve gözlerini

**Otsu mevsimlik çiçekleri

*** Dış mekan bitkilerinin aşı kalem ve gözleri (güller hariç), çelikler ve daldırma ile üretimde kullanılan dalları da içermektedir.

Çizelge 9. Avrupa Ülkeleri Dış Mekan Bitkileri İthalat Miktar ve Değeri (1995)

ÜRÜN GRUPLARI	DEĞER (1000 \$)	MİKTAR (1000 KG)
Meyveli Süs Ağaçları	33 624	10 554
Orman Ağaçları	53 252	31 214
Güller*	61 846	12 878
Çok Yıllık**	71 971	19 835
Üretim Materyali***	168 503	100 787
Diğerleri	7 217	2 690
TOPLAM	396 410	177 957

Kaynak: Heinrichs&Siegmund, 1996 *Aşı kalemi ve gözlerini **Otsu mevsimlik çiçekleri *** Dış mekan bitkilerinin aşı kalem ve gözleri (güller hariç), çelikler ve daldırma ile üretimde kullanılan dalları içermektedir.

III. SEKTÖRDE TEŞVİK ALMIŞ YATIRIMLAR

Dış mekan süs bitkileri ile ilgili doğrudan bir teşvik belirlenmemiştir.

IV. SEKİZİNCİ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER

1. Genel Politika Önerileri

Türkiye’de uzun yıllar süs bitkileri süs veya lüks olarak algılanmış ve diğer tarımsal ürünlerin faydalandığı kredi ve teşviklerden yararlanamamıştır. 1985 den sonra konunun önemi anlaşılmış ve ilk kez VII. Beş Yıllık Plan döneminde kalkınma planlarında yer almıştır. Bu dönemden sonra diğer tarımsal ürünler gibi genel teşviklerden yararlanmaya başlamıştır. Bu durum dış mekan süs bitkilerinin teknolojik olarak geri kalmasında etkili olmuştur. Dış mekan süs bitkileri için özel teşvikler sağlanarak bu açığın kapatılması, ithalatı önemli ölçüde azaltacak ve ihracatı geliştirecektir.

Dış mekan süs bitkilerinin üretiminin yeni teknolojilerden yararlanılarak ve bölgeler bazında yapılacak desteklerle artırılması teşvik edilmelidir. Ancak bu üretim artışında; bitki çeşitliliğinin artırılması, biyolojik çeşitlilikten yararlanılması, çok çeşitli amaçlara yönelik yaş ve boylarda bitki elde edilmesi mutlaka dikkate alınmalıdır.

İç tüketimin arttırılmasında ise yerleşim birimleri için ruhsat aşamasında proje ve uygulama zorunluluğu getirilmelidir. Bu zorunluluk tüm sektörlerde hedeflenen ekonomik ve sosyal gelişmeye de doğrudan katkı sağlayacaktır.

2. Sektör projeksiyonları

2.1 Üretim

Dış mekan süs bitkilerinde son 5-10 yıl içinde karakteristik olarak son derece yüksek gelişme ve değişme gözlenmiş olmasına rağmen, bu güne kadar, resmi ve istatistiklerde yer almadığı için bu durumu sayısal olarak ifade etmek son derece güçtür. Bu rapor hazırlanırken, özel ve kamu kuruluşlarından anketlerle elde edilen verilerden yararlanılmıştır. İleriye dönük iyi bir analiz ve üretimin yönlendirilmesi için bu alanda faaliyet gösteren işletmelerle ilgili kapsamlı istatistiklere ihtiyaç vardır.

Bugün yalnız Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerimizdeki büyük şehirlerimizde görülen üretim alanları, yurt düzeyinde yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca her bölgenin bitki

ihtiyacı ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Çünkü ekolojik ve sosyal farklılıklar nedeniyle bir bölgenin bitkileri diğer bölgelere uyum sağlamayabilmektedir.

Üretimde en önemli dar boğaz, özellikle İbrelî (konifer) ağaç türlerinde ve yavaş büyüyen manolya gibi türlerde büyük (boyu) bitki elde edilmesi konusunda görülmektedir. Bu darboğazın aşılması için bu türlerin üretiminde ihtiyaç duyulacak sermayenin uzun vadeli kredilerle sağlanması gerekmektedir.

Gelecekte Avrupa Birliği üyesi olmuş bir Türkiye’de dış mekan süs bitkilerine olan talepte önemli artışlar olacağı beklenilmektedir. Bugünkü koşullarda 10 milyon civarında olan dış mekan süs bitkileri fidan üretiminin yetersizliği söz konusudur.

2.2 Yurtiçi Tüketim Miktarı

Sekizinci plan döneminde şehirleşme baskısının artışı, gelir düzeyinde beklenen iyileştirmeler, gelişmiş ülkelerdeki yeşil alan düzeyine ulaşma gayretleri ve AB olumlu etkileri nedeniyle dış mekan süs bitkileri tüketiminde artışlar beklenmektedir. Bu dönem içinde tüketimin ikiye katlanarak yaklaşık 20 milyon bitki olacağı tahmin edilmektedir.

2.3. İhracat

Dış mekan bitkilerinde zaman zaman bazı küçük talepleri karşılayan ihracat söz konusudur. İhracatın artırılması için, üretim miktarı yanında, mutlaka ürün çeşitliliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bugün ancak yüzlerle ifade edilen ürün çeşitliliğini, biyolojik çeşitlilikten yararlanarak binlerle ifade edilebilir duruma getirmek mümkündür. Mevcut ürün çeşitliliği ve miktarı yanında, işletmelerin sahip olduğu alt yapı imkanları da dış talepleri karşılama imkanını azaltmaktadır.

Üretim teknolojisindeki gelişmeler ihracatı olumlu etkilediği bilinmektedir. Bu konuda gelişmiş ülkelerle yapılacak yatırım ortaklıkları yabancı sermaye ve teknolojisinin kullanılmasına olanak sağlayacak, ihracat miktar ve değerini olumlu yönde etkileyecektir.

2.4. İthalat

Dış mekan süs bitkileri ithalatında son 3 yılda (1996-97-98) büyük artış olmuştur. İtalya ve Hollanda’dan yapılan ithalat ilk sıralarda yer almıştır. Türkiye’nin ekonomik gelişmesi ve buna bağlı olarak yerel yönetimlere ayrılan kaynaklardaki artışlar ithalat artışını

körükleyecektir. VIII. Beş Yıllık Plan döneminde ithalatın her yıl %25 artacağı tahmin edilmektedir. Ancak bu durumun yavaşlatılması, üretim teknolojisindeki gelişmenin desteklenmesi, üreticilerin sosyo-ekonomik yapılarının iyileştirilmesi, kredi destekleri sağlanması ile mümkün olabilecektir. Önemli bir sektör olduğu bilincinin tüm kesimlerce kabul edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

3. Öngörülen Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Dış mekan süs bitkilerinde alım, satım ve ihalelerde meydana gelen kargaşayı önlemek için dikim boyu standartlarının genel, gruplar veya tür bazında somut ölçülerle ortaya koyacak düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düzenlemeler içinde toprak özellikleri, kap ve kabın özellikleri, bitkilerin boy, yaş ve form özelliklerini kapsayan ürün standartları oluşturulmalıdır.

Doğal bitki örtüsünden üretim amacı dahil her türlü amaçla toplanan materyal için mutlaka 'Bitki Genetik Kaynakları Yönetmeliği' dikkate alınmalı ve uygulanmalıdır.

Dış mekan süs bitkilerindeki gelişmeleri izleyebilmek için istatistik verilerin toplanmasına ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmeli ve bu bitkilerle ilgili veriler DİE Tarımsal Yapı istatistiklerinde yer almalıdır.

Üreticilere uygun bölgelerde orman niteliklerini kaybetmiş alanlarda üretim imkanları yaratılmalı, organize üretim bölgeleri oluşturularak üretim ve ticaretin gelişmesine katkı sağlanmalıdır.

Hastalık ve zararlılardan arındırılmış, sertifikalı fidan üretiminin yaygınlaştırılması ve tescil işlemlerinin alt yapısının oluşturulması bu alt sektör için de uygulamaya konulmalıdır.

4. Çevre Sektörü ile İlgili Sorunlar ve İlişkiler

Dış mekan süs bitkileri her geçen gün bozulan ve yeniden yapılanan çevrenin yeniden oluşturulmasında en önemli yapı taşı durumundadır. Ancak çevre kirliliği bu bitkilerin de yaşama şanslarını azaltan bir etkiye sahiptir. Özellikle hava kirliliği yaşayan şehir merkezlerinde yol ve çevre düzenlemelerinde kullanılan dış mekan süs bitkileri hava kirliliğinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu nedenle kirliliğe ve kurağa dayanıklı yeni

türler ve çeşitlerin geliştirilmesi bu bitkiler için en önemli araştırma hedeflerinden birisini oluşturmaktadır.

Özellikle kaplar içinde yetiştirilen ve taşınan dış mekan bitkileri, bir yandan tarım topraklarına diğer yandan da organik materyallere ihtiyaç duyulması nedeniyle ormanlık alanlarda üst toprak kullanımını artırmaktadır.

5. Diğer Sektörler ile İlişkiler

Dış mekan bitkileri üretiminde kullanılan ilaç ve gübreyle ilişkin her türlü kimyasal madde, plastik malzeme, sulama sistemleri ve diğer alet-ekipman, üretim tesisi için inşaat malzemeleri, ayrıca planlama aşamasındaki çit, bordür, döşeme taşları, aydınlatma ve oturma grupları gibi cansız yapı elemanları ile ilgili yan sektörlerin gelişmesini doğrudan olumlu etkilemektedir.

İthalat, ihracat ve pazarlamada ulaşım ve hizmetler sektörüne katkısı büyüktür. Sağlıklı bir yaşam ortamının yaratılmasının sonuçları tüm kesimleri yakından ilgilendirmektedir.

6. Üretim Teknolojisindeki Muhtemel Gelişmeler ve Etkileri

Ülkemizde genellikle işgücü yoğun üretim teknikleri ile fidancılık yapılmasına karşın, gelişmiş ülkelerde bu işlerde ileri teknoloji ve makine kullanımı yaygındır. Tohum alma, çelik köklendirme, ekme, dikme, sökme, torbalama gibi işlemler genellikle makine ile yapılmakta laboratuvarlar ile uygun sıcaklık ve nem içeren seralar kullanılmaktadır. Ayrıca üretim yöntemleri içinde doku kültürü ile hızlı üretim, F1 kademesinde mevsimlik çiçek tohumu üretimi ve ıslah edilmiş yeni çeşitlerin geliştirilmesi ileri safhalardadır.

AB üyeliği ve talepteki artışa paralel olarak bu teknik ve teknolojiler Türkiye'ye de gelecektir. Bu konularda yapılacak yatırımlara sağlanacak teşvikler gelişmeyi hızlandıracaktır.

Uzun vadede bu gelişmelerin etkileri Türkiye'nin dış mekan süs bitkileri satan bir ülke konumuna gelmesini sağlayacaktır.

V. SEKTÖRÜN MEVCUT VE GELECEKTEKİ DURUMUNUN OECD, AT VE DİĞER ÖNEMLİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI, DTÖ ÇERÇEVESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER

Sektörün ekonomiye katkısının günümüzdeki durumu diğer Avrupa ve gelişmiş ülkeler yanında çok düşük kalmasına rağmen geleceği parlak görünmektedir. Son 5 yılda dış mekan süs bitkileri üretim ve ticareti ile birlikte bu bitkilerin kullanımındaki anlayışta da önemli gelişmeler olmaktadır. Refah seviyesinin artması ve çevre bilincinin gelişmesi ile insanlarda çevreyi güzelleştirme ve yeşil alan yaratma arzusu da artmaktadır. Bu gün gelişmiş ülkelerde kişi başına 7-8 m² yeşil alan düşerken Türkiye’de bu 2 m² gibi çok düşük bir seviyededir. Bu plan döneminde bu rakamın en az ikiye katlanması beklenmektedir.

VI. DEĞERLENDİRME VE ALINMASI ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER

Dış mekan süs bitkilerinin üretimi kısa ve uzun dönemdeki talep artışı dikkate alınarak artırılmalıdır. Bu konuda yatırım ve üretim desteklenmelidir. Boylu bitki üretimi uzun vadeli kredilerle desteklenerek ithalat kademeli olarak azaltılmalıdır. Ülkemizin ekolojik ve biyolojik çeşitliliği mutlak değerlendirilmelidir.

Araştırma ve ıslah çalışmalarına önem verilmelidir. Kamu fidanlıkları için teknoloji transferi, eleman eğitimi ve sürekli finansmanı ile bu konuda öncü ve kalıcı görev yapmaları sağlanmalıdır. Bu bitkilerin üretimi, tüketim ve bakımı aşamalarında etkili olan tüm bireylerin eğitimi mutlaka gereklidir. Bu durum düzenli arzı ve yükselen talebi karşılamak için gerekli görülmektedir.

Arz artışı ihracata dönük değerlendirilirken, talep artışı doğal çevreyi, sosyal ve kültürel yaşamı, ekonomik koşulları olumlu etkileyecek biçimde düzenlenmelidir.

İstihdam ve sağlıklı yaşam ortamı yaratılmasında önemli olan bu alt sektörün her yönden desteklenmesine ve korunmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Anonim, 1999. İl Müdürlükleri Kayıtları 1999 Anket Sonuçları. Atatürk Bah. Kül. Mrk. Arş

Ens./YALOVA

Anonim, 1978. Ülkesel Bitki Genetik Kaynakları Projesi. Bitki Gen Kaynakları. Araştırma

Enstitüsü, Menemen/İZMİR

Ekim, T.ve ark., 1989. Türkiye'nin Tehlike Altındaki Nadir ve Endemik Bitki Türleri. Türkiye

Tabiatını Koruma Derneği. ANKARA

Ekim T.,1990. Türkiye'nin Biyolojik Zenginlikleri. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını ANKARA

Yıldırım, B.T., 1999. Süs Bitkileri Üretim ve Ticaretindeki Gelişmeler. Ziraat Müh. Odası

Teknik Kongre Raporu. ANKARA

Gülpınar H., 1999. Türkiye'de Dış Mekan Süs Bitkileri Raporu. 6 s.(Yayınlanmamış), Muradiye

Orman Fidanlık Müdürlüğü MANİSA

Gürsan Ö., 1999. Orman Fidanlıkları Raporu. Orman Bakanlığı AGM. ANKARA

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
BİTKİSEL ÜRETİM ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU
SÜS BİTKİLERİ ALT KOMİSYONU

DOĞAL ÇİÇEK SOĞANLARI
RAPORU

HAZIRLAYANLAR

Nuran ÇAKIROĞLU

Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü /ANTALYA

Ersin AKSU

Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araş. Enstitüsü /YALOVA

Kamil GÜRSAN

Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araş. Enstitüsü /YALOVA

Dr. Semra KOSTAK

Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü /MENEMEN

Doç. Dr. Fisun G. ÇELİKEL

Atatürk Bahçe Kültür. Merkez Araş. Enstitüsü /YALOVA

YALOVA - 2000

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
I.GİRİŞ	113
II.YAKIN GEÇMİŞTEKİ GELİŞMELER VE MEVCUT DURUM	114
1. Doğal Çiçek Soğanlarının Bitki genetik Kaynakları Yönünden Önemi	114
2. Üretim	115
2.1. Üretim Alanı	
2.2. Verim ve Üretim Miktarı	
2.3. Üretim Teknolojisi	
2.4. Üretim Tesisleri	
3. Dış Ticaret	117
3.1. İhracat	
3.2. İthalat	
3.3.Standartlar	
4. Stok	120
5. Yurtiçi Tüketim Miktarı	120
6. Fiyatlar	120
7. İstihdam	121
8. Serbest Bölgelerdeki Sektörel Faaliyetler	121
9. Sektördeki Kamu Kurum ve Kuruluşları, Önemli Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri ve Üretici Kuruluşları ve Faaliyetleri..	121
10. Sektöre Sağlanan Destekler	123
11. Pazarlama Faaliyetleri	124
12. Sektörde Yayımlı Faaliyetleri ve Alt Yapısı	127
13. Sektörde Araştırma Faaliyetleri ve Alt Yapısı	127
14. Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetler	128
15. Sektörle İlgili Önemli Projeler ve Etkileri	129
16. Diğer Sektörler İle İlişki	129
17. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	130
18. Dünyadaki Durum ve Diğer Ülkelerle Kıyaslama	130
III. SEKTÖRDE TEŞVİK ALMIŞ YATIRIMLAR	132
IV SEKİZİNCİ PLAN DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER	132
1. Genel Politika Önerileri	132
2. Sektör Projeksiyonları	133
3. Öngörülen Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler.	134
4. Çevre Sektörü İle İlgili Sorunlar ve İlişkiler	134
5. Diğer Sektörler İle İlgili İlişkiler	135
6. Üretim Teknolojisindeki Muhtemel Gelişmeler ve Etkileri	135

V. SEKTÖRÜN MEVCUT VE GELECEKTEKİ DURUMUNUN OECD; AB VE DİĞER ÖNEMLİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI, DTÖ ÇERÇEVESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER	135
VI. DEĞERLENDİRME VE ALINMASI ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER	136
KAYNAKLAR	138

I.GİRİŞ

Süs bitkileri sektörü içinde ekonomik bakımdan önemi olan Doğal Çiçek Soğanları (soğanlı, rizomlu, yumrulu süs bitkileri) toprak üstü organları (gövde, yapraklar, çiçek) gelişme mevsimi tamamlandıktan sonra kuruyarak ölen ve yaz aylarında yaşamlarını toprak altında soğan, soğanımsı gövde (corm), yumru, rizom şeklindeki depo organları ile devam ettiren bitkilerdir. Bu nedenle de aynı zamanda ‘*geofit*’ olarak adlandırılırlar. Bu bitkiler genellikle, geç sonbahardan mayıs ayına kadar, kış ayları boyunca çiçeklenirler.

Ülkemizin tür zenginliği içinde doğal çiçek soğanlarının ayrı bir yeri vardır. Bu bitkiler yüzyıllardır tıbbi amaçlarla kullanılmasına karşın, kış aylarında çiçeklenmeleri nedeniyle geniş ölçüde bahçelerde süs bitkisi olarak kullanılmaktadır.

Ülkemizin doğasından yüz yılı aşkın bir süredir bu bitkilerin soğanları sökülerek ihraç edilmektedir. Ancak 1960 yılından sonra ihracatı güncellik kazanmış ve ihracat 1990’lı yıllara kadar giderek artmıştır. Bazı yıllar 75 milyon adet olan bu ihracat, önceleri ‘doğanın değerlendirilmesi’ olarak ifade edilmiş, sonra çevre bilincinin gelişmesi ile ‘doğanın tahrip olduğu’ düşüncesi ağırlık kazanmaya başlamıştır.

CİTES ‘Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna & Flora ‘ (Nesilleri Tehlike Altındaki Doğal Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretini Düzenleme Antlaşması) sözleşmesine uyum, çevre örgütleri ile bilim adamlarının toplumu bilinçlendirme gayretleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kontenjan sınırlamaları ve bazı yıllarda söküm yasaklamaları ile doğadan sökümün kontrol altına alınmasına çalışılmıştır. Belirlenen yönetmelikler çerçevesinde sökümlere izin verilmiştir.

İhtiyaçların sağlanması bakımından, ekonomik değeri olan bu soğanların kültür arazilerinde üretilme yöntemleri üzerinde araştırmalar ve üretilme gayretleri ağırlık kazanmıştır.

Günümüzde ithalatçı ülkelerin insanları, çevre koruma bilinci ile doğadan sökülen bitkileri kullanmak istemeyişleri, doğadan sökülen soğanların ihracatını önemli ölçüde azaltmış ve bu soğanların üretim alanlarından sağlanması temel düşünce olmuştur. Örneğin *Galanthus elwesii*’nin 1998 yılında doğadan söküm kontenjanı 4,5 milyon adede kadar

gerilemiştir. İhracatın devam ettiği yıllarda benimsenen doğa koruma ve çevre bilinci ile ihracata bazı kısıtlamalar getirilmiş ve doğa tahribini azaltıcı önlemler alınmıştır.

II.YAKIN GEÇMİŞTEKİ GELİŞMELER VE MEVCUT DURUM:

1.Doğal Çiçek Soğanlarının Bitki Genetik Kaynakları Yönünden Önemi

Dünya üzerinde, Avustralya dışında, çok geniş bir yayılış alanına sahip olan geofitlerin, özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Anadolu'da yoğunlaştığı bildirilmektedir. Ülkemiz bu nedenle çok önemli bir konumda bulunmasına karşın, bu bitkiler biyolojik çeşitliliğimizin ve bitki genetik kaynakları potansiyelimizin çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ülkemizin sahip olduğu 9000 bitki türü içinde, bu bitkiler yaklaşık 30-40 cinse ait 500 den fazla tür ile temsil edilmektedir. Bunların da yine yarıya yakın kısmı endemik bitkilerimizdendir.

Tan (1992), Bitkilerin anavatanı ya da orjin merkezi konusunda ilk araştırmanın De Candolle (1886) tarafından yapıldığını ve Türkiye'nin dünyada başka örneği olmayan iki gen merkezinin çakıştığı bir yerde olması nedeniyle her iki gen merkezinde bulunan bitki türlerinin çoğunun anavatanı olduğunu, bu nedenle Türkiye'deki tür sayısının fazla olduğunu belirtmektedir.

1992 yılında ülke olarak imzaladığımız "Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Anlaşması (Brezilya Konferansı)" ve bitki genetik kaynaklarının korunması ve muhafazası amacıyla yürürlüğe konulan Ulusal Bitki Genetik Kaynakları Projesi (BGKP) ve uluslararası işbirliği çalışmaları (IPGRI), bu bitkilerin korunmasındaki yükümlülüklerimizi oluşturmaktadır.

Ayrıca, 1980'li yılların başında *Cyclamen mirabile* gibi bazı endemik türlerin ihraç edilmesi yurtdışı çevrelerin dikkatini çekmiş ve başta *Cyclamen* olmak üzere *Galanthus* ve *Sternbergia* cinsleri, Türkiye'nin de 1996 yılında resmen tam üye olduğu CITES sözleşmesinin ek II. listesine alınmıştır. Bunların dışında *Orchidaceae* familyası da aynı listede yer almaktadır.

Türkiye doğal çiçek soğanları, bitki genetik kaynakları ve gen potansiyeli bakımından çok özel bir konuma sahiptir. Türkiye'nin bu özel konumunun muhafazası büyük önem taşımaktadır.

2.Üretim

2.1 Üretim Alanları

Doğal çiçek soğanlarının ticareti, üretimden çok, doğadan toplama üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte, bu dalda faaliyet gösteren ihracatçı dört firmanın *Galanthus elwesii*, *Galanthus ikariae*, *Leucojum aestivum*, *Cyclamen spp.*, *Sternbergia lutea*, *Eranthis hyemalis*, *Fritillaria persica*, *Fritillaria imperialis*, *Lilium martagon*, *Lilium candidum*, *Iris tuberosa* ve diğer bazı türlerde Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Isparta, İstanbul, İzmir, Karabük, Karaman, Kocaeli, Konya, Manisa, Muğla, Şanlıurfa, Trabzon, Yalova illerinde üretim alanları mevcuttur. 1999 yılı için toplam üretime ayrılan alan 250 dekar civarındadır. Ancak üretim alanı olarak tabir edilen bu alanın büyük bir kısmı gerçekte üretime ayrılmış olmayıp, doğadan sökülüm sırasında ana soğanla birlikte sökülme zorunda kalan ve miktar açısından ana soğandan üç dört misli fazla sayıda olan, elek altı yavru soğan materyalinin ihraç boyuna gelmesi için büyütüldüğü alanlardır.

Çizelge 1. Bazı İllerde Doğal Çiçek Soğanları Üretim ve Büyütme Alanları (Dekar)

İLLER	AĞIRLIKLIL ÜRETİLEN TÜR	1998 YILI	1999 YILI
Antalya	Galanthus	52.0	57.8
Ankara	Cyclamen	2.2	1.0
Aydın	Galanthus	2.0	2.0
Balıkesir	Leucojum, Cyclamen	62.2	43.0
Bursa	Cyclamen	0.7	0.7
Eskişehir	Galanthus ve diğer	1.1	2.1
İstanbul	Lilium mertagon	0.8	2.3
İzmir	Cyclamen, Fritillaria	8.2	7.9
Manisa	Leucojum	59.5	49.3
Muğla	Anemon, Cyclamen	1.0	1.0
Ş Urfa	Fritillaria	-	55.0
Isparta	Sternbergia lutea	2.3	8.3
Karaman	Galanthus	6.2	-
Sakarya	Leucojum	35.0	35.0
Yalova	Leucojum	-	2.0
TOPLAM		233.2	267.4

Kaynak : Tarım İl Müdürlükleri Anket Sonuçları (1999). *Trabzon ili belirtilmemiştir.

2.2 Verim ve Üretim Miktarı

Doğal çiçek soğanları, genellikle doğadan toplandıkları için, verim ve üretim durumunu saptamak zordur. Diğer taraftan elek altı materyalin büyütüldüğü ve bazı türlerin üretildiği alanlar, genellikle doğal ekolojisi olup ulaşımın zor olduğu yerlerdir. Bu nedenle üretim aşamasında, üretim yapılan arazideki verim durumunu hasat öncesi saptamak çoğu kez mümkün olamamaktadır.

Elek altı soğanların değerlendirilmesi amacıyla dikim yapılan alanlarda, iki-üç yıllık büyütmeden sonra, soğanların bir kısmının irileşmesi neticesinde, hasat edilen miktar dikilen miktara göre ağırlık olarak artmakla birlikte, sayısal olarak dikilen ve hasat edilen soğan miktarı karşılaştırıldığı zaman büyük kayıplar olduğu bilinmektedir. Bu durum yapılan bilimsel çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Bu şartlarda yapılan işlemin üretim olmadığı, soğanların büyütülmesi işlemi olduğunu söylemek daha doğru olmaktadır.

Buna karşın ihracatçı firmalar, uzun yıllar, özellikle *Galanthus* üretimi adı altında yaptıkları doğadan sökülen soğanın veya elek altına düşen yavru soğanların tarlaya serpilmesini (gömülmesini) üretim olarak savunmuşlar ve ihracat kontenjani almışlardır. Bu durum, doğanın çok büyük ölçüde tahribine neden olduğu fikrini yaygınlaştırmıştır. *Galanthus* ihracat miktarı, bazı yıllar, 40 milyon adete kadar çıkmıştır. Buna ilave olarak yüz milyonlarca yavru soğan (elek altı materyali) da tarlalara ekmek amacıyla doğadan alınarak tarlalara taşınmıştır. Sonuçta ağırlık olarak ekilen soğana yakın miktarda irileşmiş soğan elde edildiği, fakat ekilen sayı kadar soğan elde edilemediği saptanmıştır.

Ancak *Lilium martagon*, *Lilium candidum*, *Polyanthes tuberosa* ve kısmen *Leucojum aestivum* gibi üretilmeleri daha kolay olan soğanlar ile yapılan yetiştiricilik başarılı olmuştur. Üretim materyali açısından doğaya bağlı kalmadan gerçekleştirilen üretimler, gerçek üretim olarak kabul edilmektedir.

Dekardan alınan verim nedeniyle çok karlı olmamakla birlikte, başka ürünün yetişmediği alanlarda, gelir kaynakları sınırlı olan aileler için bu faaliyetlerden elde edilen gelir cazip olmaktadır.

2.3. Üretim Teknolojisi

Sektör her ne kadar büyük oranda doğadan toplamaya bağlı olsa da, bazı türlerde gerçekleştirilen üretimlerde generatif ve vegetatif üretim metodlarından yararlanılmaktadır. Cyclamen ve Eranthis cinslerinde üretim materyali olarak tohum kullanılırken, Galanthus, Sternbergia, Fritillaria, Lilium cinslerinde üretim materyali olarak soğan kullanılmaktadır.

Lilium üretiminde soğan pullarından yararlanılarak yapılan üretimde verim artmakta, bir büyük soğandan 15-20 soğan elde edilmektedir. Doku kültürü gibi üretim teknolojileri araştırma aşamasında olup henüz pratiğe uygulanacak düzeye gelmemiştir. Üretimlerinde zorluklar yaşanan türlerde chipping gibi üretim teknikleri uygulamaları da ülkemizde araştırma safhasında olup üzerinde yapılan çalışmalar devam etmektedir.

2.4. Üretim Tesisleri

İhracatı yapılan doğal çiçek, soğan ve yumrular, üretimden çok, doğadan toplanmakta, tesisler de bu amaç doğrultusunda düzenlenmektedir.

Üyeleri daha önceden belirlenmiş olan Teknik Komite'nin saptadığı tarihlerde sökümlü yapılan çiçek soğanları, sökümlü yerlerine yakın bir yerde tesis edilen, çeşit ve menşey kayıtlarının tutulduğu, hastalık ve zararlılara karşı karantina önlemlerinin alındığı ve ana depoya gidinceye kadar ürünün muhafaza edildiği ön depolarda tutulurlar. Ana depo ise bünyesinde ısı, nem ayarları, havalandırma gibi donanımları bulunan iklim odaları ile çiçek soğanlarının ihracata hazırlanması için gerekli temizleme kurutma, boylandırma ve ilaçlama gibi işlemlerin yapıldığı tesislerdir.

3. Dış Ticaret

3.1. İhracat

Ülkemizdeki mevcut zengin doğal bitki örtüsü arasında ayrı bir yere ve ticari öneme sahip olan doğal çiçek soğanı, yumrusu ve rizomlarının ihracatı son yıllarda hayli güncelleşmiş, konu üzerinde hazırlanan ve yürürlüğe konan yönetmelik çerçevesinde, doğadan toplamaya sınırlama getirilmiş ve üretilerek ihraç edilmesi konusunda gerekli desteğin verilmesinde görüş birliğine varılmıştır.

Doğal çiçek soğanlarının sökülmesi, üretim ve ihracatına ait yönetmelikle, ihraç edilecek miktarların belirlenmesi, Teknik Komite tarafından yapılmakta ve firmalara verilen doğadan sökülmesi ve üretim kontenjanları bir önceki yılın Kasım veya Aralık ayı içinde Resmi gazetede yayınlanmaktadır. Buna göre ihraç edilecek doğal çiçek soğanları :

a- İhracatı Üretimden Serbest Olan Doğal Çiçek Soğanları (*Lilium candidum*, *Sternbergia lutea*)

b- İhracatı Kontenjanla veya Başka Herhangi Bir Kayıtlı Sınırlandırılan Doğal Çiçek Soğanları (*Anemone blanda*, *Arum italicum*, *Cyclamen cilicium*, *Cyclamen coum*, *Cyclamen hederifolium* syn. *Cyc.neopolitanum*, *Dracunculus vulgaris*, *Eranthishyemalis*, *Galanthus elwesii*, *Galanthus ikariae*, *Leucojum aestivum*, *Scilla bifolia*, *Urginea maritima*, *Ornithogalum nutans*, *Geranium tuberosum*, *Fritillaria imperialis*, *Fritillaria persica*, *Lilium martagon*, *Lilium ciliatum*)

c- Doğadan Toplanarak İhracatı Yasak Olan Doğal Çiçek Soğanları (*Allium* türlerinin hepsi, *Crocus* türlerinin hepsi, *Fritillaria imperialis* ve *Fritillaria persica* hariç *Fritillaria* türleri, *Lilium candidum* hariç *Lilium* türleri, *Muscari* türlerinin hepsi, *Sternbergia lutea* hariç *Sternbergia* türleri, *Tulipa* türlerinin hepsi, *Eminium* türlerinin hepsi, *Biarum* türlerinin hepsi, *Nympheaceae* türlerinin hepsi, *Orchidaceae* türlerinin hepsi, *Arum creticum*, *Panocratium maritimum*, *Hyacinthus orientalis*, *Gentiana lutea*, *C. coum*, *C. hederifolium*, *C. cilicium* hariç *Cyclamen* türlerinin hepsi, *Galanthus elwesii* ve *Galanthus ikariae* hariç *Galanthus* türleri, *İris tuberosum* hariç *İris* türleri, diğer yumrulu ve soğanlı türler) şeklinde sınıflandırılmışlardır.

Doğadan sökülerek ihraç edilen doğal çiçek soğanlarından Türkiye her yıl 2 milyon \$ civarında bir gelir sağlamaktadır. Bu miktar 1996 yılında 2.86 milyon \$, 1997 yılında 2.28 milyon \$ ve 1998'de 2 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge.2' den de görüldüğü gibi, son yıllarda ihracata getirilen kısıtlamalar ve ihraç edilen ülkelerdeki çevre örgütlerinin doğadan toplanan ürünlere karşı oluşturdukları baskıları nedeniyle, özellikle 1992 yılından itibaren ihraç edilen çiçek soğanları miktarları azalmıştır.

Çizelge.2. Yıllara Göre Bazı Çiçek Soğanlarının İhracat Miktarları (Adet)

YILLAR	Galanthus	Eranthis	Anemone	Leucojum	Cyclamen
1984	40 000 000	3 382 500	16 975 000	14 525 500	6 632 000
1992	12 751 356	7 603 100	6 500 650	3 673 875	1 337 720
1994	15 536 820	7 805 000	6 343 200	5 000 000	1 490 325
1995	6 325 700	7 500 000	6 555 250	2 998 000	1 665 985
1996	7 000 000	7 923 900	9 092 900	19 169 664	1 659 030
1997	8 000 000	8 000 000	9 000 000	5 000 000	2 010 000
1998	8 000 000	6 000 000	8 000 000	7 000 000	1 765 000

Kaynak : Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, TÜGEM kayıtları

Ancak, doğal çiçek soğanlarının üretime yönelik çalışmalarda başarılı olduğu takdirde, ihracata bir kısıtlama getirilmeyeceği ve dış ülkelerin kültür soğanı alma eğilimleri de dikkate alındığında, halen kontenjanla sınırlı olan dış satımın artacağı bir gerçektir.

3.2 İthalat

Yakın zamana kadar doğal çiçek soğanlarının ithalatı söz konusu olmamakla birlikte, son yıllarda yurt dışına ihraç edilen türlerin küçük ambalajlar halinde ev bahçelerinde kullanılmak üzere mevsimlik çiçek tohumları arasında ithal edildiği ve pazarlandığı görülmüştür. Son yıllarda Gürcistan'dan Batı Avrupa ülkelerine ihraç edilmek üzere doğal çiçek soğanı ithal edilmektedir.

3.3 Standartlar

TSE tarafından belirlenmiş bir standart olmamasına rağmen, firmaların ihraç ettikleri türlerde belli büyüklüğe gelmiş materyalin ihraç edilmesine izin verilmektedir.

Çizelge.3 İhraç Edilen Türlerde Aranılan Minimum Çevre Uzunlukları(Cm)

TÜRLER	Min. Çev. Uz.	TÜRLER	Min. Çev. Uz.
Anemone blanda	4	Galanthus ikariae	4
Arum İtalicum	6	Geranium tuberosum	5
Cyclamen cilicicum	8	Leucojum aestivum	7.5
Cyclamen coum	8	Lilium ciliatum	10+
Cyclamen hederifolium	10	Lilium martagon	10/+
Dracunculus vulgaris	10	Scilla bifolia	4
Eranthis hyemalis	3,5	Sternbergia lutea	6
Fritillaria imperialis	18/+	Ornithogalum nutans	7
Fritillaria persica	10/+	Urginea maritima	20
Galanthus elwesii	4		

İhracat yönetmeliğinde belirtilen standartlar mevcuttur. Buna göre türler açısından ihraç edilmesine izin verilen minimum çevre uzunlukları çizelgede verilmiştir.

4.Stok

Doğal çiçek soğanları alt sektöründe stok yapılamamaktadır.

5.Yurtiçi Tüketim Miktarı

Doğal çiçek soğanlarının süs bitkisi amacıyla fazla miktarda yurtiçi tüketimi söz konusu olmamakla birlikte, zaman zaman çiçekçilerde *Anemone coronaria*'nın kır çiçeği olarak yumruları ile birlikte satıldığı görülmektedir.

Allium, Ornithogalum ve Tulipa cinsleri içinde yer alan bazı türler de kesme ve yumrulu olarak doğadan toplanarak, diğer çiçek fiyatlarının yüksek olduğu kış aylarında, pazarda satılmaktadır.

Ayrıca ihracatı yasak olduğu halde, ülkemizde sahlep olarak bilinen ve tüketilen yabancı orkide türlerinin iç tüketim nedeniyle toplanmasına henüz engel olunamamaktadır. Doğada çok yavaş büyüyen, biyolojik çeşitliliğimiz yönünden mutlak önemli olan bu bitkilerin kitlesel üretimi de henüz gerçekleşmemiştir.

6. Fiyatlar

Doğal çiçek soğanları üretim ve ticareti dış pazarlara yönelik olduğundan yurt içi fiyatlardan çok dış fiyatlar, diğer bir anlatımla ihraç fiyatları önem arz etmektedir.

Fiyatlar soğan çevresine-boylarına göre değişmektedir. Örnek olması bakımından 1993 yılı ihraç fiyatları önemli cinslerde büyüklüklerine göre aşağıda verilmiştir.

Galanthus	4/5 cm.	9.0 Hfl./100 Adet	7/+ cm.	16.5 Hfl./100 Adet
Cyclamen	10/13cm	32.5 Hfl/100 Adet	20/25 cm.	50.0 Hfl./ 100 Adet
Eranthis	3.4/4cm.	6.0 Hfl./100 Adet	6/+ cm.	12.0 Hfl./100Adet
Anemon	4/5cm.	1.7 Hfl./100Adet	7/+cm	6.0Hfl./100 Adet

Soğan çevre boyu arttıkça fiyatlar yükselmektedir.

İhracatta önemli olan ve ilk beş sırayı alan cinslerin 1994, 1995 ve 1996 yıllarındaki ihracat miktarları, ihracat değerleri ve soğanların birim fiyatları Çizelge.4'de verilmiştir.

İhraç fiyatlarında yıllara ve cinslere göre farklılıklar gözlenmemesine karşılık, Leucojum'un 1996 yılı ihraç miktarındaki yükselmeye bağlı olarak fiyatlarında önemli düşmeler olmuştur. 0.12-.0.13 Hollanda Florini olarak 1994-1995 yıllarında oluşan fiyatlar,1996 yılında 0.02 Hfl olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 4. İhracatta Önemli Olan Cinslerin İhracat Miktarları, İhracat Değerleri ve Soğan Fiyatları

CİNS	1994			1995			1996		
	MİKTAR Adet	DEĞER* 1000 HFL	FİYAT HFL/Ad.	MİKTAR Adet	DEĞER 1000 HFL	FİYAT HFL/Ad.	MİKTAR Adet	DEĞER 1000 HFL	FİYAT HFL/Ad.
Galanthus	15 536 820	1 789	0.11	6 325 700	707	0.11	7 000 000	787	0.11
Cyclamen	1 490 325	614	0.41	1 665 985	730	0.44	1 659 030	691	0.42
Leucojum	5 000 000	616	0.12	2 998 000	394	0.13	19 169 664	509	0.02
Eranthis	7 805 000	584	0.07	7 500 000	572	0.07	7 923 900	378	0.05
Anemone	6 343 200	208	0.03	6 555 250	226	0.03	9 092 900	218	0.02

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı TÜGEM Kayıtları *HFL. Hollanda Florini

7. İstihdam

Doğadan sökümlü yapan sökümlü, firmalarda yıkama, boylama gibi faaliyetlerde bulunan işçiler, diğer firma çalışanları dahil olmak üzere toplama ve ihracat mevsimini kapsayan yaklaşık dört aylık süre içinde tahminen 1000 kadar kişiye iş imkanı sağladığı tahmin edilmektedir.

8. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyetler

Serbest bölgelerde sektörle ilgili bir faaliyet bulunmamaktadır.

9. Sektördeki Kamu Kurum ve Kuruluşları, Önemli Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Örgütleri ve Üretici Kuruluşları ve Faaliyetleri

Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Araştırma Enstitüleri, doğal çiçek, doğal çiçek soğan ve yumruları ile ilgili kültüre alma çalışmalarını yürütmektedir.

Üniversitelerin ilgili birimlerinde de yine ihraç edilen türlerin kültüre alınması ve yeni bazı türlerin bölgelere göre yerlerinin belirlenmesi çalışmaları sürmektedir.

Doğal çiçek soğanları yönetmeliği çerçevesinde oluşturulan Danışma Kurulu değişik kuruluşlardan katılan uzmanlardan oluşmaktadır. Asıl görevleri konu hakkında makro düzeyde görüş, prensip ve esasları belirleyerek ilgili Bakanlığa ve Teknik Komiteye tavsiyede bulunmaktır. Ayrıca doğada incelemelerde bulunmak, çiçek soğanlarının üretim ile büyütme faaliyetlerini kontrol etmek üzere bölgelerde Bakanlığın mahalli temsilcilerinin de yer alacağı

Alt Komiteleri oluşturmak, firmaların ihracat yeterliliklerinin tespiti için Bilirkişi Kurulunu belirlemektir.

Teknik Komitenin görevleri;

*CITES Doğal Çiçek Soğanları Uzman Kurulu ve Danışma Kurulu tarafından yapılan önerileri ve raporları, ayrıca dernekler ve diğer ilgili kuruluşların görüşlerini değerlendirmek;

*İhracat amacıyla doğadan sökülmesi kontenjanla sınırlandırılan, çiçek soğanlarının cinslerini, türlerini, miktarlarını, söküm takvimlerini ve gerektiğinde çevre ölçümlerini belirlemek,

*Sadece araştırma amacıyla kullanılmak üzere, doğadan sökülecek olan çiçek soğanları cins ve miktarlarını belirlemek, öneriler hazırlamak,

*Materyali kültüre alınmış olan ve ihraç amacıyla üretilen çiçek soğanlarının cinslerini ve türlerini tespit etmek,

*Doğadan söküm ve ihracatı yasak olan çiçek soğanlarının cinslerinin, türlerinin, yasaklama nedenlerini belirlemek, bu belirlemelere göre söküm taleplerini değerlendirip uygun olanlara söküm izni vermek,

*Derneklere görev vermek ve çalışmalarını değerlendirmek,

*Firmaların ihracat kontenjanlarını, ilgili derneğin görüşlerini alarak tespit etmek üzere kendi üyeleri arasından bir alt komisyon oluşturmak ve bu komisyonun aldığı kararları inceleyip onaylamak,

*Bilirkişi kurulunun ve alt komitelerin raporlarını incelemek ve uygun bulduklarını onaylamak,

*CITES Doğal Çiçek Soğanları Uzman Kurulu ve Danışma Kurulu tarafından alınan diğer kararları incelemektir.

CITES Doğal Çiçek Soğanları Uzman Kurulunun görevleri;

*Ülkemiz doğasında incelemelerde bulunmak ve yönetmelikte belirtilen alt komitelere iştirak ederek firmaların üretim faaliyetlerini kontrol etmek, bu inceleme sonuçlarına göre doğal çiçek soğanı ihracatını dikkate alarak ihracatı serbest olacak, kontenjanla veya başka

herhangi bir kayıtla sınırlandırılacak ve yasaklanacak çiçek soğanlarının cinslerini, türlerini belirlemek,

*İhracatı kontenjanla veya başka herhangi bir kayıtla sınırlandırılan çiçek soğanlarının; miktarlarını, söküm belgelerini, toplama zamanlarını ve çevre ölçümlerini tespit etmek, gerekli raporları hazırlayarak teknik komiteye sunmak,

*Firmaların söküm planlarını incelemek ve uygun gördüklerini onaylamak,

*Doğal çiçek soğanlarının ihracatı için kullanılacak etiketlerin hangi esaslar dahilinde hazırlanacağını ve verileceğini belirlemek,

*Yabancı ülkelerin benzer kurulları ile gerekli koordinasyonu sağlamak,

*CITES'in faaliyetleri konusunda Bakanlığa, Danışma Kurulunu ve Teknik Komiteyi bilgilendirmek,

*Teknik Komite için kendi aralarında üç temsilci seçerek, Bakanlığın ve Teknik Komitenin vereceği diğer görevleri yapmaktır.

Doğal Çiçek Soğancıları Derneği, ihracatçı 3 firma tarafından oluşturulmuştur.

Doğal Hayatı Koruma Derneği ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneği gibi sivil toplum örgütleri de çevre bilincini topluma yaymaya çalışarak konu üzerine dikkatleri çekici faaliyetlerde bulunmaktadır. Doğal Hayatı Koruma Derneğinin her yıl konu ile ilgili bilgi alışverişini sağlamak amacıyla Ortak Yürütme Kurulu toplantısı organize etmektedir. Ayrıca, bazı ihracatçı firmalarla birlikte yetiştirme ile ilgili denemeler yürütmektedir.

10. Sektöre Sağlanan Destekler

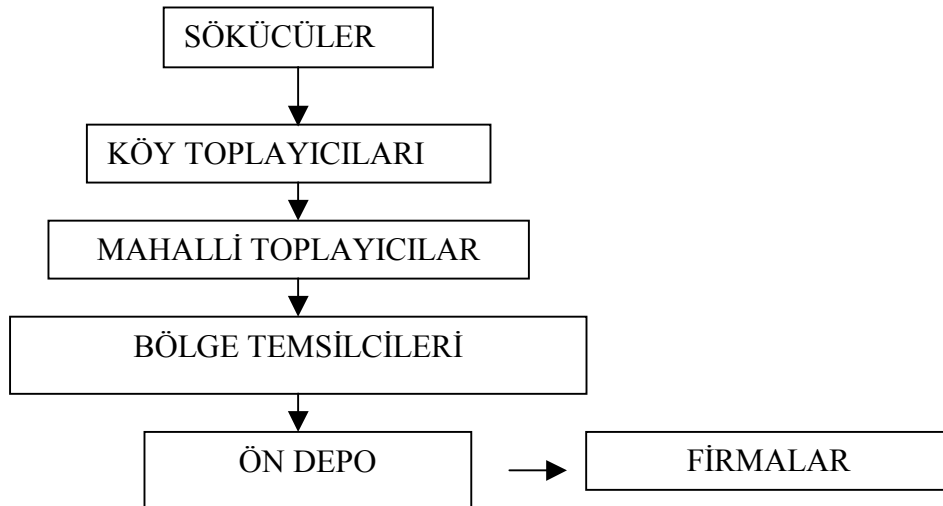
Sektöre sağlanan özel bir destek yoktur. Ancak, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Araştırma Enstitülerinde yürütülen Doğal Çiçek Soğanlarının Kültüre Alınması ile ilgili projeler yüksek öncelikli projeler grubunda yer almakta ve gerekli maddi destek verilmektedir.

11. Pazarlama Faaliyetleri

11.1. Pazarlama Faaliyetleri ve Pazarlama Kanalları

Geofitlerin söküldüğü bölgede yaşayan yöre halkı (sökücüler) tarafından doğadan sökülen çiçek soğanları “Köy Toplayıcıları” na teslim edilmektedir. Köy Toplayıcıları aldıkları çiçek soğanlarını “Mahalli Toplayıcılara” satmakta, onlar da “Bölge Temsilcileri”ne vermektedir. Bölge Temsilcileri aldıkları çiçek soğanlarını, yönetmelik gereğince, ön depoya getirmektedir. Ön depoda gerekli temizlik, yıkama ve kurutma işlemleri yapılan, çeşit ve menşei kayıtları tutulan çiçek soğanları ihracatçı firmaya kontenjanları karşılığında teslim edilmektedir. Firmalar kontenjanları kadar soğanı alıp kendi depolarına (Ana Depoya) getirmektedirler. Burada gerekli hazırlıklar ve işlemler tamamlanarak alıcı ülkelerin istekleri doğrultusunda ihraç edilmektedir.

Çiçek soğanları, sökümden ihracatçı firmaya kadar olan aşamalarda kilo ile alınmakta ve ödemeler peşin yapılmaktadır. Her aşamada soğanların kurummasından dolayı bir su kaybı, dolayısıyla fire oluşmaktadır. Çiçek soğanlarında her yıl fiyat belirlemesi ihracatçı firmalar tarafından yapılmakta, pazarlama kanallarında yer alan kişiler tarafından bir alt kademeye fire ve kar oranları göz önüne alınarak yansıtılmaktadır. Kilo ile alınan çiçek soğanları, ihracatçı firma tarafından diğer ülkelere tane ile satılmaktadır (Ergun ve ark. 1997).

11.2 Doğal Çiçek Soğanlarının Fizyolojisi ve Depolaması

Çiçek soğanları fizyolojik olarak dinlenme "dormant" durumunda değildir. Büyüme ve gelişme dönemlerinde, bu *canlı materyal* biyolojik bir kompüter gibi çevresiyle sürekli bir iletişim-etkileşim içindedir ve değişim göstermektedir. Bu durum, soğanın serada, köklenme odasında veya dikim ve satış öncesi depoda olmasına göre değişmez.

Soğanlar dikim öncesi gerektiği şekilde depolanmadığı zaman, uygun olmayan depolama koşullarının olumsuz sonuçları, serada veya tarladaki bitkilerde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, hatalı işleme veya uygunsuz koşulların gerçekleşmesinden 3-6 ay sonra görülmektedir. Böyle bir durumla karşılaşıldığı zaman, sorunun asıl nedenini anlamak güçtür ve çözüm için geç kalınmıştır. Bu nedenle, soğanlar örneğin yüksek sıcaklıkta tutulmamalı ve diğer depolama koşulları gelişmelerine zarar vermemelidir. Ayrıca soğanların işlenme esnasında, yaralanmaması için gereken özen gösterilmelidir.

Çiçek soğanları hasattan sonra hastalık etmenleri ile çeşitli zararlılardan korunmaları için, sökümden hemen sonra hızlı bir şekilde kurutulmalıdır.

Bu konuda soğan türüne göre uygulanan temizleme, ilaçlama ve ayıklama (yaralı-bereli ve hastalıklı soğanların uzaklaştırılması) işlemleri büyük önem taşır.

Kurutma esnasında, soğandaki su oranı etrafından geçirilen hava akımı ile düşürülmektedir. Burada hava akımının hızı ve sıcaklığı önemlidir. Sıcak ve hızlı hava hareketi ile kurutma süresi kısalmaktadır. İklimin uygun olduğu yerlerde doğal koşullarda, serin ve gölge yerlerde kurutma yapılmaktadır. Bu uygulama daha uzun süreli ve yavaş bir kurutma olmaktadır.

Kurutmada ve sonradan depolama sırasında havalanmanın iyi olması için, soğanların standart boyutlarda, telli kasalar içerisinde uygun bir şekilde istiflenmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde soğanlar serbest hava dolaşımı ile kolayca kururlar. Hava hızı, sandık başına, kurutma sırasında 4 m³/saat, depolama sırasında ise 3 m³/saat olmalıdır.

Depolardaki havalandırma sistemi (vantilasyon), ortam havasının dışarıdaki temiz hava ile değişimini sağlar. Ayrıca, bu havanın oda içerisinde etkili bir şekilde dolaştırılması (sirkülasyon) gerekir. Bunun için tavan fanları kullanılmaktadır. Havalanmanın depo içinde

her yere ulaşabilmesi için, her 20-25 m²'lik alan için bir fan yerleştirilmelidir. Depoda uygun bir istifleme gereklidir. Duvar ile istif arasında en az 10 cm aralık bırakılmalıdır. Havalanma dışında, taşımada kolaylık açısından istiflemeye palet kullanılması önemlidir. Bunun için, zemin düzgün (beton) olmalıdır.

Hava dolaşımı, depo içinde her noktanın sıcaklığının eşit olması yönünden de önemlidir. Depoda sıcaklık kontrolü, farklı yerlerde bulunan kasalar arasına yerleştirilen en az 3 adet kalibre edilmiş termometre ile sağlanır. Aynı şekilde higrometreler kullanılarak nem kontrolü de yapılmalıdır. Bunlar hergün kontrol edilmeli veya otomatik olarak kaydedilmelidir.

Depo sıcaklığı ve oransal nemi soğanın türüne ve soğanın kullanım amacına göre değişmektedir. Sıcaklık, soğan içinde hasattan sonra da devam eden fizyolojik olayların kontrolü bakımından büyük önem taşımaktadır. Ortamın oransal nemi ise su kaybı ve hastalık etmenleri yönünden önemlidir. Örneğin nemin yükselmesi, köklenme ve hastalık sorununa neden olurken, düşük nem su kaybını artırır. Oransal nemi % 70-90 arasında tutulan depolarda, "*Penicillium*" v.d. hastalıkların önlenmesi için iyi bir havalanma gereklidir.

Depolama sırasında soğanlar *etilen* gazından korunmalıdır. Etilen, soğanlarda bozuk çiçeklenmeye ve diğer birçok soruna yol açar. Etilen kaynakları arasında bulunan olgun meyve ve sebzeler ile çiçek soğanları aynı depoda tutulmamalıdır. Ayrıca, "*Fusarium*" v.b. ile bulaşık soğanlar iyi bir etilen kaynağıdır. Bu nedenle de, hastalıklı soğanlar derhal ayıklanmalı ve kasalardan uzaklaştırılmalıdır. Depo havalandırması, ortamın etilen v.b. gazlardan temizlenmesi açısından da önem taşır.

Depolama sonrasında gerek iç tüketim, gerekse ve özellikle dışsatım açısından işletmelerde, depo tesisleri yanında, *paketleme* sistemlerinin de bulunması, el ile işlemedeki gecikmeleri ve dolayısıyla bozulmaları önleyecektir.

Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi, çiçek soğanları, ister doğadan toplanmış veya isterse kültürel koşullarda yetiştirilmiş olsun, hasattan sonra ve dikimden veya satıştan önce bekletileceklerse mutlaka *kontrollü koşullarda* korunmalıdır.

En önemli faktörler olan sıcaklık, nem ve havalandırma depolamadan sonra taşıma sırasında da kontrol edilmelidir. Bu şartlara gereğince uyulmadığı zaman, soğanın depolama ömrü kısalmakta ve bozulma ile çürümeler artmakta ve sonuçta kayıp oranları % 30-40'lara ulaşmaktadır.

12. Sektörde Eğitim-Yayın Faaliyetleri ve Altyapısı

Doğal çiçek soğanları konusundaki yayınlar, çeşitli dergilerde yayınlanmış makaleler, Araştırma Enstitüleri ve Üniversitelerin ilgili fakülte ve bölümlerinde yapılan araştırmaların sonuç raporları ve Çiçek Soğancıları Derneği ile Doğal Hayatı Koruma Derneğinin broşür ve raporlarından ibarettir. Yayınlar genellikle Galanthus ve ekonomik değeri olan Geofitler üzerinde hazırlanmıştır.

13. Sektörde Araştırma Faaliyetleri ve Altyapısı

Sektördeki araştırma faaliyetleri sınırlı sayıdadır. Bunlar genellikle doğal çiçek soğanlarını çoğaltma ve kültüre alma yöntemleri üzerinde yoğunlaşmış olup, bazı Üniversiteler ve Araştırma Enstitülerinde yürütülmektedir. Ayrıca Doğal Çiçek Soğancıları Derneği ve Doğal Hayatı Koruma Derneği tarafından da bazı çalışmalar yapılmaktadır.

Doğal çiçek soğanlarının kültüre alınması konusunda yapılan bazı çalışmalardan olumlu sonuçlar alınmasına rağmen, bu çalışmaların kontrollü şartlar altında olması nedeniyle, elde edilen sonuçların çiftçi şartlarında denendikten sonra uygulamaya aktarılması gerekmektedir.

Doğal çiçek soğanları üretim ve ticaretinin geleceği, bunların kültür koşullarında yetiştirilmesine bağlıdır. Bunun için de doğal çiçek soğanlarının kültüre alınması ile ilgili araştırmaların daha yoğun bir şekilde yapılması gerekmektedir. Bu konularda eleman eğitimi ve konu hakkında yeterli teknik bilgiye sahip eleman sayısının artırılması araştırma faaliyetlerini olumlu yönde etkileyecektir.

14. Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetler

Uluslararası anlamda doğal çiçek soğanları alt sektörünü de içine alan ve sayıları 120 yi aşan ülke tarafından imzalanan en önemli anlaşma CITES ‘Convention on International Trade in Endangered species of Wild Fauna & Flora ‘ (Nesilleri Tehlike Altındaki Doğal Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslar arası Ticaretini Düzenleme Antlaşması) dır.

Bu antlaşma 3 Mart 1973 tarihinde Washingtonda 21 ülkenin katılımı ile imzalanmıştır. Günümüze kadar birçok ülkenin katılımı ile ,dünyadaki en büyük uluslar arası yaban hayatı koruma anlaşması haline gelmiştir. Eylül 1994 de anlaşmaya katılan üye ülke sayısı 124’e ulaşmıştır. Sekreterliği İsviçre’nin Cenevre şehrinde dir. Sekreterlik antlaşmasının yürütülmesi, eğitici seminerlerin düzenlenmesi, doğa koruma ile ilgili bilimsel araştırmalara yardımcı olunması gibi işlevleri yerine getirmektedir. Antlaşmaya üye ülkelerin bilimsel ve idari otoritelerinin katılımı ile 2 yılda bir büyük konferans düzenlenmektedir. Bu toplantılarda finansal ve idari problemler, anlaşmanın yürütülmesi ve geliştirilmesi tartışılmakta ve listelere ilave edilecek türler ile listelerde yapılacak değişiklikler görüşülmektedir. CITES anlaşmasının yürütülmesi üye ülkelerin sorumluluğu altındadır. CITES’e üye her ülke kendi yaptığı yönetmelik içinde CITES in isteklerini birleştirmektedir. CITES’ te yer alan türlerin uluslararası ticaretinde, ihracatı yapan ülkenin CITES bilimsel ve idari otoritelerinden yazılı izin alınması zorunludur. Avrupa Birliğine üye ülke ithal ediyorsa ayrıca ondan ithal izin belgesi istenmektedir. Bu sistem ile doğal kaynakları zengin olan ve ihracat yapan ülkenin yaban hayatı kontrol altına alınmakta,hatta korunmaktadır. Türkiye, bu anlaşmayı 1994 tarihinde TBBM de görüşerek onaylamıştır. Resmi tam üyelik için gerekli prosedür 1996 yılında tamamlanmıştır (Aslan ve ark. 1996).

Yine ‘Biyolojik Çeşitliliğin Korunması’ antlaşması ve Bitki Genetik Kaynaklarının korunmasında sürdürülen Ulusal Bitki Genetik Kaynakları Projesi (BGKP) ve Uluslararası (IPGRI) işbirliği çalışmaları, bu bitkilerin korunmasında önemli faaliyetler arasında sayılmaktadır.

15. Sektörle İlgili Önemli Projeler ve Etkileri

Galanthus elwesii ve *Galanthus ikariae* türlerinin elek altı materyalinin ihracatçı firmaların yaptığı yöntemle ülkenin değişik yörelerindeki (Yalova, Trabzon, Antalya, İzmir) kültür arazilerinde tamamen doğal şartlarda büyütülmesi ile ilgili bir çalışma Yalova-Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü tarafından yürütülmüş ve elek altı materyalin büyütülmesi sırasında büyük kayıpların olduğu saptanmıştır. Ancak çeşitli üniversitelerin ilgili bölümlerinde ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Araştırma Enstitülerinde kontrollü şartlar altında yapılan araştırmalarda *Galanthus* ile ilgili ümitvar sonuçlar alındığı ve konu üzerinde çalışmaların yoğun şekilde devam etmesi gerektiği belirtilmiştir.

Geofitlerle ilgili çalışmaları kapsayan ve TUBİTAK tarafından desteklenen projelerle doğal çiçek soğanlarının bazı sorunları çözülmeye çalışılmaktadır.

16. Diğer Sektörler ile İlişki

Doğal çiçek soğanlarının uzun yıllar düzensiz bir şekilde doğadan toplanması, sonucu doğada bazı türler azalmıştır. Bu yönü ile doğanın tahribatı işin olumsuz yönüdür. Diğer taraftan doğal çiçek soğan ve yumrularının birçoğu aynı zamanda tıbbi bitki olma özelliği taşımaları nedeniyle sağlık sektörü ile de doğrudan ilgilidir. *Galanthus* içerisinde bulunan galantamin maddesi çocuk felci aşısı yapımında kullanılmaktadır. İthalatçı ülkelerin kullanım amaçları arasında bu özellikleri de yer almaktadır.

İyi değerlendirildikleri takdirde bazı endemik türlerimiz ülkemizin tanıtılmasında rol oynayabilecekler, turizm amaçlı kullanılacaklardır. Ancak 'Eko-Turizm' veya 'Doğa Turları' adı altında faaliyet gösteren bazı turizm firmaları tarafından yapılan doğa gezileri sırasında, yönetmeliklerde belirtilen izinsiz toplama yasağına rağmen, özellikle yabancılar tarafından doğadan zaman zaman tohum, yumru, soğan gibi bitkisel materyaller toplanmaktadır.

Geofitlerin üretimlerinin sorunsuz şekilde gerçekleşmesi durumunda ve çevre bilincinin artması halinde, ithalatçı ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de ev bahçelerinde süs bitkisi amaçlı kullanımları yaygınlaşacaktır.

17. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

Yaklaşık yüz yıldır Türkiye'nin doğasından toplanan bitkiler ve özellikle çiçek soğanları dış ülkelere satılmaktadır. Zaman zaman aşırı boyutlara varan bu toplamalar sonucu bazı türler azalmış ve bazı türler de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Çevre bilincinin hızla yayıldığı günümüzde, ithalatçı ülkelerin insanları doğayı koruma arzusu ile doğadan sökülen soğanları kullanmamaya başlamışlardır. Bu durum karşısında bu soğanların kültür arazilerinde çoğaltılması çalışmaları ağırlık kazanmıştır.

Türkiye'de doğal çiçek soğanlarının sökülme, büyütme, üretim, depolama ve ihracatı ile ilgili çalışmalar yayınlanan Yönetmelikler doğrultusunda belirli disiplinler çerçevesinde yürütülmektedir. Ancak Yönetmeliklerle getirilen doğadan toplama kısıtlamalarına rağmen, kaçak sökümler nedeniyle, halen bazı türlerde tehlike devam etmektedir. Diğer taraftan

Galanthus'un doğadan toplanması sırasında ana soğanla birlikte sökülen yavru soğanlar üretim veya 'elek altı materyalin değerlendirilmesi' adı altında söküldükleri alan dışında büyütülmeleri aşamasında büyük kayıplar olduğu yapılan bilimsel çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Doğanın sökülen milyonlarca yavru Galanthus soğanı, tarlalarda çürütülmüş sayısal olarak sadece %25-30'u büyüme şansına sahip olabilmıştır. Bu yolla doğadan koparılan yavru sayısı , ihraç edilen sayının kat kat üzerinde olmaktadır.

Galanthus'daki bu olumsuzluklara karşın Liliium, Leucojum, Polianthes tuberosa, Cyclamen gibi diğer bazı türlerde tarla üretimi yapılabilen ve sözleşmeli çiftçi modeli ile bu soğanların ihracatı üretimden karşılanabilmektedir.

Bazı Liliium türleri gibi üretiminde başarılı olunan türlerin sayısının artması durumunda, ülkemiz bu konuda dünya ülkeleri arasında önemli bir konuma gelecektir.

18. Dünyadaki Durum ve Diğer Ülkelerle Kıyaslama

Geofitlerin çoğunun ihraç edildiği ülke Hollanda, ithal ettiği çiçek soğanlarının yarıya yakın bir kısmını (%48) Avrupa Birliği ülkelerinden alırken, diğer yarısını aralarında Türkiye, Brezilya, İsrail, İsviçre, Güney Afrika, A.B.D., Yugoslavya, Japonya, Hindistan, Macaristan, Yeni Zelanda, Polonya ve Türk Cumhuriyetlerinden ithal etmektedir. Hollanda ithal ettiği çiçek soğan, yumru ve rizomlarının büyük bir kısmını ambalajlanmış halde başta A.B.D. olmak üzere diğer alıcı ülkelere ihraç etmektedir

Çizelge 5 Hollanda'nın Doğal Çiçek Soğanları İthalatında Türkiye'nin Payı

TÜRLER	TÜRKİYE PAYI	TÜRLER	TÜRKİYE PAYI
Galanthus	% 65	Ornithogalum	% 1
Cyclamen	% 99	Polyanthus	% 50
Fritillaria	% 99	Calla	% 40
Leucojum	% 80	Arum	% 98
Anemone	% 90	Sternbergia (üretim)	% 100
Eranthis	% 95		

Kaynak: İldır, S. 1996.

Geofitlerin çoğunun ihraç edildiği ülke olan Hollanda, ithal ettiği çiçek soğanlarının yarıya yakın bir kısmını Avrupa Birliği ülkelerinden alırken, diğer yarısını aralarında Türkiye, Brezilya, İsrail, İsviçre, Güney Afrika, A.B.D., Yugoslavya, Japonya, Hindistan, Macaristan, Yeni Zelanda, Polonya ve Türk Cumhuriyetlerinden ithal etmektedir. Hollanda ithal ettiği çiçek soğan ,yumru ve rizomlarının büyük bir kısmını ambalajlanmış halde başta A.B.D. olmak üzere diğer alıcı ülkelere ihraç etmektedir.

İhraç edilen geofitler yönüyle ülkemiz dünyadaki ülkeler arasında en önemli konumdadır. Nard ve Hertogh, 1993, doğal Cyclamenlerde yumru üretiminin dünyada çok gelişmediğini, İsrail'de 6 ha'lık bir alanda üretiminin yapıldığını ve Türkiye'den yılda 2-5 milyon adet yumru ihraç edildiğini bildirmektedir.

1987/88 döneminde Hollanda'da 30 ha alanda *F. Imperialis*, *F. Meleagris*, *F. Persica* üretilmiştir.

Galanthus soğanı üretimi hakkında sınırlı sayıda bilgi olmasına rağmen, ticari soğanların genellikle Fransa ve Türkiye doğasından toplandığı bilinmektedir.

Leucojum soğanlarının bir kısmı doğadan toplanmakla birlikte, üretimleri de yapılmaktadır. Üretimlerinin yapıldığı ülkelerin arasında Hollanda, 1986 yılında 0.65 ha ve İsrail, 1987 yılında, 3 ha ile önde gelen ülkeler arasında yer almışlardır. Türkiye ve Macaristan'da da istatistiksel veriler olmamakla birlikte üretimin yapıldığı bilinmektedir.

Ornithogalum ticari soğan üretimi İsrail, Güney Afrika, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletlerinde yaklaşık 50 ha alanda yapılmaktadır.

Eranthis yumruları Hollanda'da 6-10 ha alanda üretilmektedir. Ancak büyük miktarda yumru üretiminin yılda 10 milyon adet olarak Türkiye'de yapıldığı (Hertogh ve Nard 1993) tarafından bildirilmesine rağmen, bu kadar büyük miktarda yumrunun Türkiye'de üretilmeyip büyük kısmının doğadan toplandığı bilinmektedir.

III. SEKTÖRDE TEŞVİK ALMIŞ YATIRIMLAR

Sektörde özellikle ihraç ettiğimiz geofitler konusunda teşvik almış yatırımlar bulunmamaktadır.

IV. SEKİZİNCİ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER

1.Genel politika önerileri

Doğal çiçek soğanları yüz yıldır doğadan sökülerek ihraç edilmektedir. Bu konuda Türkiye'nin belirlenmiş bir pazarı bulunmakta ve yılda 2-2,5 milyon \$ gelir sağlamaktadır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, çeşitli kuruluşlarca alınan bazı önlemler ve yönetmeliklerle doğal çiçek soğanlarının sökülme ve ihracatını kontrol altına almayı bir ölçüde başarmıştır.

Bu genel görünüm içinde, doğadan yapılan bilinçsiz ve kontrolsüz sökümler nedeniyle, bazı türlerin doğada azaldığı, bazılarının da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Diğer taraftan çevre bilinci artan insanlar, doğadan sökülen soğanları satın almaktan kaçınmakta ve bu bitkilerin kaybolmadan yerinde muhafazasını istemektedirler.

Konu değişik açılardan ele alındığında, uygulanması gereken temel politikanın *bu soğanların kültür arazilerinde üretilmesi* olduğu görülmektedir. Galanthus dışındaki türlerde bu üretim yapılabilmektedir.

Galanthus üretiminde (büyütme algılanmamalı) ise bazı sıkıntılar vardır. Araştırma Enstitüleri ve Üniversitelerde özel koşullarda "chipping", "twin scale" gibi yöntemlerle yapılan çoğaltma denemelerinden ümitvar sonuçlar alınmıştır.

Doğadan sökülen yavru soğanların dikilip büyütülmesi üretim olarak algılanmamalıdır. Bu yöntemle çoğaltma doğaya daha çok zarar vermektedir. Sökme sırasında yavru soğanların yerinde bırakılması daha yararlı olacaktır. Tartışmalı olan bu konuya açıklık getirmek üzere yapılan araştırmalar ve firmaların ekim dikim raporları, ekilen soğan sayısı

kadar soğan sökülmediğini ve sayısal olarak ancak ekilen soğanın %25-30 kadarı büyüdüğü, kalan %70-75'inin yok olduğu kanıtlanmıştır. Her yıl milyonlarca yavru soğan (ihraç edilenden daha fazlası), gerçekleştirilen "elek altı soğan materyalinin değerlendirilmesi" ve "büyütme" yöntemi ile ziyan olmaktadır.

Doğadaki soğanın değerlendirilmesi düşünülüyorsa; yavru soğan miktarı *sayı olarak* % 10'u geçmeyecek şekilde, çok sıkı elek altı materyal (yavru soğan) kontrolü ile sınırlı ve münavebeli bir söküme izin verilmesi daha uygun olacaktır. Böylece doğada, yerinde kalan yavru soğanlar ile doğa kendini yenileme olanağı bulabilecektir.

Doğal çiçek soğanlarında bir yandan üretim faaliyetleri desteklenirken, diğer yandan doğadan yapılacak kaçak sökümler için caydırıcı yaptırımlar uygulanabilir. Teknik elemanların ve köylülerin çiçek soğanları konusunda(yavru soğanların yerinde bırakılması) eğitimi önem kazanmaktadır.

Sonuç olarak, uzun vadede doğadan çiçek soğanı sökümü yaklaşımı değiştirilerek kültür arazilerinde üretim hedeflenmeli ve gerçekleştirilmelidir.

2.Sektör projeksiyonları

2.1. Üretim

Doğal çiçek soğanları üretimleri ile ilgili yeterli veri olmadığı için bilimsel anlamda projeksiyon yapılamamıştır. Ancak doğal çiçek soğancılığının gelişmesi üretimin artmasına bağlıdır. Önümüzdeki yıllarda üretiminde başarı sağlanan türlerde sözleşmeli çiftçi modelini benimseyen firmalar tarafından üretimin arttırılmasına yönelik çalışmaların artacağı tahmin edilmektedir.

2.2. Yurtiçi Tüketim Miktarı

Bugün için yurtiçi tüketim miktarı söz konusu olmamakla birlikte, önümüzdeki yıllarda üretim sonucu elde edilecek doğal çiçek soğanlarının tanıtımının yapılması halinde, yurtiçi tüketiminin başlayacağı düşünülmektedir.

2.3. İhracat

Her yıl saptanan kontenjanlara göre gerçekleştirilen ihracatın önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir. Gelecek yıllarda yeni türlerin ihracata konu olabileceği tahmin edilmektedir. Bu durumda ihracat ile ilgili listeleri yeniden düzenlemek ihtiyacı doğacaktır.

İhracata listelerinde yer alacak yeni türlerin, mutlaka üretim sonunda elde edilen soğanlarının veya rizomlarının ihracatına izin verilmesi daha uygun olacaktır.

Halen ihracatı yapılan türlerin, doğadaki potansiyellerinin azalması ve dış alıcıların doğadan sökülen soğanlara taleplerini azaltması nedeniyle, doğadan sökümlerin artmayacağı, buna karşın doğal çiçek soğanlarının tarlalarda üretim alanları ve üretim miktarının artacağı tahmin edilmektedir.

2.4. İthalat

Son yıllarda re-export amacıyla Gürcistan'dan yapılan *Galanthus* ithalatının dışında ithalat yapılmamıştır. Önümüzdeki dönemde ithalatın yapılmayacağı tahmin edilmektedir.

3. Öngörülen Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

15 Ağustos 1992 tarihli, 21316 sayılı resmi gazetede yayınlanan ve "Bitki Genetik Kaynaklarının Toplanması Muhafazası ve Kullanılması" hakkında yönetmenlik gereği, Ülkemizde Bitki Genetik Kaynaklarının toplanması konusunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı adına her türlü koordinasyonda Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü sorumlu olduğundan, her türlü toplamada bu kuruluşa bilgi verilmesi gerekmektedir.

Türkiye Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa göre de, bu bitkiler söz konusu olduğu halde; yabancı çiçek soğanlarının ihracatı hakkındaki yönetmelikte bu ilişkiler dikkate alınmamaktadır. Konu ile ilgili Danışma Kurulunda Bitki Genetik Kaynaklarının Toplanması ve Muhafazası ile ilgili çalışan bu kurumun görüşüne diğer araştırma kurumlarından ayrı olarak yer verilmelidir.

Ayrıca, 'Danışma.Kurulu'na TAGEM'e bağlı Araştırma Enstitülerinden konu uzmanlarının da katılımının sağlanması yararlı olacaktır.

4. Çevre Sektörü İle İlgili Sorunlar ve İlişkiler

İhracatı yapılan doğal çiçek, soğan ve yumruların doğadan sökülmesi bazı türlerde doğal yayılış alanlarının azalması, bazılarında da yok olma tehlikesine neden olmaktadır. Bu bakımdan doğanın tahribatı geri dönmeyecek sonuçlar yaratabilir. Bu durumun engellenmesi ve kontrol altına alınması gerekmektedir.

5. Diğer Sektörler ile İlişkiler

Doğal çiçek soğanları sağlık sektöründe bazı ilaçların ham maddesi olarak kullanılmaktadır örneğin, Galanthus içerdiği *galantamin* maddesi nedeniyle çocuk felci aşısında kullanılabilir.

Doğal çiçek soğanlarının doğadaki güzellikleri eko-turizmi teşvik etmektedir. Bu konuda turist getiren şirketler doğa turları düzenlemektedir. Bu yönden doğal çiçek soğanları turizm sektörüne destek olmaktadır.

6. Üretim Teknolojisindeki Muhtemel Gelişmeler ve Etkileri

Doğal çiçek soğanlarında klasik üretim yöntemleri bazen başarısız kalmaktadır. Bu gibi durumlarda özel çoğaltma yöntemlerine gereksinim duyulmaktadır. Soğanlı bitkilerin çoğaltılmasında kullanılan *chipping* ve *twin scale* yöntemleri ile doku kültürü yöntemlerinin gelişeceği ve çoğaltılması zor olan Galanthus, Fritillaria, vb. gibi türlerde bu yöntemlerin üretim metodu olarak kullanılacağı düşünülmektedir.

Bu yöntemlerin geliştirilmesi üretimi ve ihracatı artıracak, doğadan sökümü engelleyecektir.

Diğer taraftan doğadan sökümünün engellenmesi, sera ve tarlalarda yoğun üretimlerin yapılmasını zorlayacak etkeni oluşturacaktır.

V. SEKTÖRÜN MEVCUT VE GELECEKTEKİ DURUMUNUN OECD, AT VE DİĞER ÖNEMLİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI, DTÖ ÇERÇEVESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER

Önceki plan dönemindeki gelişmeler sonucu doğadan sökülen soğanlardaki ihracat kontenjanlarının önemli ölçüde azaldığı, bunun yerine üretilmeye başlandığı görülmüştür. VIII.beş yıllık Plan döneminde üretim yapılan tür sayısı ile birlikte üretim miktarında da artışlar beklenmektedir. Galanthus üretimindeki sorunlar giderilebilirse, doğadan sökümünün engellenmesi gerçekleşebilecektir.

Doğal çiçek soğanları ihracatında Türkiye önde gelen ülkelerden birisidir ve Avrupa da önemli bir pazara sahiptir. Türkiye ile birlikte bazı türlerde, Hollanda, Fransa, İsrail,

Macaristan gibi ülkeler de bu pazardan pay almaktadır. Ancak Hollanda ve İsrail gibi ülkelerde tarlada üretim yapıldığı, pazar ihtiyacını bu yoldan karşıladığı bilinmektedir.

Hollanda, ihtiyaç duyduğu çiçek soğanlarından, Cyclamen, Fritillaria, Arum, Eranthis, Anemon gibi türlerin %95-99'unu Türkiye'den, doğadan sökülen soğanlardan karşılamaktadır. Sternbergia ihtiyaçları yine Türkiye'de üretilenlerden sağlanmaktadır.

VI. DEĞERLENDİRME VE ALINMASI ÖNGÖRÜLEN TEDBİRLER

Geofitlerin mevcut yayılma alanlarının belirlenmesi, geofitlerin çok geniş bir alana yayılması nedeniyle oldukça zor olmasına rağmen, zorunludur. Bu amaçla, geofitlerin çiçek açtığı dönemlerde doğal olarak yetiştikleri alanlara yapılacak olan gezi ve incelemeler ve bölgede yapılacak olan sayımlar ile populasyonun tespitinin çiçek açma döneminde gerçeğe yakın olarak saptanabileceği göz ardı edilmemelidir.

Her ne kadar doğadan toplamanın, tohumların kapsüllerinin açılıp tohumların dökülmesinden sonra yapılması gerektiği herkes tarafından bilinmesine rağmen, tohumların olgunlaştığı dönemin, yaprakların tamamen sararmış ve kuruyup dökülmüş olduğu (özellikle Cyclamen ve galanthus türlerinde) bir dönem olması nedeniyle söküm sırasında zorluk yaşanmakta, bu nedenle Nisan ayı içinde yumru sökümü yapılan Cyclamenlerde (CİTES listesinde nesli tehlike altında olan türler arasında gösterilmektedir) tohumların olgunlaşmadan sökümlerinin yapıldığı görülmektedir. Bu durumda doğanın kendisini yenilemesi engellenmektedir. Doğadan sökülecek soğanlar için söküm tarihlerinin daha dikkatli saptanmasında yarar vardır.

Avrupa ülkelerinden katılan CITES üyeleri, yurt dışına endemik türlerin de gönderildiğini vurgulamaktadırlar. Bu durumu önlemek için, ilgili elemanlar tarafından yurt dışına çıkan her partiden örnekleme yöntemiyle alınacak soğanlarda türlerin tespitine gerek duyulacaktır. İhraç döneminde, soğanların ve yumruların dinlenme döneminde olmasından dolayı, türlerinin saptanması zor olmaktadır.

Doğadan kontenjan fazlası kaçak sökümlerin olduğu bilinmektedir. Bu tür sökümlere caydırıcı önlemler getirilmelidir.

Söküm sırasında ana soğanla birlikte sökülen elek altı materyalin söküm sırasında yerinde bırakılması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Gerek toplayıcı ve gerekse üreticilere yönelik eğitim çalışmalarında süreklilik sağlanmalı, bitkilerin doğal populasyonlarına zarar veren söküm ve söküm dışı diğer hususlar göz önünde bulundurulmalı, koşullara uygun önlemler zamanında alınmalıdır.

Sternbergia lutea'nın Marmara bölgesinde, *Fritillaria persica*'nın Siverek'te kültür arazilerinde doğal olarak yetiştiği ve geçmişte yabancı ot olarak görülüp atıldıkları bilinmektedir. Son yıllarda firmalarla sözleşmeli olarak çalışan bazı çiftçilerce bu türlerin üretilmeye başlanması sevindirici bir gelişmedir. Ancak, üretim yapılan materyalin doğa kaynaklı olmaması gerekmektedir. Örneğin 1999 yılı kontenjanlarından, bir deneme üretimi için, doğadan 100 000 *Fritillaria* sökümüne, izin verilmesi üretme mantığına ters düşmektedir.

Leucojum aestivum'da Karadeniz ve Marmara Bölgelerinde kültür arazilerinde rahatlıkla üreyebilen bir türdür. Bu tür için doğa kontenjanının iyice kısıtlanıp ya da tamamen kaldırıp üretim kontenjanlarının artırılmasında yarar vardır.

Doğadan toplanan ve üretilen soğanların birbirine karışmasını önlemek için üretim alanlarının sıkı kontrolü gerekmektedir. Nesli tehlike altındaki türler için münavebeli söküm uygulamasına geçilmesinde yarar vardır.

İhraç edilen soğan ambalajlarında 'Doğa' veya 'Üretim' olduğunu belirten etikete yer verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Anonim, 1998.TÜGEM, Doğal Çiçek Soğanları İhracatı Kayıtları /ANKARA
2. 1999. Tarım İl Müdürlükleri Kayıtları (Anket sonuçları) /YALOVA
3. Aslan, N., ve ark.,1996.Türkiye'nin Ekonomik Önemi Olan Geofitlerinin Üretimi ve Doğal Populasyonları Hakkında Rapor / İSTANBUL
4. Ekim T., 1990.Türkiye'nin Biyolojik Zenginlikleri. Türkiye Çevre Koruma Vakfı Yayını-ANKARA
5. Ekim, T., ve ark.,1991.Türkiye'nin Ekonomik Değer Taşıyan Geofitleri Üzerinde Taksonomik ve Ekolojik Araştırmalar. Orman Genel Müdürlüğü Yayını /ANKARA
6. Ergun, M.E.,Erkal, S.,ve Pezikoğlu, F.,1997.Doğadan Sökülen Çiçek Soğanlarının Söküm Üretim ve Ticaretinin Ekonomik Yönden Değerlendirilmesi. TAGEM Bilimsel Araştırmalar ve İncelemeler, No. 108 / YALOVA
7. Hertogh, A., ve Le Nard, M.,1993. The physiology of Flower Bulbs. Elsevier Pup.,Chapter 37.,pp 705-741.
8. İldır, S.1996. Süs Bitkileri Doğal Çiçek Soğanları Raporu. DPT:VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Yayın No. DPT.2464 /ANKARA.